KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA
B. 327/28.

1120304

ילדי רוחי

מחברת ראשונה

ריב עמי

או

הגבלת מצב ישראל בעמים ותעודתו הכללית בחברת האדם

לסתום פיות דוברי שקר

ממני

יחיאל מיכל פינס

וְסוֹפְרֵי רוֹמְמוּ יְמִין רוֹמֵמָה,
כִּי לַיי הַמִּלְחָמָה (יוצר לשבש"פ).

מגנצא

בדפוס יחיאל בריל

שנת תרל"ב לפ"ק

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA

Druck von J. Bril in Mainz.

לכבוד

החברה הנכבדה, השוקדת על תקנת ישראל ותובעת עלבונו בכל מקום שהוא
שמה נאה לה והיא נאה לשמה

חברת **חברים כל ישראל** יסל"ו

ולכבוד

היחידים המיוחדים, מן ההשגחה נועדים, להיות פטרונים ליהודים, מנחמי נדודים, ומצילי שדודים, הלא המה השרים, להם שם בשלשה הנכבדים

משה מונטיפיורי, מר יצחק כרמיו, ומר יוסף גינצבורג

יצא כברק חציהם. וה' צבאות יגן עליהם!

ילדי רוחי אלה להם מוגשים
למנחה, ביראת הכבוד, מאת

המחבר.

M.T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

אדונים נכבדים,

אחב"י אינם כפויי טובה! לבב של כל ישראל ירחש לכם תודה וברכה פעמים בכל יום, כי באותיות אש שלהבת־יה חקוק על לוח לבבם טרחכם משאכם וריבכם אשר תשאו בעדם באומץ לב וסבלנות שאין כמוה מצויה אלא בלב מלא רחמים ואהבה של אם ענוגה ורוחמת.

מחברתי זו, בנוצת כנף חלושה תאמר לחקות מעין פעולתכם הגדולה והנכבדה. גם חיא יצאה לריב ריב עמנו מיד מחרפיו. רוח העוז תחי בכם נאצל במדה מקוטנת גם עלי — ותתנבאתי. בלב מלא אהבה ורחמים לעמי הריקותי על הגליון מחשבותי ורגשותי. ולמי הנה אלה? הלא מקודשת הנה לכם מאליהן בטרם נוצרו בלבי; אבל גם המוקדש מצוה להקדיש לתת הנה לחפץ הטוב של המקדיש. הנני מגיש לפניכם אדוני, את מחברתי זו לאות על רגשי הכרת התודה הרוחשת בלבבי לכם ולפעולתכם.

עבד נרגע ומוהב עמו ישראל

המחבר.

§ א

ההתערבות

נָתַתִּי תּוֹרָתִי בְּקִרְבָּם, וְעַל לִבָּם אֶכְתֲּבֶנָּה
וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים, וְהֵמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם
(ירמיה ל"ח, ג')

„מן התורה אנחנו מורשים, ומן החובה והתועלת אנו זקוקים להתלכד
„עם הגוי שאנו שרוים בתוכו לחטיבה אחת, ולסגל לנו את מדותיו תכונותיו
„ועניניו לחוש ולעשות כמוהו. נטישתנו את התכונה הלאומית הפרטית,
„והתבוללותנו בגוי אחר לכל דבר, לא תפריע אותנו מלכת בחוקי דת
„משה בכל פרטיה — בעוד אשר חנותנו בדד ברוחנו הלאומי עושה
„מחיצה של שנאה כבושה ושאט נפש בינינו ובין העמים זולתנו. ומלבד
„מה שבהפרדנו לכנסיה בפני עצמה, אין אנו יוצאים ידי חובתינו להכנסיה
„הכוללת של המדינה — הנה גם סוגר עלינו הדרך להשגת זכות אזרח,
„עד שנהיה נקראים צרפתים או אשכנזים או רוסים בני דת משה, כי
„בלעדי זאת כגרים נחשבנו שאין למו כל טענה". זו היא השפה השגורה
בפי מנדינו, השמחים למצוא תואנה, להדיחנו מבלי ליהנות לאור הזכיות
האנושיות. וגם רבים מאוהבינו התפתו לחלקת דבריהם, מבלי שית לב כי
כולם מאפע, ואך עילה מצאו לטהר זדון רוחם.

ברשות הדת, הנם דורשים מידינו עזיבת תכונתינו הלאומית, מבלי
נטות ממעוז דת ישראל; ומה מאד שמענו לעצתם, לולא כי המשפט הזה
סותר ראשו לסופו. מטרת דת ישראל היא: חבורו הלאומי. ואם נקל הוא
לכל בן דת זולתנו לחמיר לאום בלאום מבלי שימיר אלהיו, (מפאת כי
תבלית דתו היא לחושיר את האדם הפרטי, ולאשר נפשו בקיומה מחוץ
לגוף), מן הנמנע הוא לאיש הישראלי, הנאמן עם תורתו ודתו, כי דת ישראל היא
כתורת מדינה משולבה בהחיים וקובעת ומגבלת יחוסי פרטי האומה קצתם אל
קצתם, ומגמתה להקים גוי כולו כאיש אחד חברים וברית עם לאור עולם.
בהפרקים הבאים (ברצות ה') לא נחדל מלבאר, כפי קוצר דעתנו האנושית
מגמת פני ההשגחה, בהקימה את הגוי הזה ובשמרה אותו כאישון מכל
התוך וכליון; אך עתה די לנו לאשר ולקיים את המעשה כמו שהוא, אשר
יעידו עליו החקים והמשפטים עצמם, שתבליתם גלויה ונברת: לקבץ את
הלאום ולצרף את הבריות. ועדים כל החווים והנביאים והחכמים, המתנבאים
בסגנון אחד, לאשר ולקיים את קיומנו הלאומי כתבלית לתורה וכונה

לבריאה. והעד היותר נאמן, היא ההוכחה הקלוטה ברוח העם ותקותם להגאל.

מוני העקרים קבעו את תקות המשיח המקרית והמוגבלה בתולדות הסתעפות היסטורית (עי' ח"ס יו"ד שנ"ו), במספר האמונות, הגודרות *) את הדת הישראלית — והיא באמת איננה אלא פעולה מסתעפת ותולדה נמשכת מאמונה כוללת, מקפת בכל הזמנים, מובטחה לנו מהתורה והנבואה, וגם נטועה בדעת העם וחיה בקרבו בידיעה מבוררת, והיא: שהקב"ה חפץ בקיומנו הלאומי וחיי עולם נטע בתוכנו, בתתו שמו בקרבנו ע"פ התורה והברית, אשר כרת עמנו, להעמיד שם ישראל כימי שמים על הארץ, והאומה הישראלית כירח תכון לפניו, לתקן עולם במלכות שדי. והנה בכל פעם שגברו המועקות והתלאות בישראל, ויאמרו להכחיד ישראל מהיות לגוי, התלהבו הרוחות בתקות הגאולה, אשר תעודדם מחדש; גם בגלות החֵל הזה, בהיותנו נפזרים בגוים מבלי כל חבור גשמי או רוחני, מן ההכרח, כי יבואו הימים אשר חוצפא יסגא ויפרעו כל הסדרים ויותרו כל הקשרים, וישראל יאמר להשתקע בגוים, וע"כ היא ג"כ מן ההכרח, שתחיש לנו ישועה ממרום ויתגלה מלך המשיח לקבץ נדחינו מחדש, ולחדש רוחנו ולאומיתנו.

כל אלה יעידו למדי, עד כמה משולבה הלאומית בהדת, עד כי אם בטלה לה האחת אין מקום להשניה לעשות משטרה, כי הגזע ישורש והעלים ייבשו, חלפו החיים ותרקב הגויה; אבל האם צר לב האדם להסכיו בקרבו שתי הרגשות יחד? המן הנמנע הוא להיהודי לסגל לו לאומית אחרת, נוספת על לאומיתו הטבעית והמקורית? אמנם כן, מן הנמנע הוא! כי הלאומית היא עצמות האומה, והתלכדות שתי עצמיות בעצם, הוא משפט סותר את עצמו; אך לא בגלל זה יחדל היהודי להיות אזרח הארץ גם במלוא רגשותיו. נאמן עלינו הדיין, כי עיני כל ישראל ולבם כלים ומצפים ליום אשר התלכדות ילדי הימים יסבבו להעיר אהבה בלבם לארץ מגורתם אהבה הרגשית — אך לא ראי כל ההרגשות שוות; לא ראי אהבת האזרח לארצו כראי אהבת בן הלאום לעמו: הראשונה היא אהבה עצמית ופנימית, בלתי תלויה בדבר, והאחרונה היא עצמית ומקרית, הבאה לו בכח הכרת הטובה. האזרח דורש שלום ארצו ואגודת חברתו, מבלי שית לב לכל היקר להאומה מצד רגש ההערצה (פֵּיטעט), ובן הלאום מחזיק במעוז זכיות עוברות ובטלות מפאת שזקנת לאומיתו חופפת עליהן. אושר

---

*) כטית קו תחת מלת הגודרות להורות, כי „העיקרים" בהיהדות אינם עיקרים במובן הדוגמא הקתולית, (אמונה פרטית, בלתי תלויה בעצמותה של הדת, ומקודשת אך ברצון הכהנים), אך הם במובן גדר והגבלה, המגבילים את עצמותה של היהדות.

הארץ והכרת הטובה יניעו להאזרח להתקרב באהבה להלאומית השוררת, בשיעור שיקריב דמו, הונו והמודותיו למענה; אך לא על כן שב הוא להתחשב כבן להלאומית הזאת, כמו שלא יעלה על לבבינו לחשוב, כי האוהב הנאמן, המבכר טובת רעהו על טובת עצמו, נתבטל ממציאותו כלל לגבי חברו, וכמו איננו בעולם. אהבת האזרח לארצו, בתור היותו אזרח לבד, עזה ונאמנה מאד; אך נופלת תחת יד השנוי והתמורה, בהמיר סבותיה. ובטח לא בנו האשמה, אם יש מתאוננים עלינו, כי לא גמלה עדן אהבתינו לארץ מגורותנו.

אבל האם לא חויבנו להפשיט לאומיתנו מעלינו, מכח הכרת הטובה להעמים שאנחנו שרוים בתוכם, ומכח תועלת הארץ ותועלת נפשינו? לא! אין אחת מכל הסבות הללו דורשת מידנו לפגוע ביד רצח בלאומיתנו ולהכחידנה מן הארץ. חובת הכרת הטובה איננה מתיחסת להעם עצמו, כ"א להממשלה, שהיא מקרית לו; ואם אנחנו חוסים היום תחת דגל צרפת, ולמחר יבואו פרוסים בגבולה לרשת את הארץ וסוכבים באברתם עלינו — הלא זאת החובה בעצמה מחובבת אותנו להכיר טובה לפרוסיה, ולהיות פרוסים גמורים, כאשר הכרנוה עד היום לצרפת, והיינו צרפתים גמורים. אך האם היינו איפוא מעולם צרפתים גמורים, אם בין לילה יהפך לבבנו לפרוסים? הלזה יקרא רגש לאומי, אשר ינוד כקנה לכל רוח? ואם גם אמרנו לשמור אמונים להלאומית שבחרנו לנו פעם אחת, מבלי נעזבנה עד עולם, היתכן כי נחדל מהיות מחויבים בהכרת טובה? האם חק עולם יפעל רק לשעה? או היתכן, כי מירך סבה תצא תולדה, אשר תקום על אִמָּה להכותה נפש? ואם באמת אך פעם אחת עלינו להכיר טובה, במה איפוא נִכַּף ונקדם לאלהי מרום, אשר שמנו לו לעם ונתן לנו תורת אמת וחקים צדיקים, שהגינו עלינו מכל לחץ ושעבוד? ומדוע נבגוד בלאומיתנו ובהרוח אשר החיינו עד היום? זאת, ועוד אחרת: בפרוץ הריב בין העם והממשלה ע"ד זכיות לאומיות מיוחדות, *) שאין למו ערך טובה מוחלטת, איפה יבחר לו היהודי את מקומו? הלא בעוד שההרגש הלאומי יסתער בקרבנו לעמוד לימין העם, חובת הכרת טובה כבר תצונו להיות נאמנים עם הממשלה.

אושר הארץ, דורש מידנו ההפך; כי אין לך דבר המעמיד שלום מדינה על תלה, כמו יסודות לאומים שונים, לבלתי יפגעו אלה באלה לרעה. החליפות בהכנסיה יפיחו בה רוח חיים וישמרו עליה לבלי תשתקע במונוטוניה וקפאון, המזיק מאד להתפתחות המדעים וחרשת המעשה, כי היסודות המתחלפים, המשתתפים במטרתם ושונים בדרכיהם ומקריהם, ישפיעו אלה על אלה ויקבלו אלה מאלה מה שיעדיף האחד וימעיט השני. והאזור ההוא, הוא שיקשרם ויאגדם באהבת אמת; ועתה הגע בעצמך, אם אבדן שאר

---

*) כמו ריב ההוכגרים והטשעכים עם קוסטריה, ריב הסלוים עם תוגרמה וכיו"ב.

כל יסוד לאומי מפסיד לאושר הארץ, הלא כפלים לה בהפסד, בהֶחָד מעל פניה היסוד היהודי, המצוין בסגולותיו המיוחדות, המוסריות והשמושיות, המשלימות חסרון גדול בכללות החברה המדינית.

אך הנמצא שרש דבר אמת בדברי האומרים: כי עמידתנו הבודדה מעוררת עלינו קנאת האומות — אשר מפריה המר שבענו ומֵעֵינו חמרמרו — וסוגרת לפנינו שערי הזכיות? חלילה! השנאה השוררת בין עם לעם תפרד לשני ראשים: הראש האחד, סבתו קנאת הדת, והיא בת שאול ותפתה, אשר רבים חללים הפילה גם בגבול לאומית אחת; כי תסכסך איש באחיו ומשפחה במשפחה. ובמה נוכל להסיר השנאה הזו מעלינו, כל עוד שלא יערה רוח ממרום על גוי ואדם יחד להכחידנה מן הארץ? ואולם הראש השני, שסבתו בהתחלפות התכונות בין לאומים שונים ונקובה בשם „שנאה לאומית" — אם גם היא לא תביא ברכה, בשררה בזרוע נטויה, אך תוצאותיה לא מסוכנות כ"כ, במדה אשר נהיה מוכרחים לעזוב לאומיתנו בשבילה. עינינו הרואות, רוסים ואשכנזים, כאחים יושבים יחד בחיי החברה והמשפחה, אף כי האהבה השוררת בין כללות הלאומים לא תוכל להיות קו המדה לאהבה נאמנה ופנימית; וכן גם אנחנו בני ישראל, אין לנו לפחוד מפני חמת השנאה הלאומית, ואם אך יסיר מקרבנו ה' את המלאך המשחית של שנאת הדת, אז נלך לבטח דרכנו ולא נמעד עוד.

גם שערי הזכיות לא סוגרו לפנינו במשפט וצדק. כי אין הזכיות האזרחיות, תלויות בתנאי היות האזרח ההוא בן הארץ ההיא מימי עולם; אם אמנם גרים אנחנו, הלא גם לגרים משפט וצדקה לאכול מטוב הארץ, אשר ישחדו מכתם בעדה שכם אחד עם האזרחים מאז: להפריחנה ולהרבות אשרה וכבודה. ומעשים בכל יום, כי לפעמים יש עוד יתר שאת לגר מאזרח הארץ, „ויציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא", יען כי הזכיות האלה נערכות ע"פ התועלת, הכשרון והזביה; ואם אנחנו בני ישראל נמלא את החובה של הכרת טובה במדה הנאותה, נוסף על החובה התוריית של קבלת עול מלכות, והחובה הטבעית של שמירת שלום החברה — כבר מוכשרים אנחנו לקבל הטובות והזכיות, ככל יתר אזרחי המדינה. ולנו הצדקה לדרוש כזאת מאת החברה, לא בתורת נדבה וחסד, אך בתורת חקי היושר המחלט, כמאמר חכם מדיני אחד „המשא והמתן ע"ד זכיות היהודים, אשר התרחב והתפשט מאד, יתקבץ לשאלה מרכזית אחת: אם היהודים נקראים „אדם" או כבהמות נחשבו".

ואחר הדברים האלה, הלא הוכחנו, כי אך למותר ולמחסור ישדלונו בדברים לשגשג הרגשת האזרח בתוכנו, כי מאליה תתפתח, בהיות סבותיה ערוכות בכל, ולא תכון ולא תועיל להשפיל כבודנו הלאומי ולצמצם את מציאותנו לחברה דתית. הננו כמאז כן עתה: לאום מיוחד עומד בפני עצמו. ואם כי הגלה ישראל מארצו ומולדתו, ואין לו אלא ד' אמות של תורתו — מ"מ לא יצלח כל כלי יוצר עליו להתיר אגודתו, כי מקום

ארבעת אמותיו, שהוא עומד בהם, הוא מועט מחזיק את המרובה, ויהי לו למפלט ומחסה מרוח סועה וסער, הנושב עליו מעברים, עד כי יעבור זעם ויזרח לו השמש מבין העבים. קיום האומה הישראלית כבר שב להיות חק טבעי, קבוע וקיים, אשר אין ביד השנוי והתמורה לשנותו, כמאמר הנביא: „אם ימושו ההרים וגו' גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי (ירמיה כ"); והדעת הזו, חיה בלב כל איש ישראל וחרושה על לוח לבו באש קדש וכל יהודי יודע ומרגיש בידיעה פנימית, כי לא ימות בעפר גזעו, כאשר כן גם יודע כל בן אדם שנשמתו נצחית, ויש שארית לנפשו לחיי עד. „כי כה אמר ה' נתתי תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה, והייתי להם לאלהים, והמה יהיו לי לעם".

---

§ ב

אהבת החקוי ופעולתה הרעה מיום היה ישראל לגוי

מַה תֵּטִיבִי דַרְכֵּךְ לְבַקֵּשׁ אַהֲבָה,
לָכֵן גַּם אֶת הָרָעוֹת לִמַּדְתְּ אֶת דְּרָכָיִךְ.

(ירמיה ב' ל"ג)

האף אמנם בטוחים אנחנו כי לא תקום ולא תהי עצת המטים עקלקלותם: להשבית את ישראל מהיות לגוי — בכל זאת יתחמץ לב כל אוהב עמו בקרבו, בראותו כי מרבית בני ציון היקרים שואפים למטרה זו. לא לאחרית פעולותיהם ותולדותיהם יש לדאוג, כי לא תצלחנה; אך עליהם נכמרו נחומינו, כי בשטף פעולתם זו נכרו אותות המדה הנשחתה והנתעבה, הרת עמל ותלאה: מדת ענוה יתרה, וזלזול ערך עצמו, אשר לבשתנו ולבושת חרפת אומתנו, מוכרחים אנחנו להודות, כי נגע ומום לאומי הוא בנו, מורשה מדור דור. לעלוקה הזאת שתי בנות: החנופה, ואהבת החקוי, מבלי הבחן, כמעשה הקוף. שתי המדות האלה החריבו בתינו ושרפו היכלנו, ועדיין הן מרקדת בתוכנו, לכלות שארית כבודנו ולמחות שמנו מספר הלאומים, ומי יודע, אם לא הצליחו, לולא ה' שהיה לנו.

שתי מדות באדם, המניעות אותו להדמות לחבירו בעניניו: נטית ההתאחדות וההתקשרות, תוצאותיה מהטבע המדינית אשר לאדם, לעשותו לבן החברה, הנבנעת תחת ידי חקים ומנהגים כוללים. עפ"י הנטיה הזו, יפשיט מעליו הגר המתגורר בארץ נכריה כל מנהגי ארצו ודרכיה ויסגל לו תחתיהן דרכי העם שהוא יושב בקרבו, למען יחיה אתו באחוה ושלוה; שניה לה, היא: נטית החקוי המשחתה, שתוצאותיה משפלות הנפש. המחקה, מראה לדעת בסימנים מובהקים, כי תבונה עבדית שוכנת בקרבו, ואיננו תלוי בדעת עצמו. לפי שמות שתי המדות האלה, כבר ידענו כי הראשונה מתגבלת בפעולתה רק על החיים החיצונים שבפרסום, תחת

אשר השניה, בנגע נראית מבית ומחוץ, ומבין שנתן רשות למשחית איננו מבחין בין הזמנים והמקומות. הראשונה, נחוצה מאד לגר המוזר בין אחיו; וזו שעמדה ביחוד להאומה הישראלית, הנפזרה בארצות שונות ובין אנשים שונים, להתקיים עד היום הזה, אחרי כל ההרפתקאות שעברו עליה, כי ע"י תכונת הכפיפה אשר לה, עברו עליה כל הרוחות והזועות, מבלי לגעת בה לרעה, ושבה תמיד להיות פורחת קוממיות, בזרוח עליה השמש מבין העבים. והשניה, אף כי גם לה לפי תוצאותיה, מעלת שמירת הקיום, אך אין שמירתה לכלל דבר אחד, המצוין בגבוליו, שיוכל להתקים אצל הבירו ע"י התהוות יחס ביניהם, כ"א תשמור פרטי אישים בתוך כלל אחד, ע"י שובם להיות חלקים מהכלל. ולזה לא יכון באמת שם שמירה, כי אם כן, הלא גם ההעדר והחמסה לשמירה יחשבו, באשר הדבר שאינו, לא יפסד ולא יאבד. לפי האמור ראינו, כי החקוי בעצמו מועיל מצד שהוא תולדה מנטית ההתאחדות, ומפסיד, אם הוצאותיו מנטית החקוי.

והנה בהיות העם הזה נתון תחת עול מצרים ומופרש מאד מבני הארץ, ע"פ שטת הכתות שחצצה בין אדם לאדם בגבולים נברים ובמחיצות של ברזל — לא היה מקום לנטית ההתאחדות וגם לנטית החקוי לצאת מכח לפועל, ותשמר עליהם ההגבלה, לבלתי יפרדו וילכו תמם. אהבתם ללשונם ומנהגיהם הלאומיים, חברה את האומה באזור ושמרתה עד עת הגאולה, כעדות חכז"ל: „לא נגאלו ישראל, אלא בשביל שלא שנו את שמם ולא שנו את לשונם". גם אחרי כן, בהיותם במצב הטבעי ובטרם התפתחו עלי השבלתם, גם אז היה לבם תמים וטבעי ולא רמו עיניהם ללבת בדרכי העמים אשר סביבותם; ואם אמנם, לא חדלו מחבק חיק גלולים ויהבלו בתועבות הגוים ובשקוצי עבודה זרה, גם בראשית היותם על אדמתם — אך אין זה מאשר נפתה לבם לחקות את שכניהם, כ"א נסחוף נסחפו משטף דעה מושלת, שערבבה מוחם של כל בני אדם והחשיכה לבותיהם, בטרם מצאה ידם לשקול דעותיהם במאזני השבל. גם העברים ככל הגוים, לא סבל מוחם להבין את מושג האחדות בטהרתו ולהוציא ממנו את הלמודים הנעלים, הנובעים ממקור האור הזה לשמושם; וישמע ישראל אל מעוננים וקוסמים ויתן כבוד אלהים לאלילים אלמים. אך למן היום, אשר היה למלכה חשובה ומתוארת, לרגלי המסחור והקנין שהחלו לפרוץ בארץ, תחת שני מושליו המחוכמים, דוד ושלמה, אשר הביאו את העם בברית עם העמים סביבותיו, ושמש האומה הגיעה למעלת הצהרים — החלה מדת החקוי לפעול פעולתה לרע לה. בימים האלה פשטה בנפיה אמונת „צוראסטור", שיסודתה ביסוד אחד קדמון, במלוא רוחב הארצות האזיטיות. העמים החלו להעריץ את קדוש ישראל, ויקראו לו אלהים אדירים ואלהא דאלהיא, ותחל תקופת הירידה לאמונת האלילים בכלל. ואם עינינו הרואות, כי למרות כל המסבות ההסטוריות האלה, לא חדל ישראל גם אחרי הזמן ההוא לתת כבוד לפסל חרש — אות היא, כי אך מנטית החקוי נפתה

לבו ללמוד דרכי הגוים אשר נכנס אתם במסורת האחוה, ויענב על מצרים בקסמיה, כשדים עם בעליה וכנען בתזנותיה ובתרמיתה. וכמו שהפסד כל דבר נמצא בכח בסבת הויתו, והיא סבת התנועה המניעתו בגלגל חוזר שאין לו סוף, ככה גם בהתחזק הרוח הלאומי בימי מלכות דוד ושלמה ויפרח נץ הצלחתם, כבר החלה התנועה הלאומית, אשר העתיקה את האומה מנקודת הצהרים להשקיענה בים האולת והרפיון, עד כי השחו והשפילו להיות כקופים, לחקות את העמים ומעשיהם בכל דבר, מבלי כל הבחנה. ומה מאד השבילו הנביאים להבין סכנת הנגע ההוא! הנה בן אמוץ הולך ומונה שלש מעלות, שירדו אחורנית ע"י הסבה המקולקלה הזאת של „לזול ערך עצמו, ואהבת החקוי": כי נטשת עמך בית יעקב! כי מלאו (יתר על המדה הדרושה בהרוח שיפוח) מקדם. והמה עוננים כפלשתים — בכללו של דבר, כי אך „בילדי נכרים ישפיקו" (אך תוצאות ארצות אחרות יפיקו רצון מאתם). והנה אמנם הדבר הזה היה להם למקור עושר, כי ע"י סחרם עם הארצות מעבר לגבולם רכשו להם הון רב „ותמלא ארצו כסף וזהב" אך העושר המופלג היה להם למהתה, כי לרגליו באה גם אהבת התענוגים בשעור מופלג מאד, „ותמלא ארצו סוסים ואין קצה למרכבותיו", אשר כל העושר היה לברות לשניהם, עד שנשארו קרתים מבאן ומכאן, כי מלבד שנאבד הונם בענין רע, עוד הוסיפה אהבת התענוגים להרע להם משנה רעה: חיל בני הנעורים היה לה לבז ותרפינה ידיהם מעשות תושיה, ונתמעטו הלבבות וידעך אור התבונה הבריאה, אשר לשכנה תדרוש לב עם עז, בגיהו מרחם מעמדו הטבעי. ומה הוא תולדת רפיון כולל כזה? הלא הזיות ואמונות טפלות „ותמלא ארצו אלילים למעשה ידיהם ישתחוו, וישח אדם וישפל איש וגו"; כה דבר הנביא בן אמוץ בחום לבבו, ואחריו כל חבל הנביאים משבר רוח יילילו, כי אך זה כל פרי חטאת ישראל, בעזבו מקור מים חיים ויואל הלוך בדרכי העמים לחצוב לו בורות נשברים, מאין כל סבה אחרת, מבלעדי אשר הביר ערך אחרים גדול משלו, כאשר יעידו הכתובים, אשר שמנום עטרה לפרק זה. ועד כמה צדקו דבריהם ויחזו נכוחות בהנולד — הורה לנו הנסיון בבני הגולה, אשר במשך שבעים שנה שבחו את לשונם וגם את תורתם.

והנה בְּהָצֵר לישראל מאד, ואויביו הציקו לו מכל עבר, אז שם על לבו ויבן למקור הרעה וגזור אומר לשוב עד המבהו בכל לבו, ויהי לו דבר ה' לאורים, בהבינו מחדש סדרי ממשלתו. האספה הנכבדה של אנשי כנסת הגדולה אזנה וחקרה, יסדה והגבילה, בארה ותקנה חקים ומשפטים צדיקים ע"פ רוח התורה ולפי חפץ מעמד מדיני מתואר, ויבא כל העם על מקומו בשלום. אך לא ארכו ימי השלוה האלה, ואהבת החקוי, אשר זה ההסתתר ברגע, הגיחה ממחבואה מחדש, לעשות שמות בארץ, ויראו אותותיה אותות ע"י הכתות השונות, אשר הציצו בימים האלה, וינפצו את ישראל לרסיסים, ורובן ככולן נשאו עליהן — אם מעט ואם הרבה — חותם

דעות יון ורומא ; וביחוד ע"י הנטיה העזה, אשר התעוררה בהעם בימי הרומים, לסגל להם תכונת הגוי, הרודה בם באגרוף ברזל. המושל ושריו וחלק מסוים מן העם, אהבו להשפיק בנמוסי הרומים, והקשר ביניהם אמיץ. גדולי העם, שלחו בניהם לרומא לנהלם על ברכי החנוך למדע ולמלאכה. והמונם, הלכו לתיאתריות ולשאר מקומות משחק, וכ"ז עשו מאליהם וברצון נפשם מבלי שום אונס ומבריח, או אפילו מסית על ככה, כדרך שהי' הדבר בימי היונים (עי' מונ"ה ז', שער עם עולם ומועדו) — ושטף מרוצת העם למטרה כזאת היתה מבלי ספק סבת הריסת האומה ואבדן ממשלתה.

האומנם לא יכון לעם להחזיק בקשי עורף במנהגיו ודרכי חייו, אשר המה לו למורשה, לבלתי המירם בטובים ויפים מהם, אשר נולדו על ברכי עם אחר — אולם חכמינו הראשונים ז"ל, ידעו והכירו את תכונת עמם הנשחתה, כי שכם אחד להם עם הנשים, ועם קשי ערפם, קלי הדעת המה ונוחים להתפעל מכל רוח נושבת בנחת, ואוהבים לחקות הדברים כצורתם, מבלי התחקות על מקורם ותכליתם ורוחם הפנימי ; כמאמר חכז"ל : „כתוב אחד אומר כמשפטי הגוים וגו' כמקולקלים שבהם עשיתם, כמתוקנים שבהם לא עשיתם". לכן כשראו סופרי ישראל ומנהיגיו כי רוח היוני והרומי הולך ומתפשט בישראל, חתרו נגדו בכל עוז ומבלי כל תנאי, ויסדו צו לצו, קו לקו, להרחיק את העם ולהבדילו מן היונים והרומים, למורת רוח הממשלה של אנטיפטר ובניו, שהשתדלה בכל עוז לטעת נטעי זרים על אדמת ישראל. ההרחקה היתרה, אמנם בנתה חיץ מבדיל של חשד ומשטמה כבושה בינו ובין יתר העמים בתחלתה, ותצאנה ממנה תוצאות רבות ורעות, ואולי היתה אחד מהגורמים הראשיים לחורבן הארץ — אך הסופרים והמנהיגים, לא מצאו למו דרך אחרת וטובה להציל את ישראל מנפילה כללית, ותהיינה להם ההרחקות האלה לסמי מרפא, המכריתים את האברים היותר נכבדים להציל אור החיים. כי עכ"פ עלתה בידם להגן בעד החיים הלאומיים הפנימיים ולשמור את קדשי הדת ואחדות האומה בטהרתה, עד שגם אחרי גלות ישראל והתערבו בגוים לא עזב את קיומו הלאומי עד היום הזה, כי לבבו פונה לתל שהכל פונים אליו : לתורתו ואמונתו, אשר היו ואשר תהיינה לו לעולם בעמוד התוך. ובהתהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר לא הניחו אלה לאיש לעשקו שארית מחמדיו. ויהי העם הזה בודד במועדיו, שומר את הברית, אשר כרת עם אלהיו ובני ברית אמונתו, עם שָׁמרו גם את הברית והחסד לארץ מגוריו ולהעם אשר הוא שוכן בקרבו, ועם החליפו את לשונו ואת בגדיו ודרכי חייו החיצונים עשרת מונים כדרכו ; כי אהבת החקוי בתחלת הסתעפותיה היא מתנכרה ותשוה לנטית ההתאחדות, זו וזו אינן נוגעות אלא בדברים טפלים, וקשה להבדיל בין העלות ע"פ עלילותיהן. אכן כשהסתעפו המסובבים לחלוה, הגיעו לפרשת דרכים, אלה פרשו לחיי עולם, ואלה לחרפות ודראון עולם ; אלה

מתלמידי אברהם אבינו: רוח נמוכה, עין טובה, אוהב שלום ורודף שלום; ואלה מתלמידי בלעם הרשע: עין גבוהה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה ושפלה. נטית ההתאחדות, שמרה קיומנו הלאומי, וישראל עודנו גוי אחד׳ גם אחר שפשט צורה ולבש צורה אלף מונים. ונטית החקוי, הרבתה חלליה, במותתה בקרבנו כל גאון לאומי ויקר ערך עצמו, וישראל עודנו עם בזוי ושפל מאד, ותלוי תמיד בדעת אחרים; כי שלחה ידיה בעצמות האומה, ותשם משטרה בחפצי הדת והלאומית, ותאמר להפיל את האומה הישראלית למשואות, ולשלול ממנו כל צל תושיה ועמידה בפני עצמה.

---

§ ג

החנופה ועלילותיה

ולהנה כנפים ככנפי החסידה; אמר ר׳
יוחנן זו חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל
(קדושין ס״ט)

אם רבה רעת אהבת החקוי, החנופה עוד הרעה ממנה להשפיל ערכנו ולשחת מוסרנו ולתתנו לבוז בעיני העמים. החנופה, והחציפות, שני הפכים המה, הנוגעים את עצמם בקצותיהם וכרוכים ירדו מן השמים לשכון בלב נקלה ומשועבד, אשר בזחלו על גחונו לרגלי מי שתקיף ממנו יכבד אכפו להשתרר על החלש ורפה אונים, ויעיז פניו בחכמה וזקנה במכובד ומקודש. מן עשרת הקבים חנופה שירדו לעולם, תשעה מהם נטלו עזי הפנים המתחכמים שבארצנו. הנה אך צחוק יעשו לנו בהפריזם שבח ותהלה לאחינו הרוסים לאמר: כי עמם הוא גוי יחיד ומיוחד בעולם׳ המצטיין בטהרת מושגיו באלהות ואמונה צרופה; *) גוי יחיד ומיוחד בעולם, שהפיץ השכלה ואור הזכיות האנושיות שהופיע לישראל במושבותיו. כל אלה דברי חנופה שסרחונם נודף ויהיו לזרא גם באף מי שמחניפים לו. אבל צחוק מכאיב לב ומדאיב נפש יעשו לנו השפלים האלה, בהצטבעם בקנאת פטריטות מזויפה, ויבואו להוכיח לבני ישראל מומם על פניהם. רבות שמענו מפי מנדינו, וגם מפי אוהבינו דברים קשים כגידים המכלימים אותנו על דבר אשר נעדרו מתוכנו אהבת השלום והסדרים ואהבת ההשכלה וד״א. בכל לב סלחנו להמוכיחים אם הפריזו על המדה לגדוש מדת הפחת ולהמעיט את השבח, כי המשיכם לזה רוח השיר והחפץ לפעול על קוראיהם. אך מה יתר לב כל אוהב עמו בראותו עד כמה הרשיעו חנפי לב, בלחכם עפר רגלי השלטון וגוי מושלים, להפך אור לחושך ומשפט

---

*) עיין קול מבשר שנה שביעית כו׳ 11 לד 86 ע״ב אשר שמה יוכיחנו הכותב על פניו כי כתעים אנחנו בשוא לחת לאיש כבוד אלהים ולא כלמוד מאחינו הרוסים להשכיל כמוהם.

ללענה, ולדרוך לשונם כמו אפעה לירות דבר מר בלב אחיהם להבאיש ריחם במשפטים עקלקלים שאין למו כל שחר.

באחד מגליוני „קול מבשר" הואיל מבקר היסטורי אחד, לחקור דברי רעהו האומר: כי היהודים כרוסים גם בשפלותם הנמו עם א ח ד ו מ י ו ח ד, ע"י קשר השפה והדת אשר תאגדם. „אין אנו יכולים להשוות שתי האומות הללו בד בבד", יקרא המבקר בקול איש המעלה השוקל דבריו במאזנים וירד לעומקה של הלכה „הרוסים שובנים על אדמתם למעלה מאלף שנה (בטח בונתו להוכיח על בריאות הלאומית והאחדות שתלין בקרבם) ולא תקיא אותם הארץ גם לעולמים מהטעמים שהביא המחבר (היינו אחדות הדת והשפה), אבל היהודים בעוד שהיה למו מקדש וכהן עובד עבודה, נפלגה האומה לכתות שונות ומלאה הארץ חמס ודם רב נשפך בבית ה' לעיני השכינה בביכול, וגם עד היום אין אמונה אחת בהיהודים, כי מהם מתנגדים ומהם חסידים וכו'. ובהנוגע לאחדות השפה הלא ידוע ידע המחבר כי יושבי חו"ל לא ישפיקו בלעגי שפת יהודי פולניה.

קורא יקר! בטרם נשים לב לדברי המבקר עצמם, עלינו להושיבם על סדור מכונם בסדור הגיונו, כי בהתלהבות המבקר, נשתבש מהלך הגיונו ובעמקי שפה ידבר אלינו. הנה בגזור איש משפט בזה: א' אינו דומה לב' יען שיש לא' סגולת ג' ולב' סגולת ד', הלא תשפוט קורא יקר כי סגולת ג' וד' סותרות ושוללות אשה את רעותה, ואם מתחלפות הנה הלא תשלים את המשפט בתמונה כזו: א' יש לו סגולת ג' ואין לו סגולת ד', אבל ב' יש לו סגולת ד' ואין לו סגולת ג'. בבה יעשה גם להמשפט הקטוע של המבקר „הרוסים שובנים על אדמתם למעלה מאלף שנה, והיהודים לא ארכו על אדמתם; היהודים נפלגו לכתות שונות, ובהרוסים לא היה נגף הכתות והמריבות. ועתה בוא וראה כמה מיושר ההגיון ואמיתת המעשים יחסר גם בעצם משפטו: מדברי המבקר נלמוד, כי הארכת מצב מה בקיומו עד נאמן על טובו ורוח החיים אשר בקרבו — וזה סותר לתורת הנסיון; אם רוב שנים ידברו, הלא גם עם בני ישראל עמדו באושר בבוד מלכותם שמונה מאות ושבעה ושמונים שנה, וכל זו לא עמדה להם בבוא ארצם במצור וילכו שבי לפני צר. ובאמת כבר הוכיחו החכמים יודעי העתים, כי יש אשר בנין נרקב ונהרס יסכך ע"י סבות חיצוניות, ועוד יעמוד ימים רבים מבלי יפול למשואות. גם מלכות ישראל וממשלתו המדינית בהיותה חומרית ובת חלוף, גם עליה עברת הכום של שלוש העתות: הצמיחה, הקיום, והבלָיה. ואולם קיומו הלאומי נעלה על כל תמורות הזמן, נאבק עם משברי העת ודבָיה, ומבלי עזור וסומך יוכל למו; כי רוח פנימי תחיהו, והאומה מתחדשת לבקרים בבוקרן של מלכיות. גלים ומשברים של גוים ולאומים נמהרים ומרים עברו על הקנה הרך הזה ויסחפוהו אתם, והוא — אך ראשו כפוף וגזעו בארץ שורש; המה חלפו עברו, ובמים הזדונים אבדו

בים זועף, והוא שב על מקומו לכוף ראשו עם הנחשול השני אשר בסופה ובשערה דרכו ועומד עליו לטבעו.

גם טעה בעל המאמר בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו : הנה מדבריו נלמוד, שלא היתה כל מריבה ומשטמה וכתות בעם הרוסים מיום היותם לגוי עד היום הזה. ואולם כל העובר אך בתעופת עין על ספר תולדות ארץ רוסיה, הלא יגולו לפניו מגלות מגלות כתובות פנים ואחור באש ודם, אך מלחמות ומריבות, פרץ ומהומה מלאו מפה לפה, מרמה תוך והות שלטו שלטת בזדון, קנאה ותחרות משלו בהיכלי המושלים הנשיאים, ויהי חרב איש באחיו, והעם נתן לבז ולמשסה. לא ארכו ימי מנוחה והשקט להרוסים כ"א מימי שבת חוטר מגזע ראמאנאוו לכסא, ושמש הצלחתה של האומה עוד בראשית הנצה. ובכל אלה, לא חדלו בקרבה כתות ופלגות שונות אשר המה לקלון לחברת מין האנושי. *) ואם הכתות הללו לא תשאנה עליהן חותם מדיני ולא נאחזו בגלגל ההיסטוריה של האומה, האם אין זה מטיל צל על מצב ההשכלה של הכתות הללו ?

אינני חושד את בעל המאמר, כי כל אלה נעלמו ממנו. כי גם אם בא לכלל כעם ונסתלקה ממנו רוח הקדש, לא היה בא לכלל טעות כזה, אחרי אשר גם הוא בעצמו יזכור כמה פעמים את התלאות הרבות שמצאו את הרוסים, כמו שלא נעלם ממנו כי שפת קדש היא המאחדת אותנו לעם אחד, ולא הזארגאן אשר החלפנהו עשרת מונים לפי רוח המושל שעלה עלינו והשתנה בכל מחוז ומחוז כטבע כל לשון ; גם הרוסי הנולד על חוף מסקווא לא יבין שפת רעהו בן ערבות רוסיה הדרומית ; הוואליני לא יבין שפת הליטוואי ; ובן נאוויגאראד ישחק להאגאליצאני — כל אלה ידע המבקר כמוני, ואך בזדון לב עקש הישרה להדאיב רוחנו ולהתעולל בנו, ע"ד אשר לא נסיח דעתנו מירושלים, וזכרונה עוד יעלה על ראש שמחתנו, עד כי הקדשנו ימים מיוחדים לשפוך שיח על קבר כבודנו וקיומנו הלאומי. החונף הזה, לא יבוש להגיד בפומבי לאמר : „היהודי יאמר בלבבו, „כי אך הוא לבדו שתה ומצה את קבעת כוס התרעלה והתלאות, ע"כ לא „יחדל מלבכות ; ידמה כי הקינות נמסרו מסיני, ומה גם הסליחות מבלי „שפק משה רבינו בעצמו חברם וקבעם לתפלת חובה וכו'. כמה חרבנות „עברו על עם הרוסים במשך שתי מאות שנה, ובכל זאת לא קבעו הימים „האלה לזכרון בתפלות מיוחדות, ולא יקוננו על תלאות שעברו. האמנם „מכבדים המה את גבוריהם אשר הצילו אותם מיד צר, וימי הנס והגאולה „נזכרים ונעשים כל שנה, אך לא קבעו לימים האלה חקים מיוחדים ולא „קשרום עם הדת וכו'" — האם אין הדברים האלה חצי מהתלות בלב אחינו בני ישראל, על אשר לא יעשו כמעשה הרוסים, שימי התלאות היו למו לימים טובים הנזכרים ונעשים בכל שנה ? אך הרוסים טעמם ונימוקם

---

*) הסקיפטלים והסטארא־ראדלים.

עמם, כי הושב כבודם על תלו, ממלכתם ערוכה בידם, וארצם תִּשָּׂאֵם בחיקה. גם עלינו עברו ימים טובים שנהפכו לנו ימי הצומות לששון ולשמחה, ואולם עתה לשמחה מה זו עושה? עיר אבותינו חרבה, וחומותיה שוממות, גולים אנחנו וגרים, בכל מקומות מושבותינו לא יסבלו אותנו כ"א מרגש רחמים, ובחמלת ה' עלינו, איש כי יחטא ועל כל העדה יצא הקצף. גם היום היינו למשל ולשחוק ולמנוד ראש בלאומים, סיר רחצם אנחנו אשר ישפכו תוכו מרורת לעג והתולים מבלי פחד עונש, מכתבי העתים בפומבי ישליכו עלינו שיקוצים, ורקים ופוחזים מרעי קיליסעוו יתנונו לחרפה ולשמצה באין מוחה ופוצה פה נגדם; גרים אנחנו ומסובלים, לא אסף איש אותנו עד היום לחשבנו כבני המדינה באמת — ומה נשמח? וגם אם הוטב מצבנו מעט: חיינו ורכושנו בטוחים מיד עושקים כח, ושערי הפרנסות נפתחו לפנינו כמעט בולם — אך אחינו הלא נתונים בצרה ובשביה, אבזרי רומניה ומאראקה ימוצו דמם, ומה נשמח? וגם אם יבא יום אשר אור המבלנות יזהיר בכל העולם, ולכל בני ישראל יהיה אור במושבותם, האם נוכל לשכוח ארצנו ומחמדנו שהיו לנו מימי קדם, מבלי אשר נהיה כבוגדים ברוח הלאומית? גם זו לא נעלמה מעיני בעל המאמר, אך התנופה השיאתו לדבר תועה ודברים שאין להם שחר *).

והנה אם יתחמץ לב אוהב עמו לשמוע מוסר בלמתו מפי פוחזים

---

*) לפי הנראה נמצא מולקים גם על יסוד דעתו של נעה"מ, ומה שיפלא בעיניהו עוד יותר, בין מכתבי התלמות. הלא כה יאמר הע"ע Times נמחאתו הראשי בשבי לפרטיה: התלמה היותר עתיקה מכל תו"ח, אשר דברי ימיה מגיעים לשנות קדם קדמתה, ותעודתה להיות כמצפה בימיהו תלה בכל התרכות ולהשיג בכל מקום את המעלה העליונה בסולם חברת המדינה, התלמה היותר עתיקה הזאת, נאמרי נרוכה בין שאר יתרוני תכונתה, עוד בטרם יקרה כי חשמור שנה שנה טועד יום בו ירדה פלאים ושודד נאונה ונחלחה. בכי ישראל לא יפקדו לזכור את התלחות אשר עברו על תנותיהם בשנים קדמוניות, כי נתו תויניהם בגבולם ויעשו שמות בעריהם ואת יושביהם הפילו בכל קלי תכל. מי יודע, אם לא לאשר ירהיבו בנפשם עז לזכור מי ענים ומרודיהם המה מוכשרים לעמוד הכן סול כל עצמת רוח מחנגד למדותיהם ולהגיונים מורשת אבותם, אשר כתבו להם מעמד מתנודד בחברת התדם. המה יאמינו בידיעה פנימית, כי תעודה גדולה לעמם. והתמונה הזאת תרומם ותכשם מעל כל יד חסון ומנע טולחים זיענרו עליהם, והיא שתעמוד להם להנות ולחשוב ולקוות, כי תבוא עת אשר כבודם ישנא ותפארתם תגלה לעיני השמש.

ע"כ יזכרו שכה את ימי עניים ומרודם לפניו ובגום ותפילה יקדישום.

כפי הנראה, תכחתו בני עולם התדם אין בתו כשרונות כתו תלה, אם נעמנו לפני לר כתאמן להסתיר את תונת כפניהו בלי מעשים. בדברי ימי בריטניה כתלתו למכניר פרקים מעלינים ותשוכים מכל יד עמל ויגון וסבכה; אך מי יזכרם עוד? מי יזכור

וריקים, הלא כפלים יֵרע לו לראות בעיניו, כי גם אוהבי עמנו התמימים והישרים בלבותם, נלכדו בשחיתות החנופה, ומבלידעת יפצעו לבות אחיהם בדברים כמו אלה. החכם אר"ז המו"ל את „המליץ" בהשתדלותו היתירה לעשותנו לרוסים גמורים, הוכיח באחד ממאמריו היקרים בשטף לשון סופר מהיר, עד כמה נחוץ ליהודי רוסיא להתאחד עם אחיהם הרוסים ברגשותיהם, על דבר בני קנדיה במריתם בשנת 1867 להושיט למו עזרה בצרה. ונותן טעם לדבריו: למען נמצא חן בעיני הרוסים. קורא יקר! האין זה אות נאמן, כי לבו יודע שאין יסוד נאמן לצדקה זו מבלעדי אהבת התהלה? ובאמת, הלא בכלל הוא נגד יסודי היהדות, לתמוך בידי מרד וקושרי קשר, מלבד מה שהיונים צוררים לנו מיום היותנו משועבדים תחת ידיהם, ושנאתם שמורה עד היום, כעדות השר לאיארד בוועד העם באנגליה בשנה ההיא *) — ומדוע נדרוש שלומם וטובתם? הלא אין אנחנו מבני האמונה המלמדת כניעה וענוה יתירה לכלל העם, ומגוי כלו אין לדרוש מדת חסידות, כי „תפשת מרובה לא תפשת"! הלא תגיד לי נכונה אדוני! אם לא התלוננת בסתר לבבך על אחינו העברים בני צרפת, אלו מלאו את לבבם לשית ידם עם מחזיקי ידי המורדים בפולניה? אם לא בצדק תאמר: אתם עוזרים להקל עול הפולאנים, למען אשר יקל למו להכבידו על אחיכם בני ברית — ומה עשו יהודי צרפת, אלו כן עשו? הלא הראו לאחיהם הנוצרים, כי צרפתי בן דת משה הוגה ומרגיש כמוהם. אולם באמת, גם האשכנזי או האנגלי המתגורר בצרפת עשיריות שנים והשיג תורת אזרח איננו בן הארץ ההיא לגמרי, ולא ימלאנו לבבו להריק חרב נגד עם הורתו מבלי אשר בשם בוגד יקולל חלקו בארץ, איש לא אמון בו — ואנחנו, נתן חרב בידי צוררי אחינו, משום מה? משום שנוצרי רוסיה יחוננם. הן גם אחינו הרוסים, לא מפאת כי רוסים המה דורשים טובת בני קנדיה — כי אם מפאת שהם נוצרים אדרחיים; לא רגש לאומי כולל, כ"א רגש קשר דתי יאגדם, ומה לנו בני דת משה ליונים נוצרים? אם לא טוב עשית, אלו השתמשת בדבריך אלה לעורר לחמלה לבות בני עמנו כי יהיו לעזרה לאחיהם הנאנחים והנאנקים אז תחת עול הסערביים והיונים יחד, להושיט למו יד מן המצולה אשר סגרה עליהם פיה ובאו מים עד נפשם? האומנם כי הפעולה הזו לא תמצא לה חֵד תהלה במכה"ע להעמים ויעברו עליה בשתיקה. אך לעומת זה הלא נתענג על הדעת בנפשנו, כי עשינו צדקה אמיתית ומפעל טוב בהחלט, אשר תחייבנו לעשותו האהבה לבני עמנו בפרט, וגם אהבת האדם בכלל. כי לא במקרה היונים ותלאותיהם

ניתי הסלים ותיאר המופה, כי תנותיו הנחילו לנו ח"ו שלוש המלחמה והמרגוע רק תחת שלחמות רבות ומכבות גדולות? —

*) ועדות מעזיהם נתדיפסו בשנת תרע"ו ותרל"ח.

מידי התוגרמים, מקרה אחינו ותלאותיהם מידי הסרבים והיונים; הראשונים מידם למו כל הרעות בהנותם מזכיות מדיניות, (אשר חלק העשירי מהם, יחשב לנו לגאולה), לא הספיקה נפשם הרחבה, ויבקשו להם גם מלוכה, ועין גבוהה מביאה רעה לעצמה; אולם ישראל, עם בזוז ושסוי על לא חמס עשה, על דבר שהעבירו אבותיו את המים במורד הנחל מתחת לשתית הזאבים הרעבים החפצים לרוות מדמו —.

---

§ ד

הַסַּנְגּוֹרְיָה

מַה תַּזְלִי מְאֹד לְשַׁנּוֹת אֶת דַּרְכֵּךְ
גַּם מִמִּצְרַיִם תֵּבוֹשִׁי כַּאֲשֶׁר בּשְׁתְּ מֵאַשּׁוּר.

(ירמיה ב' ל"ו)

מן המסטינים והמוביחים, נפנה נא למליצי יושר וסנגורים. גם מליצינו המגינים עלינו בכח שבפיהם ובעטם, חלילה לנו להתראות בכפויי טובה לבלי הבר לטוב את עמלם — אבל לא נוכל לכחד, כי גם המה לא געלה נפשם בחנופה, ובלמדם עלינו סנגוריה, לא שמרו את הדרך הנבון להאמת. המה בחרו להם להכחיש מציאות הסגולות הפרטיקולית בתוכנו, שלא בצדק, ולא ידעתי למה? מדוע מתיראים להציג לפני באי עולם הדברים כהויתם? מה עול מצאו בהתחברותנו הפרטיקולית כי בושו בה? ידענו כי רבים חפצים בְּהַתּוכה של לאומיתנו בתום לבם, להיותה היא המשימה מעקשים למו בדרך המוביל להשגת האושר הזמני; שם ישראל יעבור זוהר הצלחתם, יען כי לרגליו נשתנו פניהם בכרום פעמים בכל רגע, בבואם בחברת עם הארץ, והשאננות הדברניות תטינה עליהם באצבע לאמר: מה לילוד עבריה בתוכנו? והמה יאמרו לקנות להם ההתרועעות את עם הארץ, במחיר כתבם על קרן השור „אין לנו חלק באלקי ישראל" — עמם לא נדון מאומה, כי דברינו יהיה למו לקלסה; אבל, אתם הנאמנים בבריתכם! מה לכם להונות את העמים לאמר: כבר פשט ישראל את תבונתו הפרטיקולית מעליו והתבולל בגוים? אמנם אחי! קצרה נפשכם בעמל לשאת אך חרפה ובוז אשר יטפלו עלינו יום יום, כשל בחכם לשום פניכם כחלמיש מול כלמות ורוק. אבל אלו ראינו תועלת מרובה ונאותה בהתחנופה, האמצעי הנבזה, אשר בחרתם לכם למחסה — החרשנו, כי „אין אדם נתפס על צערו", ולא יצלח תמיד לבחור לו אמצעים נכבדים להגין על שלותו. אך מה ידאב לבנו בדעתנו, כי באמצעים באלה, עוד תוסיפו קלון על כבוד בית ישראל המחולל, והצל לא תציולהו מהרפת חורפיו. והיה לכם לעדות נאמנה: עלילת „הקהל והחברות"; העלילה הזאת הביאה על שפת עם

אחד מבני עמנו *) אשר נהפך לנו בקשת רמיה, ויוסף לגבב דברים של תוהו להבאיש ריחנו בעיני הממשלה ועם הרוסים. הוא הציג לפניהם את הפרטיקוליות העברית בתמונה ריפולוציונית השואפת לברוא לה מעמד מדיני תלוי בדעת עצמו, ואת הנהגת ראשי העדה בקהלותיהם ואת החברות לתעודה ולצדקה, כמוכנות מסודרות להפיץ דעות מרד ואון בין העם למרוד במלכם ולעלות מן הארץ להשתקע על אדמת הקדש ולכונן שמה ממלכה. העלילה הנוראה והמבוהלה הזאת בכל השגעון והשטות הנשקף מתוכה — לא חדלה למצוא לה מסלות בלב השמחים לאידנו, ככל עלילות השוא והכסל לרעת היהודים; האמינו בה, כי נפשם תתאו לטפול עלינו כל און וכל דופי; והפיצוה בעלי מכתביהם העתיים, כי ישמחו לגרות בנו מדון. אי שמים! מה הרעונו לאלה? מדוע ככה חמתם עלינו נתכה, עד כי יתהוללו? כל באי עולם יודעים, וכל רואה נבוחות הוא יודע, כי אם אמנם עינינו צופיות לתרבות ארצנו שתחיינה מערמת עפר, ותקות רוחנו לשוב ולאור באור החיים המדינים — כל התקוות האלה, אינן זולתי תקוות והרגשות, אשר תשכונה בעומק הלב, ולא תראה פעולתן החוצה. לא יעלה על לבבנו לחשוב את ארץ מגורתנו לארץ זרים, כל עוד שלא יעשה ה' חדשה בארץ לשלוח לנו גואל צדק על דרך נפלא למעלה מן הטבע. וכל מגמתנו ומאוינו עתה נכונים, לכונן עמדתנו במקום שהסבות השליכונו לתוכו, ולשמרו ולהועילו עד מקום שידנו מגעת. כבר ראינו עד כמה קשור היהודי לארץ מגורתו, עד כי שמר אהבה גם למצרים כור הברזל, אשר לא קבלתהו אלא לענותו ולהעבידו בפרך, ובכל זאת, לא שת לבו לרגשת הנקמה ויכיר טובה להמצרי „כי גר היה בארצו" (דברים כ"ג ט') וירמיהו הגבר ראה עני שבט הכשדים בעברתו, ועינו צופיה לתשובת ישראל אל אדמתם לימים מעטים, בכל זאת לא חדל מהורות לעמו לאמר: דרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה, והתפללו בעדה, כי בשלומה לכם שלום (ירמיה כ"ט) ואחד מחכמי התלמוד המצוינים דרשו בפומבי וגם השתדל בהפצת דעתו: שכל העולה מן הגולה לארץ ישראל עובר בעשה (כתובות ק"י. ב'). והכל מודים שאסור לעלות בחומה ויד חזקה, כי היהודי ישועתו ב ש מ י ם, וחלילה לו להתערב עם שונים ולחבל מחשבות מרד ומעל. כאשר כן גם תעיד ההיסטוריה, שזה לנו כאלפים שנה אשר נפזרנו בין הגוים, והודחנו מדחי אל דחי, וגברו עלינו התלאות והמצוקות עד להלאות, ובכל אלה, לא התרגזנו מעולם ולא מרינו ולא מרדנו ולא נמצא בנו קשר ומעל. ואם קבל כל העדים הללו, העיו איש לטפול עלינו עון מרד וקשר וגם מצא לו מרעים המטים אוזן לדבריו, ומחליטים אותם ממנו — מה יסבן לנו עוד להצדיקאת נפשנו? אך לתוהו וחבל בלינו כחנו לשרש מלב הנוצרים המשפטים המעוקלים ביחוס אל היהודים; שנאתם אותנו הוליכה את

*) Braffman, Ewreiski bratstwa i Kniga Kagala.

דמיונם שולל, ויברא למו חדשים לבקרים עלילות מהבילות ונמנעות, ויחליטון ויתנו למו קיום ותושיה — ומה איפוא ניגע לבהלה להשבית מדמיון המשוגע את שגעוניו הקבועים ? ועתה הגיעו בעצמכם, אם האמת והברור הנסיוני לא יועילו להעמיד שונאינו על האמת, מה כחכם בימין שקר כי תנצחו ? טוב איפוא ! הניחו להוללים כי יתהוללו ויתגעשו, ואנחנו נלך לבטח דרכנו מבלי שים עליהם לב. כמאמר חכם תלמודי אחד : השכם והערב עליהם בבית המדרש והם כלים מאליהם (גיטין ז'). מדוע נתחפש ונצפין את האמת ? למה נתראה ? אמת הוא כי עמדתנו בודדה ונפרדת ; אֲזור רוחני יחֻשַׁק את האומה הישראלית עד שאין כל בריה יכולה להתירו. אך מה הפסד בזה לאומה ? האם חדלנו חלילה מלפעול ולהועיל לטובת ארץ מגורנו שכם אחד עמהם ? האם לא פרח המסחור ולא רבתה הברכה לרגלנו בכל מקום ? האם לא הקדשנו דמנו וכספנו בכל פעם שהיו דרושים להציל ארץ מגורנו מאסון ? ואם היהודי לפעמים גם הֵרע להארץ במדה ידועה — האם אין איפוא הקולר תלוי בצואר דורשי רעתו, אשר שמו מועקה במתניו ולא הניחוהו להתפתח כראוי ? אמת הוא כי שוררת בקרבנו רוח ההתחברות, אשר יעשה את כל העם לחברה גדולה מאד ; אמת כי היהודים יתאחדו יחד להיות איש בעזר רעהו ; אמת כי יהודי צרפת ואנגליה, מרגישים בתלאות אחיהם שבצפון ויחושו למו לעזרה ; אמת כי איש יהודי מגין על אחיו, ויתבע עלבונו מרודפיו ומשנאיו ; אמת כי הנהגת הקהלות מסודרת אצלנו, באופן שלא יכבדו המסים והארנוניות על העניים — אך מה עון מצאנו בזה ? הן כל אלה לא באונם וכפיה נהיתה ולא באמצעים של בעלי חברת ישוע ; אך הרוח הלאומי השוכן בקרבנו, חבר כל לבבות בנ"י לאחדים — ומי איפוא יוכל לתת דופי בחק האהבה ונטית ההתחברות אשר בהטבע ? ואי זה הוא חק ונימוס שבעולם, שבחו גדול לצוות על הכח המושך בבריאה לחדל פעולתו ? לא ! ההתחברות אשר בנו — לא לבד שאיננה מביאה קלקלה בעולם, אלא שתוצאותיה לברכה בקרב הלאומים, ועתה שמע נא קורא יקר !

---

§ ה

החברה הראשונה שהיתה אצל העברים

עַם זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ

(ישעיה מ"ג)

ראינו מעשה ההשגחה עם בן האדם, כי כאם רחמניה היא דואגת למענו, ותנהלהו בכל צרכיו. בטרם ידע נפשו ועוד נבצר ממנו לעשות תושיה ; עודנו מוטל בעריסה, הטילתהו בתוך החברה. ובטרם ידע לבחור בהחברה או להרחיקנה, כבר השתרגו עלו עליו הכרחי הצרכים ויצודוהו,

ובפקחו עיניו — והנהו בתוך רשת אשר יבצר ממנו, וגם לא יאבה, להמלט ממנה. מה שעשתה ההשגחה להאדם שלא בטובתו, ישוב עתה לבחור בזה בדעתו ורצונו החפשי. עיניו יראו ולבבו יבין טובת מעמדו הטבעי ותועלתו, יכיר תכלית וכוונת מכון במסבותיו. ובחרות בחירתו ישיש כגבור לרוץ אורח התכלית, ולעזור כביכול להשגחה לבצע מזמתה. אך גם בעמדו ברשות עצמו לא יחדל האדם לקחת תורה מפי ההשגחה, ודרכיה הנם לו לעינים בבחירת אמצעיו. יראה ויתבונן על הליכות עולם, כי על ההסכם וההרמוניה נוסדו. וישית עצות בנפשו להביא את החברה הטבעית בברית אמנה מוסכמת, ויביא חופשתו הפרטית בעול הברית הכללית אשר כוננו ידיו על חוק ומשפט הטוכסים על הכלל ועל הפרט; בדדך זה נבנו והתכוננו אומות רבות מסודרות בנימוסי ההנהגה וחקי מוסר ודרך ארץ, ולאט לאט התרוממו מתוך מי התהום גוים ולאומים שונים, ויהיו כאיים רבים תוך ים האנושיות. חבה יתירה נודעת לעם ישראל! כי מלבד קבוצו המדיני בטבע, גם חברתו המוסכמת, מידי ההשגחה כוננה; וה' לבדו כרת עמנו ברית וישימנו לעם כיום הזה, מסודר בכל נימוסי ההנהגה המיוסדים על אדני הצדק וזכות האדם. תורת האומה הזאת כוללת בקרבה כל האידעת הגדולות והנשגבות אשר נלחמו עליהן בני האדם מני היותם ע"פ האדמה, ועוד נצחונם מסופק. ומי הוא לא יכיר איפוא כוונת ההשגחה בבחרה באומה זו להיותה נושאת דגל תקון העולם ומלכות שדי? בכל זאת לא שולחה כציר בגוים לעמום עליהם את הלמודים הצרופים בחלקת לשון וכפית חרב, וגם מעולם לא בררו לה את תעודת משלחתה בארץ, כי זו ממדת ההשגחה לפעול פעולתה בכל היקום בעקיפים (אינדירעקטע ווייזע), באופן שהמשפיעים והמושפעים לא ידעו איש את תעודתו, וכוונת ההשגחה תעשה מאליה. השמש יקר הולכת ואל מקומה שואפת זורחת, מבלי דעת כי קרניה יפיצו ברכה וחיים; גם האומה הישראלית תַלְהָה ההשגחה כגלגל חמה בגובה הרקיע, להפיץ נהרה לכל עברים, ועמים רבים ילכו לאורה בדרך חיים ותוכחת מוסר, מבלי אשר האחת תתגאה בפעולתה, והאחרונים יכירו לה טובה. ואם אמנם ההשגחה לא לעדותנו היא צריכה, בכ"ז לא נחדל מהודות, כי זו דרך ישרה שבחרה לה לפעול בעקיפים על הארת הרוחות. הפעולה ההיא (פעולת עקיפים), שהיא כמו פעולה טבעית, דרושה ביתר שאת לשלמות המלאכה ומונעת כמה קלקולים. כל הפעולות המכוונות (אונמיטעלבארע), פעולות חיצוניות הנה, ומושכות אחריהן רעות רבות; אבל פעולת עקיפים, היא תעורר את הכח הפנימי לפעול מאליו. יש מושגים רבים הנעלים ונשגבים מבינת אדם שלא נתפתחה, והלמוד אין בו די להקליטם בלב המתלמד, וגם מושגים קלים לא במהרה יבנע האדם, ומה גם אומות רבים וגוים גדולים ועצומים ללמד מפי אחרים. יען רוח היא באנוש כי לא במהרה יתן אמון בדברים אשר לא רוחו הורהו, ובפרי מחשבות חברו תמיד ימצא מגרעת — תחת אשר אם יתבטאו המושגים האלה ב מ ע ש ה, עד מהרה ישמעם ויבינם ויוחקו בלב

לדורות, וגם יאמין כי פרי מחשבות לבו הם ויחזק בם. ולכן כוננה ההשגחה את האומה הישראלית כחברה מיוחדת; עולם קטן וזעיר אנפין מעין דוגמא של החברה הכוללת. ספר התורה היא פנקסה, המצות המה תקנותיה, ותכליתה הנראה, היא: להקים אומה על בסיס של הנהגה ישרה וחקים צדיקים; אך תכליתה הנעלמת ומטרת ההשגחה במעשיה, היא, כי האומה הזאת תהי כמשל חי וקים לאומות העולם ולדורות, נפלא נפלא מאד, נפלאה בתכונותיה, ונפלאה בכח רוחניותיה, יראו גוים ויתפלאו ויעשן כמוה. מה שהיהודי יעשה לאחיו, יעשה כל איש לרעהו, כי החקים שחקקה ההשגחה להיהודים נחלת כל אדם המה.

מזה נוכחנו כי מטרת היהדות, להקים גוי כלו בתור חברה גדולה אשר תעודתה כפולה, לעצמה ולאחרים, ואין אנחנו רשאים לגעת בה בהחברה הזו לרעה גם באצבע קטנה; כי החברה הזו במציאותה לבד, היא ממלאה את תעודתה ע"פ האדמה. ולכן אמרו חכז"ל: „כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" „ואעפ"י שחטא ישראל הוא", כי אף אם חטא בתקנות החברה, מכלל חבר לא יצא, כי קיים התעודת הכללית באשר לא נבדל מקהל ה' להמיר דתו ועמו, ולא נהפך לעמו כקשת רמיה להשליך עליהם שקוצים ולעקש עליהם הישרה, ולהלשינם אל אדוניהם.

---

§ 1

חברת הפרושים

לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם בְּרוּחִי!

(זכריה ד')

חברת הפרושים או חברת הנבדלים, שהתכוננה בתחלת ימי הבית השני ע"י עזרא וסיעתו — נתפרדה כחלק מאיר מן השמש הכוללת ונוצרה למאור בפני עצמו הנלוה למקורו, ומקיפו תמיד להאיר הלילה ליושביו (גם דרי השמש חליפות העתים למו ומבדילים בין אור לחשך). החברה הזו, על ברכי היהדות נולדה כדבר יפה בעתו ונאות לשעתו. כי בשוב ישראל מבבל לשוב ולכונן ממלכה בארצו, כבר הופיעה נהרה במושגיו ויטהר מכל טומאת גלולים. דבור „אנכי" טמן זרע דעת אל־יחיד בלבו, והגרעין הזה הלך והשתנה לעלוי כל ימי משך שבתו בארצו. מתחת שלג נורא של תלאות ומועקות אשר סבל בגלותו, נתבשל הגרעין כל צרכו, ובזרוח לו שמש האביב של התקופה החדשה, צץ לקראת אורה, ויעל וישגשג לשמחת לב בורמיו ויוגביו (הסופרים ולמודי ה'), אשר לא גלאו לסקל כרם ה' צבאות ולגדור פרצותיו; אבל לא על מושגים צרופים לבד יתיה גבר, ורוח ראשי האומה לא נחה עוד, בטרם נשלמה כוונת נותן

התורה ביחוס אל מ ע ש ה ה מ צ ו ת. המעשה הוא הסימבול להאידיאה, הוא הפתילה לשלהבת הדעת, ואך ב א מ צ ע י ת ו יוכל האדם להנות לאורה של תורה, בעוד שהאור ה נ א צ ל כאור שבעת ימי בראשית גנוז ומכוסה, וברית כרותה לעין שלא תשורנו באצילותו. והנה המעשה הזה, אשר באמצעיתו רצתה ההשגחה לשלב את האידעות הגדולות בהחיים ולתת למו קיום ותושיה, בו נתרשלו עוד ההמון מאד, ויזנחו רבים מחקי האלהים ותורותיו, אשר המה כחשוקים להאומה; רבים מעמי הארץ הושיבו נשים נכריות ויהללו המועדות ויקבעו את המעשר והתרומה (שהיא המס המצער לחפץ השכלת העם וחנוכו, ולחפץ ישיבת בתי דינים בכל עיר, ולחפץ עבודת ה'. כי כפי הנראה, שלש אלה נמצאו בתחילה בידי הכהנים והלוים, ובלעדם לא רבו דורשי ה' בישראל) — את זו ראו חכמי הדור בשעתם, ויועצו יחד להשביח הרעה באמצעים שלמדו מפי ההשגחה עצמה „לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוח".

לא בחיל ולא בכח יצא היהודי למלחמה מעולם; לא בחיל ולא בכח הכריע ונצח לאויביו מבית ומבחוץ — אך ברוח, ברוח השכל וידוע, ברוח חסד ורחמים, ברוח סובל וארך רוח, עשה ויוכל ופנה לו דרך למגמתו; וגם לא בחיל ולא בכח וכפיה השתדלו ראשי הגולה לחקליט את המעשה בחיי העם. כי נבונו דים לדעת, שאין קונין את הלב בדרכים שהגויה נקנית בהם, ולכן נועצו גם המה להשתמש בפעולות עקיפים ויכוננו למו חברה מיוחדת כתבנית היהדות, ויכרתו אמנה לקים עליהם את התקנות המפורטות למטה כבתוב בנחמיה ט':

א) לשום לב ולהשתדל בשמירת חקי התורה בכללם;
ב) להבדל מן הגוים והבותים לבלתי התבולל בהם בתערובות החתון;
ג) לשמור את השבת לקדשו;
ד) לשמור את השמיטה לבלתי יגוש איש באחיו, ויכבשהו לעבד עולם;
ה) לשמור קדשי בני ישראל לתת שלישית השקל לצרכי בדק הבית וקיץ המזבח;
ו) לשמור להביא את המעשר והתרומה באוצר בית ה' כתורה.

ששת התקנות הללו, מגמתם לבצר את קיומנו הלאומי ורוחניותה של האומה, בחדוש כח המצות אשר יסודתם בחרות השתוות ותועלת העם. ה ח ת ו ן ה מ ע ו ר ב, הוא יסוד ושרש לפלגות משפחה וריב בית. ואמרו המלגלגים מה שיאמרו, על אפם ועל חמתם הכתה האמונה שרשיה בלב כל איש, ואי אפשר שגם בלב היותר טפוש ושקוע בכפירה, שלא יתעורר בקרבו שעה אחת חרטה ומכשול־לב, בראותו בניו ויוצאי חלציו מחבקים חיק אמונה נכריה. ואם בלב טפוש כך, על אחת כמה וכמה שאין התערובת

נאה לאיש ואשה אשר לב שניהם נאמן לאלהיו, ויבכר את דתו ע"פ כל אחיותיה. והחובה על כל כנסיה השוררת בשם השלום והאחוה לבלי תת ידים להחתון כזה אשר פריו ריב ומצה מדון ותגרה. אף כי האומה הישראלית חובתה כפולה ומכופלת להשמר בטהרתה ולהבדיל מתוכה כל ערב וסיגים, להיותה מיועדת להתקים תמיד בעינה וצורתה באומה שלמה, אחוזה בתכונתה המקורית ונהוגה בנימוסיה וחקיה. ואם תסיר את חַיִּין המבדיל בינה ובין או"ה, מהנקל לה להתבולל ביניהם עד כי ישתקע שמה לעולמים, והתורה מה תהא עליה? אם באמת שלוחים אנחנו במלאכות ההשגחה להאיר לארץ ולדרים עליה במושגים צרופים ואידעות נשגבות וצודקות — ביתר שאת חויבנו לשמור קיומנו הלאומי בטהרתו. כי היתכן איפא שאנשים נפרדים מבלי כל חבור רוחני המתנהגים ע"פ הנהגה ידועה בביתם וכל היום עוסקים בפרקמטיא, מהם תצא אורה על פני חלד? אם לא שנאמר כי הדרשנים והמטיפים, המה בית ישראל, והדרשות, המה הנבואות אשר בידם להפוך סדרי העולם ולתקנו במלכות שדי. לא! האומה הישראלית כלה בשלמותה ואחדותה, היא החמה האֶלֶמֶת אשר בלי אומר ודברים יפעלו קרניה לאט לאט לחמם ולהחיות כל זרע טוב, וכל יסוד זר, כל סיג ותערובות, יַכהה אורה ויצנן חמה. אין אמונתינו דורשת מידנו להפרותה ולהרחיבה ולהכניס כל עמי הארץ בבריתה, אך עכ"פ עלינו לשמור ולהשגיח לבלתי ידח מאתנו נדח ולא יסורו זרעינו מאחרי אלהים ודתנו, ואין ספק כי הבנים אשר יולדו על ברכי החתון של התערובות יקלו ראשם נגד הדת האלקיית בכלל ובוז יבוזו לה בראותם את אבותיהם אוחזים בדתות שונות זו מזו בחלוף רב ויחלטו על שתיהן כי אין להם קדושה כל עיקר, כי אם צורות שונות ומיוחדות של עבודה אלקית כללית אשר יסודה בשכל לבד (לשון בעל דרכה של תורה). והנה מפרי זרע כחש כאלה, היש לנו להוחיל שיהיה זרע קדש וכהני ה'? גם ראשי המתקנים בימינו (ר"ק במאמריו „שדה צופים" „עברי אנכי") הודו כי אסור הטמיעה בעמים הוא השרש הראשי בעיקר הפרישות והקדושה של אומתנו, ומיוסד ביסוד דתנו ומסוגל ברוחה בפנימיות מלאכותה.

ה ש ב ת, סגולות שונות לו: ריליגיונית, נטיונלית, וזוצילית; יום שבתון הוא לנפש לנוח מעמלה של חול ולהתענג על ה' ולהתקדש. שלום בית כחבצלת תפרח עליה המפיצים ריח ניחוח. ביום ההוא, הברכה והמנוחה כמלאכי שלום יסובבו בבנפיהם על המשפחה ויאחזוה באהבה וימלאוה יראה טהורה ואהבת ה'. יום עצרה הוא להעצר לפני ה', הקהל הנשים והטף, ונפשם תתנשא על ברגש קדש על כנפי דברי אלהים חיים הנקראים לפניהם מפורש בתורת משה והנביאים. ויום זכרון הוא, הנוטע בקרבנו לאהבה אות החרות והעמידה ברשותינו הנותנת לנו לשבות ולנוח כאות נפשנו, וביחוד הרבה מן התועלת בו לישובו של עולם: א) לבלי ילאה העם בעבודה שאין לה חלופים אשר מתכונתה להשבית מלב העובדים כל

התנשאות וכל יפוי הדעת והמוסר ומושכת אחריה פרעות המוסר והמדות וקלקול הבריאות ; ב) למען יתאספו כל הקהל יחדו לעיין בצרכיהם ולשקוד על תקנותיהם. ואולם ביתר שאת עלינו לשום לב לרוח אהבת אדם המרחף על פני החג הזה. „שמור את יום השבת לקדשו" קורא אלינו קול ה' מתוך האש, אך לא רק בגללך קדשתיהו, למען תאבל ותדשן עצמך ביגיע זרים — „יום השביעי שבת לה' א ל ה י ך" „למען ינוח ע ב ד ך ו א מ ת ך כ מ ו ך", כי גם האומללים האלה אשר באסונם התמכרו אליך לעבודה, גם המה בני אדם הם ; ואם מכרו לך את יגיע כפם, לא תנחת ידך עליהם להעבידם ב פ ר ך, ותתן למו לקרוא לשבת עונג ולשבוע מצוף המנוחה, להעביר מרירות עבודתם בששת ימי המעשה, כי אתה ידעת את נפש העבד, וידעת את עניו ועמלו, ע"כ אנכי מצוך לקרוא למו דרור ביום השבת, ויברכו את ה' אתך יחד. קורא יקר ! היפלא איפא כי החג הזה קדוש הוא להיהודי וינצרהו כאישון עינו ? היפלא איפא כי ראשי יסוד המעלה חשבוהו לבסים ואושר האומה ויתנו לו משמר ?

ש ב ת ה א ר ץ, או ש נ ת ה ש מ י ט ה. בטרם נבאר את תעודת החג הזה ונחיצתו, עלינו לשים לב אל היסוד הכללי, בשאלת חלוקת הרכוש ופלס משקלו אשר תורתנו הקדושה נטלתו לבסים, בחקקה חק הארץ ומשפטיה ; כתנין נורא, הרימה ראשה בימים האלה השאלה הוצילית, בחמת עכשוב וכעס עצור בעצמותיהם ישאלו רבים מעם הארץ : מדוע תסבול ההשגחה ותהום בראותה אחדים מבני העם יחזקו על אחיהם וכובשים למו את הנפש והרכוש וכל האדמה, ויתענגו ברשן מיגיע זרים, ומורישים כל הכבודה גם לבניהם אחריהם אשר גם לא עמלו בכל אלה — בעוד שחלק מסוים מן העם ידכו ישיחו תחת משא העוני ונפשם ברעה תתמוגג ? ולמרות כל תוקף השוטרים הרודים להשקיע את המחשבות האלה, התלונה הולכת ומתגברת מיום ליום בין העם, ולבם יתמרמר בשצף קצף על ההיכלים ובעליהם. ומה ? האין כל צדקה לעצומותיהם ? האם באמת לא הכריע כף העושר בהפלגה נפרזה בשעור שיעורר קנאה ומדנים בין אחים ? הנסיון וקורות הימים העידו למדי, עד כמה הפסיד קבוץ נכסים רבים ביד אחדים מן העם ; כי אחריו נמשכה התהוות כתות המעלה בהחברה, כבישת הכת התחתונה לעבדי עולם, שנצמחו מזה פרעות רבות בסדרי האומה והחיש עת מפלתה למשואות. ולמכה הזו אשר העמיקה שחתה בכל אומה, הקדימה התורה ארוכה, בחקקה חקי הגאולה לשדה אחוזה, תשובת הנחלה ביובל, וחק השמטת כספים.

תורתנו הקדושה, חושבת ליסוד מוסד : כי לה' הנפש הארץ והרכוש, ואין להבעלים עליהם אלא זכות ההנאה ואכילת פירות. ועליה חקקה חקיה של „כופים על מדת סדום" ; סלוק זכות הבעלים ע"י „יאוש" ; בלתי החלטת הנפשות לעבדי עולם ; ויציאתם דרור ביובל. „וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל יושביה", הקריאה הזו של דרור, איננה קול

ענות מרד ומלחמה, קול רוגז תהום בהקיאו לחבות פרצים להפוך סדרי עולם, קול נהם וזועה בהתחולל אש חרון אף וחמה בעומק לב רוגנים לחרדת אלהים — אך קול אלהים אשר לו הארץ ומלואה; קול קורא מחקי הארץ הסובבים על שלות החברה ועל חרות האיש הפרטי; קול קורא ומבשר את היסוד הנשגב „לבלתי עבוד איש באחיהו", „כי עבדי הם ולא עבדים לעבדים", „ולא תמכר הארץ לצמיתות כי לי כל הארץ" „חקה אחת יהיה לכם", „ולא יהיה בך אביון". ועתה ראה נא עד כמה שמה התורה לבה לתת תושיה להאידעות הללו, ועד כמה דאגה מראש לבלי יברא מצב כזה באומה, אשר יהיה לשטן למו בצאתם אל הפועל! אם לא תשיג יד איש ומכר מאחוזתו, ומצא ידו יגאלנה או הוא או שארו, ואם לא תגאל ויצאה ביובל; כי ימכר איש מישראל לעבד יצא בשש, ואם יאמר אהבתי את אדוני לא אצא חפשי, והיה שמו לבוז ולשמצה בכל ישראל וביובל יצא, כי שנת היובל היא שנת הגאולה והדרור; שנת התקופה שבו תָנִין שמש של האומה מן המקום שיצאה משם בראשונה, וישוב גלגל הרכוש והקנין על מכונו.

כמלואים לשנת היובל בתעודותיו הנשגבות (גאולת הנפשות והנחלות), באה שנת ה ש מ י ט ה או שבת הארץ; כברוב סוכך הובנה השמיטה לסוך בעד עם ה', לבלתי יכבשו לעבדי עולם בְּנֵישֵׁם. קורות הימים תלמדונו: כי חסד העשירים בהעביטם את העני עמם, נהפך לחטאת ולרועץ; כי עֶלָה מצאו להעביד את אחיהם בני משה ידם, ונולדה מזה שטת השעבוד בכל העמים ובכל הארצות, וגם בבית ישראל נראתה השערוריה, כמבואר בירמיה ונחמיה: „ויש אשר אומרים לוינו בסף למדת המלך שדותינו וכרמינו, ועתה כבשר אחינו בשרנו, כבניהם בנינו והנה אנחנו כובשים את בנינו ואת בנותינו לעבדים, ויש מבנותינו נכבשות (לזמה ולפלגשים) ואין לאל ידינו, ושדותינו וכרמינו לאחרים" (נחמיה ה' י') — המלות הפשוטות הללו תרגיזנה מוסדות לבבנו בכח המליצה האצולה עליהן מידי האמת והתמימות, ותגלינה לעינינו את האבדן הוצַילי שאמר לבלוע את עם ה' ולכסהו בצלמות, לולא קדמו הפחה הישר באדם ובאהבתו לעמו ובקנאתו העזה הוציא לפעולת ארם את חק השמיטה.

והנה כשמירת חק השמיטה על החרות, ככה שמר חק שבת הארץ על האדמה לבלתי תֵשָׁם ותבור באשמת בעליה העניים, אשר מאין לאל ידם, או באשמת הקונים העשירים אשר בעון בצעם, מרעתם כי לא להם תהיה השדה בשובה ביובל, ישימו לב (לולא הפריעם חק השמיטה) אך לדלדל כחה ולהכסיף פניה, מבלי תת לה מנוח להחליף כח ולחדש אילותה.

ככה היה מצב הדברים בימי הבית הראשון, בהיות האומה כלה מיוסרת על עבודת האדמה לבדה ותשכון בדד בארצה. ואולם בעלות מקצת יהודה ובנימין מן הגולה, נשתנה גם המצב. הנסיון הורה, כי גם ההנחה הקטנה

שעשתה התורה, לתת להעברי להמכר ממברת עבד לשש, הביאה תלאה רבה, יען בהנתן רשות להעשירים לעבוד באחיהם, מאנו אחרי כן להוציאם לחפשי גם בעבור עליהם שש, וגם ביובל לא קראו למו דרור. כמו כן חדלה האדמה להיות היסוד הראשי להרכוש, ולא בידה נמצא פלס משקלו. כי במשך ימי הגולה נאלצו בני יהודה לאחוז במסחר וקנין, ולשאוב פרנסתם מחרושת המעשה, ויעתקו בני יהודה מן האדמה ויהיו לקוסמופולוטים. וע"כ ראו ראשי יסוד המעלה בהתנהלם לרגל ההלכה והקבלה לבטל את השעבוד *) כולו, מבלי יעבוד איש באחיהו עבודת עבד אפילו שעה אחת. ולהחזיק את פלס ומשקל הרכוש ע"י השמטת הכספים לבדה מבלי הוציא את השדות מידי קוניהם עוד ביובל, כי תשש כחו של האמצעי הזה ויגרע חק היובל מערכו (כדרשתם ז"ל: בזמן שכל יושביה עליה) מבלי אשר נגרע גם חק שבת הארץ אשר לא הפריע מאומה במהלך המסחור, ושמר את האדמה מלהפך לאדמה מלחה ולמדבר שממה.

ש ל י ש י ת ה ש ק ל, ו מ ת נ ו ת כ ה ו נ ה ו ל ו י ה. כאשר תנכה מחצית המעשר המגיע לשבט הלוי בארימות חלקם שלא נטלו בארץ, עוד יעלה מכסת המס הקצוב (מחצית המעשר אשר להלוים, ומעשר עני פעמים בכל שבוע) לחשבון גדול! אך למה הוציאוהו? לא לאפסניות של צבא תמיד שיעמדו הכן להתנפל פתאום על שכנים שלוים ובוטחים, לא לשכר שוטרי חרש ומרגלים, שהכמינו לכל אזרח שלו ולעוין אותו ולהתחקות על מחשבותיו, ולא להשביע בטן מחנה חורים ואצילים האוכלים ואינם עושים — כי אם לצרכי הקולטום וההשכלה; לצרכי הבאת שלום בעולם ע"י המשפט ובתי דינים ולצרכי המדינה הפנימיים ולמעשה הצדקה. הכהנים והלוים היושבים לפני ה' ועוסקים בחכמה ומדע ומבשרים להעם דבר ה', נטלו פרס מהמעשרות ומתנות כהונה כדי פרנסתם. מעשר העני היה מעין ברכה לפרנסת מעשה הצדקה, ומתרומת הלשכה קבעו בתי ספר לילדי ישראל, פרנסו הוצאות הפוליציאה (דייני גזלות וגזרות), ויתנו שכר מגיהי ספרים, הוציאו ממנה לבנין החומות, הדרכים והגשרים ולכל צרכי המדינה.

הֵא לך קורא יקר! את היסודות שנוסדה עליהן חברת הנבדלים

---

*) החכם יוסט נספרו קורות היהדות וכתותיה (כד 36), לאמר: כי נכתב התורה חזר הנבדלים נתו בו על התמוס, כנר כטו מתקי דת עזה נמלמס את שניתת השבת בחוג תיסור המו"מ, ולח זכרו את לית העבדים לחפצי בשבת השמיטה וכו". טעות גדולה טעה החכם הזה! הלח ידעטו כי עזבת ל"ט המלאכות בשבה ניש' הנבדלים התלה תכבה"ג. ומלבד שיליית העבדים גם לפי הפשוט בתורה, חיבה בשבת השמיטה כ"ח בשבה השבות לעבודתם, הבה ניתי הבית השני שבטלה העבדות בין העבדים לגמרי. כי בזמן שתין היובל כוהג, תין עבד עברי טוהג כמנותר בהלכה.

הפרושים. ותראה ונוכחת, כי אין בם ממדת ריפולוציה ומרד חלילה, אך כל חפצה ומגמתה להעמיד את שלום הארץ ולכונן את רוחניותה של האומה על מכונה ; לא ברעש ולא ברוח, אך בקול דממה דקה שבתוכו ד'. וכאשר מאנו יתר עם הארץ (הכותים ומעט מעולי הגולה) לקבל עליהם את התקנות המפורטות למעלה — לא רדו בם בכפיה, אך התרחקו מבוא אתם בקשר משפחה, ומלאכול אתם לחם, לבלי הלכד באחד מן האסורים אשר קימו וקבלו עליהם ועל זרעם לדורות. אך חלילה למו להבדל ולהתפרד לחברה מיוחדת סוגרת ומסוגרת לפני כל זר. כל מי שחפץ לבוא בקהל הנבדלים, בא בו מבלי נטילת רשות מהחברים, כי גם בשמרו מדעת עצמו את תקנותיהם או גם בקבלו על עצמו לשמרן, כבר נמנה לחבר ביניהם ממילא; ובעברו עליהן, כבר נמנה לעבריין ממילא. אמת הוא, כי החברים היו מכובדים בעיני ההמון וינשאום וינטלום לפי ערך חכמתם ודעתם — אפס כי חלילה למו להחברים להתנשא על עם ה' ולהביט עליהם במבטי בוז ושאט נפש כהפטריצים ברומי על ההדיוטים. האצילות של החברים, היתה : רוב ידיעתם, יקרת מוסרם וגדולתם המוסרית. אבל לא אצילות התולדה, המשרה וההון. ויעיד עליהם מאמרם היקר הנודע לשבח : ממזר תלמיד חכם *) קודם לכ"ג עם הארץ".

והנה למרות כל מוציאי דבה, קנתה לה החברה הזו את לב העם עד שמסרו את עתותיהם בידה ויבטחו בה. ומיום ליום הלכה וגברה עד שנתפשטו כנפיה ויסוכבו על כל העם. ולא בכח רדיה וכפיה שנתנה בידי ר' יוחנן בן זכאי מאת הרומים **) ; ולא לרגלי סבות מעיקות חיצוניות ***) — אך בכח סימפטיה והכרת המעלה. ופעולות החברה לא עוללו חלילה להשחתת האומה. ונהפוך הוא, כי צלחו להקליט בקרב האומה : בשת, רחמנות, צניעות, ואמונת הלב.

---

*) כל"ל, ולא כמו שהעתיק בעל „החברות" „חבר" תחת „תלמיד חכם" למען יתעולל בנו. אפס מהתולוהיו אל חיקו תשובנה, הלא מי כמהו בעל „אמונה ישרה" לריך לחבב את המאמר ההוא — ? . . . .

**) כחלום שחלם לו בעל „החברות" מבלי דעת מאיזה מקור נרפש שאב את הכחתו הזאת.

***) אלה הם גם האמלעים הנכבדים שהילעו ע"פ בעל החברות להשתמש במו לתקנת אומתנו בימים האלה.

§ ז

החבריות הפרטיות

אמרון ר׳ אמי ור׳ אסי אייתו לן נטורי קרתא וכו׳ אמרון להון
ומאן אינון נטורי קרתא ? אלו סופרים ומשנים וכו׳
(פתיחתא לאיכה רבתי פתיחה ב׳)

האדם הוא מדיני בטבע, ובכל מקום שאתה מוצא מתי מספר מבני אדם וחוה, אם שנולדו פה או שנפגשו לרגלי המסבות, כבר את מוצא ביניהם, ראשי פינה למוסדות הכנסיה, ותקנות שונות לבער מקרבה שוד וחמס פנימה, ולהגן עליה מנכלי אויבם מחוצה. אך אם די לה להכנסיה בראשית הוסדה בהמפעלים השוללים לבדם, הלא מיום ליום מעגל צרכיה הולך ומתפשט בשעור התפתחותה המוסרית ויניעוה לדרוש מבניה גם מפעלים חיוביים המאחדים את הכנסיה לגויה אחת בעלת אברים שרוח אחד יְחַיֵּם ויעשם ערבאים איש בעד אחיו. שני סוגי המפעלים הללו מסורים בידים שונות להוציאם אל הפועל ; המפעלים השוללים, מסורים ביד ה ש ל ט ו ן, והמפעלים החיוביים, בידי ה ח ב ר ו ת.

השלטון המזוין במקל ורצועה בחרב וקשת, למרות תקפו וכחו לרדות ולענוש ולהטיל אימתו על הצבור, אין ערכו להכנסיה אלא שני במעלה ; כי כחו מצומצם אלא כדי המפעלים השוללים לבדם, ואין תקפו נוסד ב ה י ו ב בתנאי ב ר י ת הכנסיה, (כאשר אין ביד הכנסיה לענוש למפירי בריתה אלא בהסירה מהם מחסה המוסרי) אלא בזכות אגרוף שמעתה רשאי השלטון להשתמש בו ביחוס לאויבי הכנסיה, אחרי הסירה מחסה מעליהם ולגמלם מדה במדה ומה יתרון לזכות כזה העומד מחוץ למחיצת המשפט המוסרי ? *) השלטון איננו אלא חומה וחֵל להכנסיה, אך הכנסיה עצמה וישותה המה נושאי המפעלים החיוביים, המה הכחות החומריים והמוסריים, או העובדים והמעיינים. וברוכה היא הכנסיה היודעת לאַחֵד כל פרטי הכחות לסוגיהם, למען יעבדו שכם אחד בכשרוניהם לאשרם ולאושר

---

*) כל עונש, נוסד בתוקף ; כל תוקף, שרשו בזכות ; וכל זכות, מולדתו החובה ; וכל חובה, מיוסדה בהתחיבות חפשית. והנה אם ימאן אדם להתחייב עצמו לבוא בברית הכנסיה, הלא אין לו כל חובה, ואין להכנסיה עליו זכות. וא״כ אין תקפה אלא בח ידים. האומנם כי רשאי השלטון להשתמש גם בזכות אגרוף ביחוס לאויבי הכנסיה, יען שהכנסיה הסירה מהם מחסה המוסרי, והשלטון יבוא אליהם בטענה נכחת, לאמר: אם אין כפשכם להכנע תחת החוקים הכוללים ותשענו על זרועכם — הלא למצער הזכות הזה גם לנו, לשבור זרוע רשע בכח אגרופני. אבל עכ״פ, אין תוקף השלטון נובע בדרך ישר מיסוד מוסרי, ומעלתו שניה לעומת תוקף הכנסיה החיובי המיוסד בהתחייבות.

הכנסיה ; ברוכה היא הכנסיה המסוגלה בכח המושך הבורא ומחדש בקרבה חברות מחברות שונות המחודקות בקבוץ ומתאחדות במטרתן לבלי יפרדו הכחות להיות עולים איש איש במסלתו לבדו. החברות הללו, בליאומנותה של הכנסיה לשחר אשרה החברותי, אין כחם אלא כח מיסרי שיסודתו בהסכם ואהבה, ואין זכותם אלא זכות החרות המטבעית, ואין סבתם אלא הרצון החפשי, וגם אינם תחת משטר השלטון אלא ביחס שוללי (השלטון איניו מכנים ראשו ביניהם ל צ ו ו ת ם או להזהירם לבלי יחטאו ולבלי ישחיתו דרכם) ואינם באים בהרכבת המכונה המדינית, אך אורגים ורוקמים בוראים ויוצרים בחשאי. מַסֶּכֶתָם תשתרע על שלשת העמודים שהכנסיה נשענת עליהם : על תורת המוסר והארת הדעת, על העבודה והמלאכה, ועל גמילות חסדים ומעשה הצדקה. בחפץ כפיהם תפרחנה הלימודיות והמלאכות וירב אושר האומה והצלחתה החברותית, מידם קרנים להנים חשבת הבערות הפרעות ולהזריח שמש צדקה ומרפא, ובסבתם ייטב מוסר עם ותמעט התלאה והמצוקה המעיקים על רבבות בני אדם הנבראים בצלם אלהים. ולא יפלא בעינינו אם הרבה מהם בהאריכם ימים יבוא רקבון בעצמותיהם, וישחיתו דרכם ותהיינה מקור נפתח לנחלי בליעל ותחבולות און ותרמית, כי לא ע צ מ ו ת החברה נשחתה בם אך הצורה המגבלת את החברה בפעל, והצורה, להיות עצמותה ההגבלה, ע"כ היא חסרה בהכרח ואי אפשר לה לעמוד בעינה ימים רבים, כי סבת כליונה טמונה בראשית הויתה. הנה בעוג החברה עוגה סביב בניה ות א ח ד ם ביניהם, הלא באותה שעה בהכרח גם ת פ ר י ד ם מיתר אחיהם העומדים מחוץ לגבול העוגה, והפרוד ההוא המוכרח, הוא ראש לכל המבוכות וההשחתה. בוא וראה כי גם החברה היותר גדולה ומתפשטת, גם החברה המדינית לא תעצור כח לעוז על ההתוך והכליון. וכמה אומות שלמות חלפו כצל ואבדו מתוך הקהל, לרגלי מחלות רקוביות אשר דבקו בם. אל נא תְּוָאֵל קורא יקר לתלות קלקלתם בקלקול תורתם המדינית, חלילה ! הגע בעצמך, כי מצאנו תורת מדינה היותר שלמה שבאפשר, הלא תשמענה אזניך קורא יקר ! היותר שלמה שלא תצויר שלמה זולתה ! גם היא אין בכחה לשמור על בניה מן הזקנה ומתולדותיה ; כי גם בהיותה שלמה אין בידה להיות ב כ ל פרטיה לקו ומשקלת לכל באי עולם. חקות הטבע וההיסטריא לא ימושו, ואותן הסבות שהפליגו את בני האדם בראשית קבוצם עֵדן חיות וקימות עד היום. התחלפות האיקלימים הולידה את התחלפות המזגים ; המזגים הולידו את התכונות, את הדעות, ואת המנהגים. והתחלפותם — הציבו גבולות עמים והפרידו ענייניהם. ואם לרגל המסבות יפגשו צרכי שני העמים הנפרדים אלה באלה בסתירה — הלא תתקרר האהבה ההומניות שביניהם, ומאוצר הקרח תבא סופה וזעם, ומאלה יִוָּלד החשד, ומהחשד — המשטמה, ומהמשטמה — המלחמה, ומהמלחמה — הפרעות. והפרעות — היא ביצת הצפעוני שתבקע את העריות והטרוניה. ומאלה נפוצו כל התלאות

והמצוקות אשר מצאו את בני האדם מיום היותם עד היום, מבלי היות לאל ידינו לקדם פניהם ולהכריעם. בכל אלה, לא חדלה הכנסיה מהיות חביבה לנו בכל מגרעותיה, עקב תועלתה הכללית. וכ"כ גם החברות הפרטיות. מצאו מסלות למו בכל אומה ולשון, וחזיונם נפרץ מאד. והשלטון עוד ינן עליהם וישמח בגדולם ופריחתם למרות נטותם לפעמים מן המסלה. כי כן נשמח בפריחת השושנה גם אם יכאיבונו עוקציה. ואם לא נזרע בדמעה ובזעת אפים לא נקצור ברנה אלומותינו.

הנה זאת תורת החברות הפרטיות לכל העמים. ומי יתן ואדע: מדוע יאמרו אנשים ידועים, להוציא את ישראל מן הכלל הזה? מדוע יביטו על החברות שבתוכינו בעין חשד, ויתנו להן מטרה לא טהורה ורצויה? חלילה לנו לגול מעל החברות היהודיות עון ומרד ומעל במלכות, שטפלו עליהן משוגעים או זדים; כי מי כסיל יענה לכסילים או משוגעים באולתם? מי פתי יוכיח להוללים וזדים בדברי טעם? או אם לא איפוא הוללות וזדון הוא לחשוד את ישראל ההולך קודר בלחץ גלותו כאלפים שנה והסיע מלבו כל רעיון מדיני — כי כל היום אך יהגה תחבולות לפרוק מעליו עול מלכות ולעלות מן הארץ ירושלימה? אולם המערערים ישליכו שקוצים על חברותינו, גם זולת הטענות הנבערות הללו, שנולדו במוח קלוי. המערערים יתנו דופי בחברתינו עקב מצאם באחדות מהנה עקבות הכליה וההפסד. אי שמים! מדוע יגרע גורלם מגורל כל החברות שעל פני האדמה? ומדוע יבקשו אך מהן שתהיינה מנוקות מכל מום כמלאכי השרת ואחריות אשה בעד רעותה? מכל החברות המצויות בתוכנו לא השחיתה דרכה אלא החברה הנקובה בשם „גחש"א". כבני האצילים לפנים גם היא הגיעה לגדולה ולזכיות מיוחדות, עקב הצטיינה במעשה תוקפה וגבורתה בימי המגפה הנוראה בשנת ת"ע, אשר השמה חלק גדול מן הישוב; בימי הסכנה החם, הראו בני החברה את עוז לבם ואומץ רוחם, בהשליכם נפשם מנגד ויגמלו החסד האחרון עם הנגפים שנעזבו מקרוביהם ורעיהם, מיראתם לבל ידבק בהם הנגף. וישראל אינם כפויי טובה, ויתנו לבני החברה את משכורתם: כבוד ויקר, וזכיות מיוחדות. אך כבני האצילים, גם הם, רם לבבם בזכויותיהם ויתגאו לדרוך על אחיהם ברגל גאוה, ונאותו בזכויותיהם לעשוק דלים, ולרוצץ אביונים — עד כי כבדה ידם והתמרמרה עליהם דעת הקהל. וכמה וכמה קהלות פרקו עלם לגמרי בטרם יצא דבר מלכות; וכמה מהן שנו תקנותיהם לטובה, והגבילו כחה לבל תתנשא למלוך. ואם נמצאנה מתערה עוד בקהלות שונות מבלי לזוז ממקומה, אות הוא כי שמה לא גברה עוד יד המשחית כל כך. וכמו כן שאר החבריות הפרטיות, אשר בהתקדשן בקדושת הזקנה תחול בהן גם שנה המכלה, כלילי תחלופנה מדעת הקהל כי תגער בם, ותשקענה במצולות הנשיה, מבלי שם איש לבו עליהן. וחדשות בריאות וטובות עולות אחריהן ומפיצות אור וחיים: חברת כל ישראל חברים וענפיה; חברת מפיצי ה ה ש כ ל ה; וחברת י ש ו ב

ארץ ישראל, והדומות להן, מלבד מה שכונתן טהורה, גם מעשיהן רצוים ומקובלים, וזכו לשם גדול ולתהלה מן העמים ומושליהם. כי מי איפוא זה בליעל או שוטה שלא יתן צדק למפעלי אנשים שהציגו למו למטרה: לתבוע עלבון החלש מידי גבור עריץ, להאיר החשכה הנסוכה על פני עם מדוכה והולך חשכים; ולעורר אהבה למלאכה ועבודה בלב אנשים שמצוקותיהם המיתו בלבם כל רגש ורוח חיים. או העל כן ישאו כלמה: כי פתחו ידיהם לאחיהם הנגועים ברעב וישביעום רצון ולחם? ומה עול מצאו בשאר החברות ממדרגות שניות המצויות בכל עיר ועיר? מה עול מצאו בחברת בקור חולים, פדיון שבוים, גמלות חסדים, מלביש ערומים, וכיוצא בהן? האם לא פעלו רב טוב? האם לא הצילו כמה נפשות מישראל? האומנם כי כל החברות הללו יצמצמו מדת חסדם וטובם רק על בני ישראל לבדם — אך מדוע יצמצמו האכזרים את מדת אכזריותם אך על האומללים הללו? הלא יענו, מי הבדיל את ישראל לרעה מכל משפחות האדמה עד כי הגיעהו לבקש גם מפלט מובדל? מי נתן את יהודה לבדו עשוק ורצוץ משפט בין רבבות עמים ולאומים, עד כי יאנס לבקש לו גם עוזר לבדו? האם אלה הנותנים לו מפלט? האם אלה המחישים לו עזרה? הלא יבושו ויכלמו לנצח עדת הולכי רכיל הבוגדים! הלא כלמה תכסה פניהם, כי השיאתם שנאתם הזדונה להפוך אור לחושך, ולעקש הישרה למען הנקם בשארם ובשרם הנרדפים על צואריהם מבלעדם. ולא זו בלבד! אלא כי מוליכים שולל בכזביהם גם את הממשלה, למתוח עלינו מדת החשד ומדת הדין, עד כי פקדה לבטל את כל החברות המצויות בתוכנו, כמו מרגיזות הנה באמת את שלום הכנסיה. לא על החברות עצמן תחוסנה עינינו, אך מאד יעצב רוחנו למראה הסתבכות ההשקפות על היהודים שתולד בחברת לרגלי פקודות כאלה, שאי אפשר להוציאם לפעולת אדם. חלילה לנו למרות את פי הממשלה, ולהבזות בשאט בנפש את פקודתה, אך מה בחנו אם פקדה על דבר שאיננו תלוי ברעתנו ולא ברעת שום אדם בעולם? מה יש בידנו אם פקדה על מהלך המסבות שידום? החברות הקטנות שעליהם כוונה הפקודה את חציה להכחידן מן הארץ, כעשבות השדה מאליהן יציצו ויבולו ונבראים ומתבטלים חדשים לבקרים, מבלי היות להם חותם של תושיה. אך גם מבלי יש לאל יד אדם לגעת בהן לרעה; כי הסבין אחד להשכים לבית המדרש יום יום לשנות פרקו או לזמר תהלות דוד ואחרים יקנאו בו ויעשו כמוהו. והנה חברת „משניות", „תנ"ך", „תהלים" וכדומה, ילדים רכים טובי לב נכמרו נחומיהם על בני גילם כי ילכו ערום, כי ירעבו ללחם, ויגזרו אומר להרים אגורה אחת מדי שבוע בשבוע מכסף אמתחותיהם להעניק להאומללים מטובם, נערים רבים זולתם נרדפים מרוח קנאת נדבה יתאספו לרגלם; המפעלים המוצבים הולכים ומתרבים, והנערים הולכים וגדלים, והנה חברת „מלביש ערומים", „משביעי רעבים" וכדומה, ומי יוכל להניא בידי צמיחת חברות כאלה הפרים ורבים מאליהם מבלי שאול

פי איש ? רגש הרחמים ישקם ; רגש האמונה יעדרם ; ושר המסבות מכה אותם ואומר : גדלו ! ומי שליט על הרוח לכלאהו ? וכראות הממשלה כי החברות האלה לא בטלו, הלא כמורדים וממרים נחשבנו בעיניה כעקשים ונפתלים. וה' הוא היודע ועד, כי אין בנו ממדה הזו מאומה, ומחשבותינו רצוים, ומעשינו רצוים, וכל מה שבידנו לא נחדל עשות לאושר הכנסיה ארורים המה האנשים אשר יסיתו בנו חמת מלך ; ארורים המה לפני ה' כי גרשונו מהסתפח בנחלת הזכיות האזרחיות, ויפציעו לבבות נענות ונדכאות. וה' הרואה בעניני יכרית שפת חלקות, ויטיב ל"ב המלכות עלינו לטובה, להכיר ולדעת אמונת לבבינו למטיבנו. כי היהודים הוא היסוד בלתי רוסי האחד שתוכל להבטיח בידו את שלום המדינה.

בתי דינים בישראל

מבוא

על שלשה דברים העולם עומד על האמת ועל הדין ועל השלום
(תנחומא פ"ח)

מעלילת „החברות" נפן נא אל רעותה הנכבדה במה, והיא: עלילת „התיחדות ישראל בבתי דיניהם". רדיפת השלום של הרבנים המפשרים בין המדיינים בטרם ילכדו בפח הערכאות האוכלים בספיהם ופושטים עורם מעל עצמותיהם — היתה לאבן נגף וצור מכשול לבעלי ברית מ"ע „הקול" (Goloss) וסיעתם, ובבית מדרשם של חכמי הנהגת המדינה הללו, נמנו וגמרו : כי כל עוד לא ירחיקו היהודים מעל גבולם את „חשן המשפט" עם השמות המבהילים כמו „מערופיה" „וחזקת ישוב" הכלולים בו, אינם מוכשרים לקבל רוב טובה של הזכיות המדיניות והאזרחיות. דברי הנרגנים הללו בכל עוז השנאה הנשקף מתוכם, למרות לבבינו ימצאו מסילות בלב קוראיהם הנוצרים גם הישרים בלבותם. המלות הזרות „מערופיה" „וחזקת ישוב" שלא באו דוגמתן בשאר ספרי הנמוסים, כשמות שעירי שחת נחשבו בעיניהם. ומזה ישפטו כי עולם היהדות מלא מצלמי אפל ובלהות כמו אלה. לזאת איפא מצאנו את לבבינו להפיץ אור על צלמי אופל הללו למען יִבָּחנו לאור הבקרת הנאמנה, שפנים מסבירות להם ואין זרות ובלחות במו.

גם עלילת „ההתיחדות בבתי דינים" ככל יתר העלילות הנמאסות, לא נולדה על ברכי המבקרים הארגינלים מבעלי ברית „הקול". כי בכל דור ודור עומדים עלינו שונאינו ומנדינו, ולבם כים נגרש להמציא עלילות מעלילות שונות, לתת שם ישראל לחרפה ולגדופים — ומה יפלא מלב החורש און שמונה עשרה שנה ? הנה זה כמאה שנה בזמן מלחמת קרים, קם אחד ממשוררי הרוסים המצוינים, הוא המשורר „דיריאווין" וישפוך אש חרונו גם הוא על בתי דיני ישראל, ואולם לא מטעם בית דינו של

„הקול", אך יען נכמרו נחומיו על שפעת „קלי הדעת" מהמון אחיו הנוצרים הנוהרים לבתי דיני ישראל להשפט שמה. גם מימי קדומים מראשית היסוד דת נוצרת על תלה, קלטו אונינו תלונה כדוגמתה; אבות הכנסיה בימים ההם המטירו אש וגפרית של גיהנם על ראש הנוצרים החטאים בנפשותם המגישים עצומותיהם לפני שופטי היהודים. וכפי הנראה נפלו דברי המטיפים על אבן צחיחה; כי עדות רבות בדברי הימים, אשר העם אחז במנהגו ימים רבים אח"כ למרות כהניו ומטיפיו, ועד סוף המאה החמשית למספרם לא חדלו הנוצרים להשפט בבתי דיני ישראל במדה נפרזה. גם בימי הדור שאנו חיים בו, עינינו הרואות כמה נוצרים מכל כתות החברה, ישקודו על דלתות הרבנים ויגישו עצומותיהם לפניהם. והנה אם אמנם כי הדבר הזה שהוא עטרת כבוד וצבי תפארה לדת ישראל באמת, היה למורת רוח של צוררינו, ודרשוהו לגנאי, עכ"פ בחדה סתומה הוא בעיני דורשי המסיבות — הנאמר איפא למצוא פתרונה „בקלות הדעת" של ההמון, כהחלטת דירואוויין? הלא אך קל הדעת כדירואווין יוציא מפיו משפט כמו זה. לו יהי כי היהודים, אך „מקלות דעתם" ילפתו בבתי דיניהם שכבר עבר עליהם כלח, בהעריצם כל ישן נושן אף שאין בו עוד חפץ (אשר אמנם באמת גם זה הבל, כי אין בכח סבות כמו אלה להפיח רוח חיים משך זמן רב בסדרים שמושיים שכבר גם מהם ליחם), אבל הנוצרים אשר אהבתם לישראל והאצלתם כבוד לו, נודע למדי — האם גם המה „קלות דעתם" גרמה להם להעריץ קדושת דת ישראל והזקנה החופפת עליה?. לא! דת ישראל נצחה את מסיבות הזמן ואת המאורעות אשר קמו לבלעה בכח החיוני הפנימי שילין בקרבה; הדת הזו קמה תחתיה שמונה עשרה מאות שנה מבלי כל עזר מדיני ושחקה לכל הרוחות והסערות שזרמו לעומתה, יען — שדינה אמת ומגמתה שלום.

ואולם בטרם נברר טיבה של דת ישראל עצמה, ראינו נחוץ להסיר העלילה האומרת: כי דת ישראל ילידת אופל היא, ויצאה לאור עולם שלא ברצון הממשלות. עודם קבועים וקיימים בספרי משפטי רומי אשר להקיסר יוסטינינוס החוקים והפקודות הנותנים רשות להיהודים להשפט בבתי דינים של הנשיאים מורע הלל; ר' אבוה ישב ודן בבנישתא מדרתא בקסרין ברשות המלכות; ראשי הגולה היו מוסמכים מטעם מלכי פרס, ואח"כ מטעם הכליפים לדון בישראל דיני ממונות ודיני נפשות. גם מלכי הנוצרים לא חדלו לזכות את ישראל בהזכות ההיא; היינריך השלישי הואיל לתת צו בשנת 1090 לאמר: „ביהיה ליהודים דברי ריבות בין איש לרעהו, עד אנשים כערכם יבוא דבר משפטם וכל זר לא יתערב ביניהם"; בספר החוקים של מלכות קסטיליה היותר עתיק הנקוב בשם Legis del Estilo כתוב לאמר: „כי יהיה ריב בין אנשים יהודים בממון או בנפשות עד דיני „ישראל או עד הרב העדה יבוא דבר משפטם. יהודי פרטי כי יתבע לרב „העדה יגישו עצומותיהם לפני המלך. היהודים ישפטו בשורת דין ישראל.

„הגדת העדים, פסקי הדיינים, כתבי האמנה והשטרות, הכל כמשפט „היהודים יֵעָשו. גזלות וחבלות הבאות לפני רב העדה או לפני שופטי „הארץ ידונו על פי דת ישראל". בשנת 1286 הציעו נבחרי המדינה לפני הממשלה לקחת זכות בתי דינים מיוחדים מידי היהודים, והמלך דון סַנְכָּא נעתר למו ויצו אשר מן היום והלאה ישפטו היהודים לפני השופטים הכלליים. ואולם לא ארכו ימי הפקודה ההיא למרות אשר קיימוה ע"פ נבחרי המדינה שלש פעמים בשנת 1293—1299 ובשנת 1307 ; כי בחודש האביב בשנת 1351 הגישו הנבחרים באבלדולידה עוד הפעם את בקשתם לפני המלך דון פידרו הישר באדם לקחת זכות המשפט מדייני ישראל, וישב להם המלך דבר לאמר : „עם היהודים עם קטן ודל הוא שדרוש לו מחסה „מיוחדת. אם יגישו משפטם לפני שופטים נוצרים יעבירו עליהם את הדרך „ועכ"פ יענו את דיניהם זמן רב". בשנת 1380 לוקח מהיהודים זכות דיני נפשות מפני מעשה שהיה, וזמן מועט אח"כ נלקח מהם גם דיני ממונות. אפס גם הפעם לא ארכו הימים, וזכות דיני ממונות חדש כנשר נעוריו ע"י „הרב מטעם המלך" Rab. de la Gorte דון אברהם בנבנישתי אשר אסף וקבץ נדיבי ישראל בחצר מלכות קסטיליה, והסדירו תקנות להנהגות הקהילות ולמשפטיהם (עיין יאהרבוך של האינסטיטוט משנת 1869) ; המלך אלפנוסו מפורטיגאל הסדיר גם הוא (1248—1279) סדרי הנהגת הקהילות ומשפטיהם והרכיב אלוף לראשם את „הרב הראשון" Arrabi Moor, והסדרים הללו נשתנו ע"י המלך יָאֶא הראשון בשנת 1402 ; מלכי פולין גם הם הרבו לתת זכות בתי דינים מיוחדים להיהודים תחת שבטם כמבואר בהפרביליגיות (עיין קריה נאמנה).

מלשון הפקודה של המלך היינריך השלישי הגרמני באמרו : „ער אנשים כערכם יבוא דבר משפטם" — אנו למדים לדעת, כי לא בתחבולות עקבה זכו היהודים להיתרון ההוא, אך עמידתו המצוינה היתה מיוסדה בדרכי המחשבות שמשלו ופעלו בימים האלה בהחיים. הדעת המעוקלת שיש מדרגות במין האנושי, אשר הסבה את פלגות הכתות, הולידה בהכרח גם את המשפט הכללי „אין האדם נשפט אלא מן הדומה לו". ולהיות כי היהודים נחשבו אז גם הם ל מ י ן מ י ו ח ד, היתה מחמלת ה' עלינו להטות לב המלכים הישרים בלבותם אלינו לטובה ולתת גם לנו זכות בתי דינים מיוחדים, ולולא זאת לא היתה באמת לרגל ישראל עמידה חלילה, כדברי המלך דון פידרו שהבאנו למעלה. ואולם בימינו אלה חלפו הלכו למו כל הסבות הללו ונפלו כל המחיצות המבדילות בין הכתות בדבר משפט, אך כל בני אדם יחד עשיר ואביון, מיוחס וחלל משפט אחד להם. ואם בכ"ז יש שיור לדין ישראל וגם נוצרים רבים לא יחדלו מהגיש עצומותיהם לפני הרבנים — הלא עלינו למצוא הסבה בערכה ה פ נ י מ י של דת ישראל הנותן לה ח י י ם. ווהו מה שרצינו לבאר.

§ א

טיב דין ישראל

לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ

(תהלים קמ"ז)

דת ישראל עומדת על האמת והשלום, או על הטבע והמוסר. על האמת ועל הטבע כיצד ? אמרה תורה „בצדק תשפוט עמיתך" מכאן למדו חכמים שרשות וחובה לכל אחד מישראל הרואה את חברו עשוק ורצוץ מיד מי שתקוף ממנו, להצילו מיד עושקו כח ולקיים בידו מה שהוא שלו. לפי מצב תמימות המדות שהתורה דברה בו (והתורה דברה תמיד לפי המצב ההוא אשר במגמתה היתה להקימו לעולמים, ואך עונותינו גרמו היציאה מהמעמד ההוא ועמה היו לנחוץ שנוים רבים בדיני ממונות של התורה. וכלל זה נקוט בידך !) — לפי מצב התמימות שהתורה דברה בו, הרשות ההיא או החובה ההיא הוטלה על כל אחד מישראל מי שהוא. השכל הבריא ויושר הלב הטבעי הספיקו לתת ערובה בעד האיש שלא יחטיא מטרת המשפט ולא יעקש הישרה. ואולם לפי מצבנו עתה, שיצאנו כבר מידי תמימות המדות ודרכי התיחסות בני האדם קצתם אל קצתם, השתרגו והתפצלו לענפים רבים סבוכים ומסובכים, במדה שאי אפשר לאדם תם למצוא בהם ידיו ורגליו — ראו החכמים לצמצם את דבר הרשות והחובה הזו, ומסרו אותן בידי מ ו מ ח ה שנגולו לפניו כל הליכות המשפטים, או ל ש ל ש ה בני אדם שיש ביניהם עכ"פ אחד שקלט מ ו ש ג כ ל י מההלכות האלה.

הנה ראינו שדת ישראל התכונה מראשיתה על היסוד ה ט ב ע י של הצלת העשוק מיד עושקו, ותשים בטחונה ביושר לב העם כולו ובסורו למשמעת החוקים. ואולם עכ"ז ידעה התורה שאי אפשר להלכנסיה מסודרה להניח דבר המשפט על קרן המקרה ולסמוך עצמה על דיינים מתנדבים מיושבי קרנות, ע"כ באה הפקודה על הב"ד הגדול שבידו השלטון העליון של המדינה, להושיב בתי דינים קבועים בכל עיר ופלך, אשר אליהם יבוא כל ריב וכל נגע. משבטל ב"ד הגדול מישראל נתמחו בתי דינים בכל עיר ועיר ע"י טובי העירות עצמם שקבלום עליהם, וכבה הדבר הולך ונוהג בישראל עד היום ההוא. הוא הב"ד שעליו שננו המלשינים את לשונם ונתנוהו סבה צודקת לאריכות הגלות ועכוב זכיותנו האנושיות. ננסה נא לגלות המסך מעל פניו ונראה מה שמץ דבר נמצא בו.

ט י ב ד י י נ י י ש ר א ל ו ת כ ו נ ת ם ה מ ו ס ר י ת: ז"ל הרמב"ם „ב"ד של שלשה צריך שיהיה בכל אחר שבעה דברים ואלו הם: חכמה וענוה ויראה ושנאת ממון ואהבת האמת ואהבת הבריות להם ובעלי שם טוב וכו'. ובמה יהיו אהובים ? בזמן שיהיו בעלי עין טובה ונפש שפלה

והברתם טובה ודבורם ומשאם בנחת עם הבריות וכו' וכובשים את יצרם עד שלא יהיה להם שום גנאי ולא שם רע. ובכלל „אנשי חיל" — שיהיה להם לב אמיץ להציל עשוק מיד עושקו; „שונאי בצע" — אף ממון שלהם אינם נ ב ה ל י ם עליו; „אנשי אמת" — שיהיו רודפים בדעתם אחרי הצדק מחמת עצמו, אוהבים את האמת ושונאים את החמס ובורחים מכל מיני עול" (הלכות סנהדרין פ"ב ה"ז). זהו תכנית השופט לפי דת ישראל, ועם שגוב התכונה בנפש הדיינים מתאים מאוד עזות האמת בדרכי המשפט. אמרו חכמים: היו מתונים בדין ואל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד". „אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה אמרהו ואם לאו אל תאמרהו". „כל דיין שיש בשכונתו גדול ממנו בחכמה ואינו הולך להמלך אתו בדבר משפט הרי הוא שוטה רשע וגס רוח". „בקטן כגדול תשמעון" — שיהי חביב עליך דין פרוטה כדין מנה לבלי להקדים זה לפני זה קדימת זמן אלא שבא ראשון ישפט ראשון". „שנים שבאו לדין אחד רך ואחד קשה משתשמע דבריהם ואתה יודע להיכן הדין נוטה אינך רשאי לאמר להם: איני נזקק לכם שמא יתחייב הקשה בדין ונמצא רודפו אלא יקוב הדין את ההר שנאמר: „לא תגורו מפני איש". „לא תקח שוחד — אפילו שוחד דברים ואפילו לזכות את הזכאי". רוח אמת כזה מתהלך בדת ישראל! ודייך קורא נכבד, לדעת: שכל התוריות הללו, אשר אמנם במדה מרובה או גרועה נמצאו גם בדתי כל עם ועם, אצלנו — לא שכבו למעצבה תחתיהן כפרזים ריקים; אך עוז רגש המוסר וקדושת המדות, שהשתרר בבתי דיני ישראל מימות נחמיה בן חכליה עד היום, הפיח בקרבנה רוח חיים והוציאן לפעולת אדם באופן נפלא ונשגב מאוד. „„ואהבת לרעך כמוך" ברור לו מיתה יפה"", היסוד הנפלא ההיא כבר מעיד על רום מעלת ההומנות שעמדו עליה דיני ישראל, בזמן אשר החושך כסה ארץ; בעוד אשר גם בדור הזה דור חכם ונאור לא התנשאו עוד הנמוסים למעלה כזו בפועל. אין לנו לע"ע גם אומה אחת בתבל אשר תכבד את צלם האלהים גם בהפושע זבן מות במדה נשגבה כזו. ואולם עד כמה רחקו מדייני ישראל פניות אינואיסטיות, תהי לנו הדבר הזה לעדה: בדין ישראל כמו בשאר כל הדתות מסור דבר המשפט (לקיים ממון ביד המוחזק או לחייב שבועה או להכריע בספק השקול שלא במקום חזקה) לראות עיני הדיין „ויש לו רשות לדון לפעמים בדיני ממונות ע"פ הדברים שדעתו נוטה להם שהם אמת והדבר חזק בלבו שהוא כן אע"פ שאין שם ראיה ברורה". הנה הרשות ההיא עשתה את הדיין לבלי יהיה מוכנה איטמטית; אך השליטתהו במדה מה בהענין הנדון עצמו. ואין ספק כי עי"ז הועל כבוד השופטים ביתר שאת ותהי להם שררה על הצבור. ומה יפלא איפא בעינינו לראות: אשר דיני ישראל מהתעוררות עצמם התנצלו מעדי הכבוד וההשררה הזו, יען מה? — יען שאמרו לתת מעצור לעות הדין וגזל משפט אשר נפרץ בישראל לרגלי בתי דינים שאינם

הגונים, שרבו ומעלו בהזכות המסור בידם להטות דין צדיק, וגם ההגונים הבירו ערכם שאינם חכמים ובעלי בינה כראוי להיות דנים על פי אומד הדעת (עיין רמב"ם שם פכ"ד). יהי הטעם מה שהוא, עכ"פ מי לנו בישופטי כל עם ועם הכונות נשגבות וברות כמו אלה? איה מושל וישופט אשר מהתעוררות עצמו הפריז על זכיותיו לטובת העם כמוהם? והנה אם מעט לך, קורא יקר, המופתים הללו להעיד על מעלת דין ישראל בפועל, הלא יש בידי להעלות לך שלשלת גדולה של דייני ישראל שבכל דור ודור, שיקומו מקבריהם לקיים זה: הנה לפניך: ר' שמעון בן שטח או שמעיה, שלא נשאו פנים ליגאי המלך (עי' סנהדרין י"ט וקדמוניות היהודים); הנה לפניך: ר' יהודה בן טבאי (מכות ה':), ר"י בן אלישע, ר"י בן ר' יוסי, שמואל, מר עוקבא, אמימר, ורב ענן (כתובות ק"ח) — שברחו מהשש נגיעה; הנה לפניך: ר' סעדיה גאון סורא, שלא נשא פנים לראש הגולה ברין נחלה, ונהדף על כבה ממשמרתו; הנה לפניך: ר' משה קפסאלי יוני, אשר השולטן שולימן בקושטא נידן לפניו בהיותו מתחפש, ובראותו בר לבבו ונקיון כפיו צוהו לנגיד וישופט; הנה לפניך: מעשים רבים שעמדו רבני ישראל בפרץ כברובים סובבים לשמור את דרך המשפט לבלי יבולע מידי זדים אוהבי בצע ושררה (עי' תשובות מהר"ם מרוטינבורג בסופם בתקנות. ועיין בהעתק מפינקס ד' ארצות במאנאטשריפט להרז"פ שנת 1867, ועיין בספר זרע ברך שלישי בהקדמה ובפנים). ואולם מה לנו ולכל העדיות הללו? נאמנו עלינו בעלי דינינו עצמם. אם באמת יודעים ומכירים המה אופיה של אומה זו, מוצאיה ומבואיה, כמו יתימרו; ואם עוד זיק רגש כבוד בלבבם אשר לא יתנם להפך אור יומם לחשכת לילה, יעמדו נא על רגליהם ויעידו: אם לא הצדק ישב לכסא בבתי דיני ישראל, ואין כאן משוא פנים ומקח שוחד; יעידו נא אם לא דייני ישראל מקטן ועד גדול קלוטים מרגש צדק נעלה ונשגב מאוד, וכל אחד ואחד יודע ומכיר תעודתו הקדושה והנשגבה. באימה ויראה בקדושה וטהרת המחשבה כהן עובד עבודה ישב הדיין לכסא לבשר צדק בשם ה', ובאותיות אש שלהבת־יה חקוק על לב כל אחד הכלל הגדול: שיהיו הדיינים יודעים את מי הם דנים ולפני מי הם דנים ומי עתיד להפרע שנאמר „אלקים נצב בעדת אל". וכן ביהושפט הוא האומר: ויאמר לשופטים ראו מה אתם עושים, כי לא לאדם תשפטו כי לה' " ואמר ר' יהונתן: לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בן ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו. דייך, קורא נכבד, לדעת כל אלה, להבין פתרון כח המושך השוכן בתוך בתי דיני ישראל המפליא למשוך אליו בעבותות קסם את שפעת „קלי הדעת" מבני ברית ומשאינם בני ברית. אולם אם נוסיף להתחקות על שרשי דת ישראל נראה נפלאות עוד.

דרכי הדרישה והחקירה: תניא (שבועות ל"א) מנין לדיין שיודע בדין שהוא מרומה שלא יאמר הואיל והעדים מעידים אחתבנו

ויהיה הקולר תלוי בצואר העדים? ת"ל „מדבר שקר תרחק". מזה למדנו: כי דת ישראל לא תתן להדיינים לצאת ידי חובותיהם בשמיעות הטענות והתוך הדין על פיהם; אך השילה על הדיינים לחקור ולדרוש אחר אמיתת המעשה כמו שהיה בפועל, ולעמוד על משתיתם של הדברים. ובהתנהלה לרגל היסוד ההוא, הרחיקה מעל גבולה את „הבתב" בהצעת הטענות והגדת העדים, וגרשה מן גו את „האדבקטוריה". אלה שני העמודים אשר כל בתי דיני הנמוסים נשענים עליהם! וז"ל הריב"ש (בתשובה סימן רצ"ח): כדין משיבה הכת האומרת שאין להטריח הנתבע לקחת טופס מטענות התובע ולהשיב עליהם מתוך הכתב וגם אין להרבות בהוצאות חנם ולא עוד אלא שיש להדיינים לשמוע טענות הבתות מפיהם שמא מתוך דבריהם ילמדו ויבינו הדיינים, מה שהבע"ד טוענים באמת ולא שיבואו בטענות מסודרות מפי אחר כאשר בדא מלבו ליפות טענות של שקר בתיקון הלשון, אלא ישמעו הדיינים טענות התובע והנתבע מפיהם ויצוו לסופרי הדיינים שישימו טענותיהם בכתב כפי מה שסדרום מפיהם, וזה למען לא יובלו הבתות לחזור בהם מטענותיהם אח"כ" — מלשון הריב"ש שתים זו שמענו: כי אין חפץ לדין ישראל להרבות טרחת הנדונים והוצאתם, וכי חובת הדיינים אינה אך להגיד דין אמת לבד, כי גם הקולר תלוי בצוארם להוציא כאור גם אמיתת המעשה כמו שהיה בפועל ממש. ועתה לא יפלא עוד בעינינו מה שדת ישראל קבעה לחוק: אסור לשמוע הטענות מפי התורגמן, אם לא שהוא מורשה להתחשב כבעה"ד עצמו (עיין חו"מ סימן י"ו ובסמ"ע שם). וגם זה סוף דבר בתביעה ודאית או במקום שהתובע והנתבע לא נמצאו יחד בב"ד וסוף דבר לתובע אבל באין כל התנאים האלה יחד גם ההרשאה אינה מועילה כלום. ועל המורשים אמרו חכמים: „„אשר לא טוב עשה בעמו" זה הבא בהרשאה"" (שבועות ל"א) כי אמנם מלבד אשר עורכי הדיינים יוקים לשד בעה"ד ויציגום על גחליהם ריקם, הנה יש בכח חלקלקות לשונם להטעות את שבל הדיינים בטענות מיופות בשפת נאמנים ובהקשי הטעאה לחייב את הזכאי ולזכות את החייב. המשא ומתן בהדין עצמו הוא דבר המסור להדיינים, ואין לבעה"ד אלא להציע המעשים כמו שהיו בפועל, אך עורכי הדיינים יצאו בזה חוץ למחיצתם והמה דנים לפני הדיינים בגוף הדינים — וזה לא יתכן! הנה אמרו חכמים: מניין לדיין שלא ישב תלמיד בור לפניו? שנאמר „מדבר שקר תרחק". ואם בתלמיד בור שאין כונתו להויק חששו לבלי יבהיל את רבו בהקש מוטעה, ק"ו לעורכי הדיינים אשר חכמים המה להפך את האמת ולטהר את השרץ. ובוא וראה עד כמה מאוסה האדבקטוריה בעיני דין ישראל, עד כי הרחיקה גם את צלה של זו מבתי דיניה, ואסרה על הדיינים לבלי ישמעו טענות בעה"ד האחד עד שלא יבוא חברו לבלי יפותה לב הדיין בסתר, אחרי מי שטען ראשונה, כי „צדיק הראשון בריבו", והחקוי הראשון לא במהרה

ימחה. כמו כן אסרו על הדיין מליץ לדברי בעה"ד ולבאר טענותיו, ומב"ש שלא יטעון בעדו טענה המפריעה את הודאת בעה"ד. זולת במקום שעיני הדיין רואות, אשר אחד מבעה"ד מחסרון דעת ואומץ הלב, או להיותו בהול מפחד ורגזה נסתתמו טענותיו — אז אין לדיין לעמוד מרחוק בנפש שוקטת ולהביט במנוחה כבלע רשע צדיק ממנו, אך יחיש לעזרת הנרדף להשיבו אל המסילה אשר נתעה ממנה, בהבנת ראשי פרקים. וזה בכלל „פתח פיך לאלם", ומ"ם צריך להתישב בדבר שלא יהי' כעורכי הדיינים. (רמב"ם שם פכ"א).

טוב המשפטים עצמם: משפטי דת ישראל אינם ילידי התחכמות מעוקלת. אך אבות המשפטים כמים חיים נובעים ממקור לא אכזב ממקור המשפט הטבעי, ורוב תולדותיהם כיוצא בהם הולכות ומסתעפות בסדר ישר ובשווי המדה. והנה אם באנו לבאר כל פרטי יסודי דת ישראל בהקבלה למול יסודי דתות הנמוסים של כל עם ועם, אין אנו מספיקים, כי המלאכה מרובה ודורשת בקיאות נפלאה בידיעת הנימוסים, מה שאמנם לא נכחד מאתנו חולשתנו בהידיעה ההיא. אך בב"ז לא נחדל לדון באיזו הלכות פרטיות לפני היורים שתורתם אומנתם ואנו מבקשים מהם להעמידנו על האמת אם שגינו.

א) עדות מושבעה: בדת הנימוסים עדות שאינה מושבעה לא יפה כחה להוציא ממון על פיה, ובדת ישראל אין מקום לשבועה אצל עדות (לבלי יענו שקר, אבל יש שבועה לבלי יכבשו עדותם ולא ראי זו כזו). טעמה ונמוקה של דת ישראל מאיר ומבורר מאוד: הנה שתי הראיות הללו, עדות ושבועה, נבדלות בסוגיהן אשה מאחותה ואם כל אחת בפ"ע חסרה היא איכבה תתחברנה יחד להשלים זו את זו להיות אחת שלמה? ראית העדות הוא ברור מוחשי שבכחו לבטל חזקת בעלים, וראית השבועה היא ראית ההשערה — איינע וואהרשיינליכקייט — שאין בידה אלא לקיים חזקת בעלים במקום שהיא רופפת. ונברר דברינו: ארבעה המה דרכי ברור האמת: ההברה המושבלת, ההברה המוחשה, ההחלטה הטבעית ומשפט ההשערה. למעלה מבולן היא ההברה המושבלת. בירורה היא במדרגה העליונה שאין אחריה כלום. למטה ממנה היא ההברה המוחשה. כי אם אמנם שההברה הסוביקתית (ביחוס אל החוש) נאמנה תמיד, אך עכ"פ ביחוס אל המוחש עלולה היא לטעות וצריכה בדיקה. למטה ממנה היא ההחלטה הטבעית. הננו נוקבים בהשם הזה את הרגש המוטבע בנפש האדם להחליט הדברים בצורתם ויחוסם כמו שהם קבועים ועומדים לפנינו (פאראויסועטצונג) והיא נקובה בלשון חז"ל „חזקה" (אננאהמע). על פי הבטחון הטבעי הזה אנו יוצאים ובאים בעולמנו מבלי נהיה מפחדים והרדים תמיד ממראה עינינו ומבלי ימר חיינו מחשד וצרות עין תמיד. ההחלטה או החזקה, איננה הברעה הבאה אחרי הספק, אך היא מונעת מקום מן הספק לחול כלל. ואולם למטה

מכולם הוא משפט ההשערה. האומנם שהשערה מתימרת להכריע בין הספקות. אבל בירורה מסופק בשרשו. היינו: ביחום אל ההכרה עצמה. משפטי ההשערה, כמה שהכרת פניהם עונה אמיתתם לא יתנשאו לעולם למעלת הברור שאין אחריו ספק ואי אפשר לקבוע חותם ההחלטה על הכרעותיה. ולכן לא יפה כח ההשערה להוציא מידי חזקה.

והנה „חזקת בעלים" או „חזקת כל מה שביד אדם היא שלו" הנושאת המשרה הראשונה בכל הדתות והנמוסים, אינה מסוג החזקות הבאות מכח רוב, שהן משפטי ההשערה. אבל היא היא החלטה הטבעית שבארנו טיבה למעלה, שאין ההשערה מוציאה ממנה אלא ראיה ברורה. אפס אם הורע כח של ההשערה להכריע כנגד החזקה הלא יפה כחה להטיל ספק בהחזקה ולהזיזה ממקומה. ולכן כשאחד תובע ממון או חפץ מחברו וראיה בלתי שלמה (עד אחד) או השערה (מודה במקצת) מסייעתו, על הדיינים עכ"פ להתחקות יפה על שרשי טענותיו ולהשתדל בהוצאת האמת לאור ע"י ראיות ברורות. אך בהבצר מהם לעשותו, אין בידם אלא לקיים הדברים בחזקתם אחרי שהואיל המוחזק להשבע*). ראית „השבועה" איננה אמנם אלא ראיה של השערה חלושה מאוד. כי יסודתה ברגש המוסרי העומד להשחת על נקלה; אבל יש בה די לבטל עכ"פ את ההשערות שכנגדה ולקיים את ההחלטה הטבעית במקומה.

ואולם לא כן המדה בראית „העדות". הראיה הזאת היא ברור ודאי, העולה מההכרה ההגיונית וראיות החושים. העדים עצמם אינם מעידים אלא מה שראו בעיניהם. ולהסיר חשש משגה ואחיזת עינים אין מעידים אלא שנים, כי ההסכמה העולה מבין שניהם תתן ערובה בעד בטחון חושיהם. ואולם בטחון הדיינים באמיתות הגדת העדים נוסד על מראה עין ושקול הדעת ההגיונית יחד. אין פה המקום לשקול במאזנים את דעת לייבניץ בדבר „משפט הסבה המספקת" אם נכונה היא בפ"ע אבל עכ"פ שקול הדעת הטבעי, שהמחוקקים התנהלו לרגלו מבלי בקש חשבונות רבים, מתחקה תמיד למצוא סבה מספקת לכל הנראים והנשכלים. כמו כן הוחזק למשפט נאמן שסבת הטוב בהאדם תלין בקרבו, והסבות אל הפעולות הרעות תבאנה תמיד מחוצה לו. משתי ההחלטות הללו של השקול הדעת הטבעי, (הכרח מציאות סבה מספקת והעדר סבה עצמית מספקת אל הרע) יולד המשפט הנאמן: שאין אדם עשוי לשקר במקום שאין סבות חיצוניות המניעות אותו לזה. ועל היסוד ההוא התכוננה ראית „העדות". דת ישראל האמינה את העדים אמונה שלמה אחרי שנוכחו הדיינים

*) כל זה לפי דין התורה ולפי מלב תמימות המדות שדברה בו (עיין לעיל). אולם בסלסול המדות כחלשו המדות הטובות והרעות גם יחד ע"כ גם מדת „העזות" כחלשה, וחזקה „אין אדם תובע אא"כ יש לו" שבה להיות מספקת לספק הדיינים.

שסרו כל הסיבות הגורמות את השקר (נגיעה של קורבה, של ממון ושל שוחד. ולסבת הנגיעה האחרונה של שוחד שמה דת ישראל את עיניה לפסול את כל מי שיש דופי קל במוסרם והנהגתם בדרך ארץ ואפילו אותם שאינם אלא קלי דעת או שאינם עוסקים בישובו של עולם, שכל אלה מוכשרים להשחד שוחד ממון או דברים. וגם העדים המוחזקים בכשרות ואפס־נגיעה גלויה עכ"פ עודם עוברים תחת שבט חקירה ודרישה עוה מאוד עד שיבחנו למראה עיני הדיינים ולמשמע אזניהם, כי גם כל דבר סתר אין אתם. ואולם להוסיף סבה חצונית מחייבת הגדת האמת הלא היא אולת רבה, כי היא למותר או עכ"פ אינה מועילה, ממ"נ: אם אין כאן סבה חיצונית למענה שוא הלא די לנו אהבת האמת הטבעית לתת ערובה בעד אמיתות ההגדה. ואם חוששים אנו לריח נגיעה, מי לידינו יתקע אם הסבה החיצונית הגורמת את האמת יפה כחה להבריע למול הסבה החיצונית הגורמת את השקר כל עוד שנעלמה ממנו תכונתה של האחרונה. הלא זהו הטעם גם למה שהדת הנימוסית אינה מוציאה ממון על פי שבועת התובע. *) ואם אנו חושדים את העדים בחשש נגיעה הלא במקום בעה"ד המה עומדים ומה מועילה להם השבועה?

ולפי הדברים הללו הלא זרות הדת הנמוסית הפוסלת את העדות שאינה מושבעה גלויה ונכרת מאוד **), כי אם אין בטחונה שלם בעדים איך מוציאה ממון עכ"פ על פיהם, ומה מועילה ראית השערה, שאינה משתלמת לעולם בפ"ע, להשלים החסרון בראיה ממנ אחר? האומנם ידעתי מאוד מה שיש להשיב על דברי, כי הדת הנמוסית אינה מתנהלת על פי עזות שווי המדה ההגיונית תמיד אך תשים לבבה להנסיון המורה לנו למדי כי יש עדים הנמוגים אחור מפני השבועה. אולם גם אני בלפי תורתם מהנסיון אציג תורה נסיונית אחרת: כל מי שיודע אך מעט תכונת בני ישראל ומרותיהם, יודע גם ההויה (פאקט) הזו, שעדות שוא תבוזה להיהודי כשבועת שוא, ואחרת „אם לא יגיד" במקום אלה עומדת. וכ"כ למה? אלא מפני שמורי הדת עמלו תמיד לנטע בלב שומעיהם, כי כל ישראל „מושבע ועומד מהר סיני" והשבילוהו דעת, כי לא יפה כחו של החוב החצוני (השבועה) לעוז על גב החובה הפנימית וגם אינו חל כלל עליה. הנך רואה, קורא יקר, כי היסוד של השבועה לקיים מה שהוא נשבע ועומד עליו, הנהוג בהנמוסים אצל פקידים עדים

---

*) ולל תסיכני מהנסיעים ומוטליה, כי כשתתבונן נהם תמצא נכל לחד עילה מיוחדת, שעליה תקבו השבועה ואין עסיכן עשבועת תקנה לשבועת התורה.

**) התועכם כי גם הנתוגים תקנו להשניע את העדים, כדי לחייבם (עי' טוח"מ סכ"י סיקן) תולם כל זה לכתחילה ולא לעכב. ומוסך תכי עכתי על המבין מיודע מעצמו לתלק בזה.

ודיינים, משחתו בקרבו מוּם בו להשהות את מושגי המוסר בלב ההמון להאמין כי המעילה, השוחד ומענה שוה, אינם מאוסים בפ"ע זולת השבועה. והנה לפי דעתנו לא יבצר מדת הנמוסים להכיר גם היום את השבועה מגבירה, כי מלבד מה שההסרה הזו מספקת לעורר את הלבבות על יקרת החובה עצמה ולהיטב מוסר העם לימים יוצרו, הנה גם לעת ההוה אין פחד מענה שוא לנגד עינינו. הלא לא נכחד מאתנו כי גם היום מ ע ש י ם בכל יום שעדים נ ש ב ע י ם גם לשקר. ולואת איפא השכילו הדתות למסור דבר ה ע ר כ ת יקרת העדות בידי שודת השופטים וראות עיניהם. א"כ איפא הלא יש למחוק את השבועה ממספר החוקים הקבועים ולמסור את תשמישה ג"כ בידי השופטים להיות נאותים בה ל פ י ש ע ה.

ב) „ירושת מולדת חוץ": בדת הנמוסים אין זכות למולדת חוץ (הנולד שלא ע"פ נשואים כשרים) לנחול את קרוביו, ובדת ישראל מי שיש לו בן מכל מקום אפילו ממזר הרי הוא כבנו לכל דבר. דת ישראל תומכת יסודותיה בשקול הדעת הטבעית. היא הושבת את הירושה לזכות ט ב ע י הנמשכת אחר התולדה. ובל כך פשוט זה בעינים, עד שהתלמודים תמהו על המשנה (יבמות כ"ד) מה באה להשמיענו משפט פשוט כמותו. ואולם דת הנמוסים, הביאה עצה מרחוק ותכונן משפטה על יסוד תיולוגי. לפי התיולוגיה הנוצרית זכות הנחלה נמשכת אחרי ט ה ר ת התולדה, והואיל שהנשואים שלא נתברכו מפי כהן לא תחול עליהם רוח טהרה, לכן הבנים הנולדים מהם מחוללים המה ואין להם זכות נחלה. את היסוד ההוא החליטה הדת הנמוסית מהתולוגיה וקבעתו מסבת. ואולם עד מהרה תבפו עליה הצרכים השמושיים והפילוה במבוכה, כי אבות רבים עמדו על דעתם להשיב לבניהם הטבעיים את כבוד משפחתם, ותמצא התולוגיה עזר בצר לה בהמציאה סברא סופיסטית, כי הנשואים הכשרים מקדשים את הבנים ל מ פ ר ע. אך הסברא הזו עשתה מחצה, כי עוד רבו האבות אשר מבלי חפץ או מבלי יכולת וספוק בידם להשיב מפותותיהם לנשים, מאנו לחטוא בנפשות הילדים התמימים שעל כרחם באו על פני חלה. הפעם לא שאלה הדת את פי התולוגיה. אך הניפה חרבה על הקשר הגרדי ותתכהו לשנים בקביעתה את חוק הָאֶמְצָה (אדאפטירען). אבל בזה כבר נטתה מן המדה ותהי הפכפכת. האמצה של הדת הנמוסית אינה ההנחלה הנמצאה גם בדת ישראל. בדת ישראל מסתעפת הזכות ההיא מזכות הבעלים, כלומר: מהזכות שיש לכל אדם לשלוט בנכסיו כאות נפשו, וממילא הזכות גם בידו להנחילם למי שירצה; אפס הדת הנמוסית איננה מסתפקת בהנחלת הנכסים לבדה, אך רצונה להנחיל גם את השם ואת היחוס, וזה לא יתכן אצלה אלא ברשות מיוחדת מן המלך. אך מאוד יפלא בעינינו מה כחו של השלטון המדיני, להוריד רוח טהרה על תולדה מחוללה? ועוד יפלא בעינינו ביתר שאת מה שהעדר זכות הנחלה לילדי חוץ עדיין במקומו עומד גם בארצות שכבר הבירו יפוי כח של הנשואים המדינים. מבלי

ברכת כהן. וזו סתרה גלויה ביסודות המשפט. הנה נתתי לפני הקוראים שני ענינים שאחזתים מתוך הרבה, ומבקש אנכי עליהם התרה מפי חכמי לב.

———————

§ ב

משפט שלום

אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם,
איזהו משפט שיש בו שלום?

יסוד „השלום" הרימה היהדות מעל ליסוד „האמת" במדה שהותירה את היסוד המוסרי על היסוד הטבעי. היהדות הבירה בהברה נבונה כי העולם הסד יבנה, וזכית הטבעית לבדה אינה מספקת לשום משטרה בין בני אדם משכילים השואפים לשלמות והתעלות. הכנסיה בתור שהיא גויה שלמה, בעלת אברים רבים, המשפיעים זה לזה ומקבלים זה מזה בגומלים — יבצר ממנה להעמיד הדברים על יסודם הטבעי שהדין יקוב את ההר, כי נתיבות עולם והליכות החברה הכללית דורשות מידי אישי בני האדם גם העברה על המדה וכניסה לפנים משורת הדין. הנה שלום האחד אחוז בשלום הכללי כשלהבת בגחלת ובפרי בעצו, והמפסיד להכלל בשל תועלת נפשו גורם רעה לעצמו. לזאת איפא זכות נעלה ונשגבה מסורה להכנסיה הכוללת, זכות מוסרית להיות כובשת ונושאת במאזני „האמת" לטובת הרמוניה „והשלום" הכללי, ובידה כח ושלטון מקל נועם לפקח על הבאת השלום הזה והתמדתו. האומנם כל הדתות מודות בהזכות המוסרית ההיא שיש להכנסיה, אפס כי היהדות הוסיפה להכיר כח הזכות ההיא עד שהסירה החיץ המבדיל בין מדת הדין למדת היושר והכניסה את „השלום" לפנים מגבול „המשפט". אמרו חז"ל „צדק צדק תרדוף, אחד לדין ואחד לפשרה. הא כיצד? שתי ספינות טעונות עוברות, אחת טעונה ואחת שאינה טעונה, בבת אחת שתיהן טובעות, בזו אחר זו שתיהן עוברות, תדחה שאינה טעונה מפני טעונה" (סנהדרין ל"ב:); וידוע מאמרם ז"ל: לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה. וכיוצא בזה עשו את המצוה הכללית „ועשית הישר והטוב" למקור שלום ומעין וברכה שממנו נובעים כמה חוקים סגוליים (אייגענטהימליכע) המענדים זר תפארה לאהבת היושר של ישראל, כמו הכלל של „כופים על מדת סדום", דיני „בר מצרא" ודיני „עני המהפך בהררה" וכיוצא באלו. החוקים הללו תכליתם לפטור ראשית מדון ולמנוע ריב אחים ושכנים במנעם אותם מהשג איש גבול רעהו. ומזה נולדו גם דיני „חזקת ישובים".

והנה בטרם נברר את התקנה הארגינאלית ההיא, הננו מעוררים את הקורא לבלתי תתחלף לו תקנת „חזקת ישובים" בתקנת „חזקת ישוב".

האחרונה נולדה על ברכי מבוכות הזמן וכבר עבר עליה כלה, ימי הבינים הרוה וילדוה במצור „הגט". המעון הצר הזה המוקף חומה, אשר הוקצה מחוץ למחנה למושב אחב"י בכל העירות מבלי היות להם רשות להרחיבו, גם כי רבו משפחותיהם ומכסת נפשותיהם שבעתים, מלא חלאה וזהומא, אוירו הכלוא בתוכו נתעפש והסב חלאים רעים גם הפיל חללים לרגלי רבוי הגרים שמה, והיפלא אפוא כי כל איש זר אשר בא להשתקע לפנים ממחיצת „הגט" ולהוסיף בדיוריו כרודף ממש נחשב להאזרחים בו? ומ"מ לא פגעה התקנה מדת החרם בהבא לגור עצמו (עיין חו"מ סימן קנ"ו ובסמ"ע שם), אך רשות נתנה להאזרחים לקיים על נפשם בחרם לבלתי בוא עם הגר בברית מו"מ. התקנה ההיא עמדה על מקומה עד שנפלו מחיצות „הגט" ופרזות ישבו היהודים בכל אות נפשם. עתה אין זכר לה עוד ואין רשומה נכר בלתי בספר השו"ע מבלי שתפעול פעולתה בחיים.

„חוקת הבתים" כיוצא בה. גם היא יסורתה בתלאות ימי הבינים. הנה ראשית דרכי גוים מתוקנים ביום היותם לעם להאחז בקרקע עולם ולבוא ע"י הנחלה אל המנוחה, וע"י המנוחה אל השלמות. זהו הסולם הטבעי שעלו יבו בני האדם ממצב הפראות למצב ישובו של עולם. מתחילה נוסעי בעדר היו בני האדם, אח"כ עמדו על הקרקע והכינו להם מושבות. ואך אז צעדו הלאה במהלך השלמות בהדרגה עד הגיעם אל המקום אשר המה עומדים עליו עתה. אבל מי הגיד להפראים בהיותם ערנה במעמד הפראות, כי הדרך הזה הוא העולה למקום האושר ושלמות הנפש? אין זאת כי אם רגש פנימי הוא הוא פועל פעולתו בקרב איש ולב עמוק ומניעו לעשות מעשים מבלי שישאל להם סבה; חפץ נטע ה' בבני האדם להשתקע והמה ישמעו בקולו! והיפלא איפא כי החפץ הזה לא יחסר גם להיהודי? למורת כל הרדיפות והתלאות שסבל מידי מציקיו אשר הרגיזו האדמה תחתיו ולא נתנוה לתקוע יתדו במקום אחד, עשה הכנותיו תמיד לקבוע ישיבתו במקום אשר השליכוהו המסיבות לתוכו, ואם לא מצא מנוח — הוא ישב בגוים ורכש לו אחוזות נחלה ונכסי צאן ברזל. בממלכות רבות סגרו עליהם החוקים את הדרך ויאסרו עליהם לקנות בתוכם אחוזות נחלה; אך היכול איפא רוב הצבור לעמוד בגזרה זו הכובשת את החפץ הטבעי? הרב אבנים על זרע טמון בעפר, אסוף עליו גל, הנה זה משוש דרכו, בוקע ועולה ומעפר אחר יצמח. גם החפץ הטבעי אשר תכבשהו — יקיף לו את הדרך, אך — יצא לפעולת אדם. כשראו היהודים אשר לרגלי החוקים האלה יהיו מטולטלים ושרוים שלא במנוחה, עמדו והתקינו ביניהם שאם ישבור אדם בית או אחוזה ויחזיק בזה משך שלש שנים רצופות אין חברו רשאי לבוא בגבולו לעולם. ועל ידי התקנה הזו עלתה בידם לשבת התחיתם זמן כביר מבלי שירגיז איש מנוחתם. כי ליהודים סגה התקנה, והגוים — נתרחקו מעליהם מלרור במבואות של היהורים. עתה אמנם כבר חלפה סבת התקנה ועמה עמדה להיות חולפת

התקנה עצמה, לולא התגלגלה נשמתה בלבוש אחר אשר ינק חיותו מסבות אחרות ונשתנה שמה „לחזקת ישובים". התקנה ההיא מקורה בקבלה מסופקת כחרם ר"ג מאוה"ג (הו"מ רל"ז בהגהה), ושוב נתקנה בועד הארצות בהסכם שרי פולניה ובחפצם (תשובת הב"ח ס' ס"ג). תוכנה של התקנה ההיא לאסור על כל יהודי לקבל בתי רחיים, בתי משרפות היין ואכסניות מבעלי הנכסים הפולנים, אותם שהם בחכירה אצל ישראל אחר שלש שנים רצופות. עם כל מה שפרצוף פניה של התקנה מעידה עליה כי היא נובעת ממקור שנאת הדת והעדר השגחה על קנין שאינו בן ברית — לא נמנעו אצילי הפולאנים להסכים עליה, ועוד דרשוה מאליהם. כל זה תעיד לנו כמאה עדים שאין בה ממדת קנאת הדת ובשעתה לא הביאה קלקלה לעולם, ואדרבה לפי מעמד המסחר אז היתה מוכרחת ורבת התועלת. הדברים האלה יתבררו לך קורא יקר, אם לא יכשל כח סבלך לתת אוזן קשבת להתעצה אשר אני נותן לפניך בזה:

שתי שטות במסחר שוררת כהיום בעולם: שטת ההגנה —שיצ'האנדעל— להגן על המסחר לבלי יבולע לו מן הקונקורנציה (תחרות וקנאת המוחרים איש מרעהו) ע"י חוקי מנפוליה ומכס *); ושטת המסחר הפרוי —פריהאנדעל— אשר תתן כל משא ומתן ומלאכת מחשבת מעשה כשדה הפקר, ומדרם לרבים, ופרוזות תתן כל מוצאי ומובאי המחורה מארץ לחו"ל ולהיפך. שטת ההגנה מולדת ימי אופל הנה, תוצאות שנות הבינים, ותהי רודה בדבר שלטון בכל הארצות. אפס כי עתה תש בחה, ימיה כצל נהלכו ועוד מעט ועקבותיה תכחדנה. חכמי האיקונימיה החדשים גלו מגרעותיה, והראו לדעת כי היא רבת ההפסד: תחת להפריח את המסחר, תבלעהו, ותחת להעשיר את העם תעניהו; הרכוש יתקבץ אל מרכז אחד ובהעגולה אך תוהו וצלמות; יחידים יתחזקו ויהיו לאדונים, וההמון הגדול יכבש תחת ידם לעבדים; לב הראשונים ישחת מרוב טובה ושפע רב, ומוסר עם יפרע מלחץ ועוני; המלאכות והחכמות על עמדן תעמודנה מבלי צעוד קדימה כי יחסר להן השאור שבעיסה או המניע להשתלמות. אלה חמה איפוא המגרעות ההוסריות. אולם יותר מהמה היא, אשר השטה ההיא רבתה לשחת בהעם השחתה מוסרית: המנפוליה והמכסים הרו ויולדו חטאות חדשות שאין יסודתן בחוקי המוסר הטבעיים. זכות הקנין המנפולי בריאה חדשה היא אשר לא בנקל תבוא הדעת הבריאה אתה בברית; כבל

*) המנפוליה היא הזכות שנתנה הממשלה, בזמנים, לאיש מיוחד או לחברה מיוחדת לסחר ולתת בזמן מלכותה מיוחדה מבלי יהיו אחרים רשאים לעשות ידם בעניני הפרנסה ההיא. ע"י המעמני ההוא חברה הממשלה לגדור בעד הקונקורנציה. גם המכסים הגבוהים על הסחורות הבאות ממו"ל, נתיסדו להגן על סוחרי המדינה לבלי יפסידו מהקונקורנציה חיצונית. אפס כי גם פעולה שניה להם המוכיחה למטרת המנפוליה, כי בדבות כסף המכס הלזה תלוה יד בלתי עמידים לעשות ידם על המסחר הזה ויקום לתמיכות בידי העשירים.

מלאכות הוא אשר טרוניה ואות נפש שמוחו על ידי ישרי לב ותמימי דרך להיות להם לשטן בדרך פרנסתם. אך רב כח צורך־החיים סברול. עמל האדם לפיהו פרץ גדר חוקים מלאכיתים באלה. גם ישרי־הלב ותמימי דרך נלכדו בפח חטאת העברת הגבול וגנבת המכס. ויפה אמר החכם בנקיל (ח"א צד קצ"ד) שהחטאת ההיא במעט היא מוכרחת לישובו של עולם, כי לולא היא במעט שלא היה לרגל המסחר עמידה, יען נבול יבול מהמפריעים הרבים אשר שתו עליו. אולם ההשרשה בחטאת החיא חביאה לידי חטאים גדולים וכבדים מאלו. החטאת היא מבונה בעלת איפנים רבים אחוזים בשניהם אלו באלו, יעבור האדם מבלי משים על פניה ואך קצה שלמתו יטרף בין שניה או אז לא יאמין עוד בחיים, עד ארניעה והנחו כולו, גופו ראשו ורובו, בין גלגליה אשר ירוצצו גלגלתו ועצמותיו יפצחו; משן אל שן ילך, מדחי אל דחי עד רדתו לעפרי שבת וצלמות; בעברה קלה החל, אך המעמד הנבוך שהעברה הקלה ההיא הביאתהו בו וגם הדעת בנפש החוטא כי חי הנהו חיי חוטא וכבד עון, ידיחהו לין מצולת החטאות הטבעיות: גזול רצוח ונאוף, ויפול באין מעמד.

הראיתיך לדעת, קורא יקר, רעת המנפוליה. ואולם אל תתע בשוא להאמין כי הקונקורנציה טובה בהחלט. גם היא מכשרת בנזק ישובו של עולם, בהפריזה על מדתה הממוצעת, גם היא מחוללת פרעות רבות והורסת סדרי הפרנסה. אם המנפוליה תעיק על הקונה ותלחצהו לשלם בער מקחו שבעתים בשויו העצמי, הלא הקונקורנציה מקפחת שכר המוכרים לא לפי ערך הנאת סחורתם עד שלפעמים גם גמול עמלם והוצאותיהם לא ישב להם *). אפס כי עם כל זה טובה צפונה בהקונקורנציה, תחת אשר המנפוליה רעתה מוחלטת. הקונקורנציה בכל חפשיותה, לא בנקל תחרום גבולה הנאות. חוק מסדר נטע האמן הגדול אמן הטבע והחיסטוריה בכל

*) להבית דברי הלה, עליך לדעת, קורא יקר, כי לכל דבר ותכן תחת השמש יש שני עיקים: ערכו העצמי — זיין אינערטיסער וועדטה — והוא הערך ע"פ תועלת המקח והמתן לעולם וכמות ההולכה והעמל שקדמו ליצירתו; והערך המצי, הוא ערכו היחוסי — זיין רעלאטיוסער וועדטה — והוא הערך לפי רוב הקופצים ומשטח בערך כמות הסחורה, כשהיא שרהסחורה נמכרת בשויה העצמי אז המסחר ילך מיושרים, הקונה שמח והמוכר לאידו עצב, והוא הנקרא המעמד המכודל והמצוי של המסחר — דער נארמאלע צושטאנד דעם האנדעלס. — אפס אם ירחום ערך השויי בין כמות הסחורה לרב הקופצים, תחדל המדוגה המכודלת של המסחר. המוכר או הקונה אים בשעתו ומקומו מתחתם בחוגם ולחצו של מכירו; השפקולציון מהגבירה, בסופה ירוץ הגלגל להשפיל ולרומם להוריד ולהעביר; בלבול יבוא לעולם, אין איש יודע מחרתו, לבבו יוגע להעשים בין תקוה ופחד, הלחה ויבשון. המכוכה המקודחת הזו מחוללת מעמד חולה בהמסחר אבר חולאתיו ליסיבו של עולם לשום ומיישות. אפס מה הוא הדבר המהרס את ערך השויי בין כמות הסחורה להקופצים עליה? הוא המנפוליה והקונקורנציה.

מערכות שתי ממלכותיה אלה, הנותן קצבה לתנועת כחותיה לבלי תהפך לרועץ לישובו של עולם. כבח הקטור ע"פ כדורי המפשר —רעגילאטור— יסודרו ויכוננו כל הכחות מנהם ובהם וע"פ עצמם. הקונקורנציה תגביה כנפיה ברבות שפע המסחר; אך תרומתה זו מפלתה, כי בהתרוממה יסברו מעינות השפע, מרוצת המסחור תמעט, כנפי הקונקורנציה תרפינה, ואז ישוב הגלגל למרוצתו המצויה. כבה תשית הקונקורנציה גבול לעצמה ומאליה תשמור תפקידה.

אפם כי מיסדי שטת המנפוליה לא הבינו כל אלה. כי בני האדם במצב הילדות והסכלות למודים ליחם את המאורעות בגבול הטבע וההיסטוריה לסבות קרובות (אונמיטטעלבארע ארמאבען) שיסודתן ב ר צ ו ן פשוט חיצוני (וועלכע איז איינער איינערען ווילקיר בעי גרונדעט זינד) כלומר: כל המאורעות האלו (לפי דעתם) יתחייבו מעצם ר ו צ ה בהויתן מבלי שתהיה סבה לרצונו זולת רצונו. הרצון הוא המתוך בין הברח ובין „מקרה". קשה להאדם להחליט תולדות דבר מדבר עד בלי תכלית ותחלה, וקשה עליו להחליט מקרה בלי סבה, ע"כ הוא מפשר בין ההפכים וגוזר מציאות „רצון פשוט"; אבל הרצון הפשוט ההוא איננו לו הסבה הנושאת, הנשואית הפועלות והתכליתית, ביחד; אך היא לו סבה חיצונית אשר ב א ו ת נ פ ש היא פועלת בנושאי המאורעות כבגולמים דוממים, כפעולת הרוח והקטור באופני הרחיים.

על ברכי ההשקפה הפגה ההיא נולדה עבודת האלילים, כיחום שבין אדם למקום, ועריצות וטרוניה ביחום שבין אדם לחבירו. הלא כה יחשוב האדם: אם הסבות הקרובות של המאורעות הנה „הרצונית", הלא בהתהלפות המאורעות בהברח קדמה לה התהלפות „הרצונית" וא"כ יש לכל מאורע מיוחד גם בעל רצון מיוחד, ובעל הרצון ההוא הוא מה שקראו „אלוה". וברך הזה הלכו גם הלאה ואמרו: אם אלי הטבע ישלטו בהטבע באות נפשם —ווילקיר— ורצון בלי טעם, מדוע לא ישלוט גם האדם באדם לפי רוח הרצון בן בלי טעם שיעלה עליו? מדוע לא ישתרר גם האדם, הגבור על החלש ממנו, ורצון ה ח ז ק מדוע לא יהיה לחוק? היצדק אנוש מאלוה? כבה חשבו וכבה גם עשו להניח שבט הרשע על גורל הצדיקים. ולולא נצחה הרוח האלוחי אשר בהאדם לסבב פני הפעולות הכלליות אל הטוב הכללי והפכה את הקללה לברכה, כי עתה כבר היה העולם מתהפך למעון זאבי ערבות וחיתו טרף. יצר לב האדם אשר מטבעו הוא מבקש את הטוב ותועלת, ברא הרבה מושלים באדם צדיקים אשר לא השתמשו בבח אגרופם אלא להעמיר ארץ במשפט ולכונן תבל במישרים, ובח ידם הושיעה להם לעמור בפרץ מול זרוע רשע ויר חמסים. ואם כי הגיעו למחוז הפצו באמצעות הכפיה ורבר מלך שלטון, ע"פ כונתם טובה ורצויה, ומאוד מאוד היינו חייבים בהברת טובתם לוא ידעו להזהר לבלתי עבור הגבול הנועד לכח ידים; רצוני: לולא השתמשו בכח

שלטון שלהם אלא במקום הסרת הרע. אפס מה נעשה אם אהבת הממשלה גברה גם בהמושלים היותר צדיקים ורם לבבם להבנים ראשם במקצוע שאינו שלהם, וגם בו חוקה חקקו וגזרה גזרו, קבעוה בטבעת רצונם מבלי להרהר אחריה. המושלים הללו בשבתם בחדרי משכיתם התימרו בלבבם לדעת את העם ואת מחסורו יותר מאחד האדם, ומה שעלה בלבבם וחשבוהו לתקון העולם מהרו וקבעוהו ל ח ו ק והוציאוהו לאור בזרוע. ובזה השיגו גבול עולם. כל תעודת המושלים היא להגן על הכנסיה ב ש ל י ל ה לבלי יאונה לה אסון ופגע, ולתכלית ההגנה ההיא יש להשלטון לקבוע חוקים ולגזור גזרות; אבל הסתעפות הכנסיה והפרחתה ב ח י ו ב דורשת החופש והשחרור. כל החוקים המגבילים שנוסדו בכונה לעזור להסתעפות הכנסיה לא הועילו אלא להותה, כי קצרה ידה לשלוח קציר ולעשות בדים תחת המעוקה אשר שמו עליה החוקים. כללו של דבר: יד אדם רודה כי תתערב בפעולות הטבע והחיסטוריה בהסתעפותן, מביאה אך פרעות וצלמות ומקלקלת השורה.

המסחר גם הוא הופיע מזלו למשוך עליו עין המושלים לחמול עליו ולקחתו תחת כנפיהם ל ס ו כ ך עליו. אך לא די היתה להם להגן עליו מידי חומסים ומטי משפט וכיו"ב לבד, אלא שנעשו לו אפיטרופסים לכונן גם צעדיו בחיוב, וחקקו לו חוקים והתוו לו גבולות להרים קרנו ולהפריחו. והנה לוא ידעו המושלים אז את הסוד שגלו חכמי זמננו כי המסחר היא טבעת גדולה ונכבדה בשלשלת ההיסטוריה וחוקי ע ו ל מ י ם גם"לה אשר האדם כבוש תחת יריהם ולא הם כבושים תחת יד האדם — מבלי תפונה לא לקחם לבבם לכלוא את הסתעפות המסחר בבתי צמתה מלאכותים. אבל מה נעשה אם הם כבני דורם נואלו לחקל בערך חוקי ההיסטוריה בכלל וחוקי המסחר בפרט. ולא עוד אלא שגם נעלם מעיניהם שיש חוקים כוללים להמסחר. אם ראינו שהקונקורנציה מתגברת ותעל לפניהם שועת הסוחרים המבקשים לשבת בשלוה, מהרו לקצוץ כנפיה ע"י ח ו ק י ם חוקי המנפוליה והמכס, אך טח עיניהם מראות כי ע"י החוקים הללו שהטיבו בהם למעטים הרעו לרבים, ולא ליחידים רבים אך נטלו חיים מן המסחר בכלל. הקונקורנציה היא הרוח המחיה את המסחר, באמצעתה יגדל ויפריח ו י ו מ ת ק פרותיו ומבלעדה הוא כעץ יבש אשר על עמדו יעמוד דורות עולמים.

הנה ראינו כי שטת ההגנה כחושך כסתה ארץ ולאומים ועברה רעתה ע"פ כל המסחר לבלעהו; אבל עם כל זה אין לנו לבזותה ולהשליכה אחרי גו כבלי אין חפץ בה. גם היא נתנה פריה בעתה ובאופנים ידועים היא דרושה מאוד לחפץ האיקונומיה המדינית. אם יש לדרוש טובת המוכרים והקונים יחדיו לבלי יבנה האחד מחורבן חברו, הנה אין הדברים אמורים אלא במקום ששני צדדי המו"מ עומדים במעלה אחת בעלת החיים והשוו מדותיהם בתנאי קיומם עד שעודף טובת האחד תהפך בהכרח

להשני לרועץ. ואולם אם שתי כתות מבני האדם המשונים אלה מאלה בצרכיהם ובהערכת יקר חפצי חלה, אם הם יפגשו אלו את אלו בדרך החיים, אי אפשר לנו שוד להשות מדותינו בחוקקנו לפנינים חוקי מו"מ, כי במעמד כזה יש אשר עודף טובת האחד לא תחסר את השני מטובה מאומה ולבל הפחות אין ההפסד להשני נבר ומורגש בעוד אשר הטובה להראשון היא מספקת לו מזון ומחיה, ואם הקונקורנציה מפיחה רוח חיים בהמסחר ועוזרת להסתעפותו ולהפרחתו, הנה יש מסחרים כאלה אשר אין הסתעפותם והפרחתם נאה להם ונאה לעולם כ"כ, ואדרבה עלינו לתת גדר לפניהם לבלי יהרסו להפסיד כל חלקה טובה באושר המדיני.

יחס היהודים אל בעלי הנכסים הפולנים ומסחר מכירת בתי המרזח ומשרפת היין, הנם במעמד כזה שאנו נדונים עליו. שני צדדי המו"מ משונים ומתחלפים איש מרעהו ובשתי כתות עומדים זה מול זה בעולם, בעוד אשר הפולנים כאבירי בשן שקטים ושאננים בהיכליהם וחסד שמים ימטיר עליהם בר ושאר מיניע רבבות עבדי עולם, בעוד הם סרוחים על מטותיהם— היהודי בצל יטה ויהלך על פני חוצות וישא עיניו אל ההרים לבקש פרנסתו ברוח. הפולני יפזר זהבו לכל רוח למלא חמדת נפשו והאותיו היותר נבזות וזוללות, בעוד אשר היהודי יצרף כל פרוטה ופרוטה לחשבון, כי מספרם מספר נטפי הזיעה אשר נתן במחירם. הפולני התמכר לתענוגי בשר ולגאון של הבל ובשכרם המשליך הונו מנגד, והיהודי כל גאון וגבה נפש הבל בעיניו, ואך לפרנסתו נושא עין. שנוי התכניות הללו ברא יחס צר וקשר אמיץ בין הפולני, והיהודי, איש מצא חסרונו ביתרון רעהו והתפרנסו זה מזה. היהודי היה יד ימינו של הפולני, הוא היה הסרסור בין האדון הרם ונשא וגבה מאד ובין צרכיו ותאותיו הנקלים נבזים ושפלים מאוד. כל אחד משרי הפולנים בחר לו יהודי לשמשהו ולהיות מטרה מוכנת לקבל חצי שגעונותיו, ובשבר כל אלה השליך לפניו נובלות הכנסותיו, והושיבו בבית מרזח או בבית משרפת היין להספיק ממנו פרנסתו.

האם ביחס ומסחר כזה הקונקורנציה דרושה ומועלת לישובו של עולם? זוהי שאלה אשר תשובתה לאו החלטי אם לרגלי הקונקורנציה יעלה מחיר שיורי הכנסותיהם של בעלי הנכסים האוכלים ואינם עושים, במקום שהם בעצמם לא ישימו לבם להן, אין ריוח ורבוי פרנסה בזה לעולם מאומה. תחת אשר התרבות בתי היין וכבודם צוררת רוח משחית ואסון בכנפיה, כי לרגלה ירבה גם השכרון והשחתת המדות בין האברים ובני הכפרים. בוא וראה, כי גם במרינות הנאורות אשר הרחיקו כל מנפוליה מגבולם ולא הדלו משום מכסים כבדים על מוברי המשקה החיא אשר יעיקו על הקונקורנציה בהמנפוליה עצמה ויהיו למפריעים בדרך המסחר ההוא מבלי כל חסרון והפסד להאיקונומיה המדינית.

והנה לא מטעם זה בלבד, אלא שיש לנו להיות לשטן לקונקורנציה במה מטעם שאין בה ממדת המסרר הטבעי שבארנו תבונתו למעלה.

העומד על המקח בשעת החברת בתי היין, לא ישום אל לבו לדעת ערכם ושוים של הבתים הללו כמה הם מכניסים וכמה מספיקים, כי לא ע"פ הכנסותיהם יערך שוים ע"פ רוב או מעוט חן החובר בעיני אדונו המחביר. לא את ההכנסה היה חובר אך את האדון המחביר עצמו, ומי יערוך שויה של חבירה כזו, פה אין הריוח תלוי אלא ביתרון הכשר לשון חלקלקות ורוח נבלים וערמה, כל או"א מבעלי הקונקורנציה ישיל כספו בקלפי בתקוה נמרצה כי יעלה הגורל לזכותו. סוף דבר הסתעפות הקונקורנציה במסחור בתי היין לא היה אלא הסתעפות תחבולות און ואינטרוגיות. פה לא תשית הקונקורנציה גבול לעצמה. אך בואו ונחזיק טובה לתקנת „חזקת ישובים" אשר הציבה היא הגבול ההיא כסוכבה על משפחות רבות מבני ישראל לבלתי ירגיזם איש ממנוחתם ויאכלו לחמם בהיתר מבלי יהיו אנוסים לקחת מפלט לתרמית ועקבה גם הם, פעלה בעקיפין גם למעט השכרון ולהשביה המדות, ולא יפלא עתה בעינינו עוד כי אצילי הפולנים בהרגישם היטיב את מעמד המסחר ההוא נתנו ידים להתקנה ההיא וקבלוה בשמחה.

נחזור נא ענינו של הנדון בשטה אחרונה: כל עיקר האשמה שטופלים עלינו בשביל תקנת „חזקת ישובים" יפרד לשנים: א) מה שהתקנה הזו גורמת הפסד להאיקונומיה המדינית, ע"י שתהי לשטן בדרך הסתעפות וערך החבירות; ב) מה שהיא נותנת מזון ומחיה לשלהבת שנאת הדת בין ישראל לעמים, ע"י מה שעינה ולבה רק אל טובת החובר שהוא בן ברית ומעלמת עין מטובת מחביר שאינו בן ברית.

לעומת שתי התלונות הללו הראינו לדעת: א) כי העצרה בעד הסתעפות עסק שמביא שברון וקלות דעת לעולם, לא תוכל להחשב כגרם הפסד להאיקונומיה המדינית; ב) כי לא מבקור העלמת עין מקנין שאינו בן ברית יצאה התקנה כ"א מצביונה של התיחסות המו"ם שבין היהודי ובעלי הנכסים. חלילה לנו להקל בערך קנין אחרים יהיו מי שהם אך אין לנו לפטם עשירים בממון שאין להם עצמם בהם חפץ, במקום שעניים רעבים ללחם.

ולפי האמור הלא ראה תראה כי תקנות „חזקת ישובים" לא היתה לה מקום אלא בתור עת ה ז ה ב לבעלי הנכסים הפולנים, בעת אשר לא עמלו ולא יגעו על פרנסתם, עת המה ישנים על מטתם, וזרועות רבבות עבדי עולם יפתחו וישדדו אדמתם והקב"ה משיב רוחות ומוריד טללים ומצמיח להם הון ועושר ושפע רב. ואולם לא כן הימים האלה. מעת אבלה גם האריסטוקראטיה מעץ הדעת נתנה גם בה קללת אלהים לאבול לחמם בזיעת אפים, לא עוד יאספו זהב כאסוף איש בצים עזובות, פועל כפים ושפיקולציה דרושה להם. היהודי גם הוא לא לחסר האדון ישא עין להיות מסחרו הטלה בגורל ויהי לחשבון קריב לשכר ורחוק מהפסד, למראה ההשתנות הזאת תהי מצדנו אם עוד תמצא התקנה מסילות בתוכנו, ובאמת כבר תשש כחה, בהעדר סבתה וכצל לעומת אור הולך וקרוב תדד תעוף יתעלם ועוד מעט ומקומה לא יוכר.

אך אל תשאלני קורא יקר, מדוע לא שמו הרבנים קץ להתקנה בפעם אחת? מדוע לא פרסמו בטולה ולא גרשוה מן גו היהדות לבלתי יזכר שמה? כי אמנם אל תחשוב אשר בנתני לפניך טעם התקנה ונמוקה, לבי ידמה כי גם מתקני התקנה הרו והגו האידעות הללו כמוני. חלילה! ולא עוד אלא שנפשי יודעת מאוד אשר רבים משלומי אמוני ישראל הולכים בשטה אחת עם שונאיהם ומנדיהם ליהם התקנה אל סבת העדר השגחה אל קנין של אינו בן ברית, כי למה נכחד והנה האמת כך הוא שהיא מנויה וגמורה אצל ההמון מן היהודים אשר הגוים שומרים עברה להם ואין חובתם להשיב אהבה אל חוק שונאיהם.

אבל הפעולות הלאומיות רובן הסבות המיוחסות להן בשקר יסודתן ואין להן רגלים בעוד אשר סבותיהן האמיתיות נעלמות וטמונות בסתר הלב ונבכי טבעי בני האדם שאינם נודעים אף לקוניהם, מה שאנו מכנים בשם „משפט דעת הקהל" לא יסור למשמעת השכל ההגיוני או הבחירה החפשית. הדעות הכוללים של בני האדם על פי חוקים הסטוריים כוללים יציצו ויבולו ואלה העומדים בראש „משפט דעת הקהל" ויסבבו את גלגל המסיבות, גם להם עצמם לא נודע מפני מה יסבוהו לעבר הזה ולא לעבר אחר, כמו להחוקר ההיסטורי הבא אחריהם כאלפים שנה.

על במת גי החזיון של הזמן משפט אחד להמשחקים ולהרואים — שניהם אך ר ו א י ם המה והפעולות תעשינה כמו חוץ מהם ומאליהן. שאלו נא להיהודי מבני הדור שקרם לנו: מדוע סרב לשמוע בגזרת המלכות להחליף את בגדיו? הן אלו המענות השגורות על פיו: משום „בחוקותיהם כו'" ומשום „שלא נגאלו ישראל אלא בשביל שלא שנו בגדיהם," ומשום „אפי' ערקתא דמסאני יהרג ואל יעבור". ואולם העבודה שאין אחד מן הטעמים הללו אמת. הכל יודעים, אשר בבגדים שאנם מיוחדים לע"ז אין משום „בחוקותיהם" כלום, והכל יודעים אשר הבגדים שגזרה עליהם המלכות לא מירושלים הביאונם ולא בשבילם נגאל. גם לא נכחד מכל איש אשר כונת המלכות בגזרתה לא היתה לעבור על דת חלילה ולא עליה נהרג מבלי עבור. ומה הוא זה אשר עור את עיני היהודי מבלי לבחון כל אלה וירגן באוהלו? אם לא תדע לך, קורא יקר, בוא ואחוך:

מרי טבעי הוא נגד מועקה וכבישה, המרי ההוא כבר הוליד אמורים דתיים מדומים הרבה אין קץ, והיה אמור ההלפת הבגדים כאחד מאלה. היהודי מכבד ומוקיר מאוד את חוקי הארץ בשומם משטרם במשאם ומתנם של בני אדם בהכנסיה תוצ ה, אך אם יהינו לבוא לביתו ולהדרי משביתו פ נ י מ ה, לא יוכל לחשבם אלא כגזרות רעות ופרענויות מתרגשות אשר ראוי לו להנצל מהן. הכפיה הגלוית אל הפקודה, שליחות היד הוו בקדשי הרוחו האישית, היא עצמה ריה להחשיב את הפקודה כמולדת אכזריות ושרוניה, והיא גם היתה אשר שפכה זוהר של קדושה על הבגדים הישנים ואת החדשים נתנה להרם ושטוצים. רגשי לב היהודי התקומטו

אל הכפיה בדברים שבין אדם לעצמו, ובצאתם לאויר העולם קבלו צורה דתית.

גם בנדון דידן, בתקנת חזקת ישובים, לוא היו מתקני התקנה עצמם אומרים לנו בפיהם, כי בהשקפה אל גרעון כח שאינו בן ברית לעומת בן ברית יסדו מה שיסדו, לא הייתי שומע להם, וזה מטעמים שונים:

א) אם העליטו עין מקנין שאינו בי ברית מי הבריחם לשוך את התקנה מכל עבריה לבלי תהי למורת רוח האדונים בעלי הישוב, ויסדו אשר אם האדון לא ימצא קורת רוח בחוכרו כי מצא בו ערות דבר כל שהוא, שלח ישלחנו מעל פניו וחזקת החוכר מאפע?

מדוע לא יסדו התקנה אלא לעומת חכירות קרקעות, ולא של מטלטלים, וגם בקרקעות לא נתפשטה אלא בחכירת בתי משרפת היין ובתי המרוח שעליהם נוסדה מראשיתה? אם יאמר לך אדם להבדיל בין קרקע למטלטלין, באשר בהקרקע נתנו להחוכר קנין חפץ בעוד שבמערופיות מטלטלים אין לו אלא זכות דברים בעלמא שאין להם קנין, אף אתה אמור לו שתי תשובות בדבר: חדא, הלא גם במטלטלים יש מקום לקנין חפץ, כגון בשכירת כלים או בהמה; ואידך, אם כח ב"ד יפה לתת זכות קנין לאדם שאין לו אותו זכות, למה יגרע מהם ל ב ר ו א קנין חדש בדבר שאין בו קנין? תקנה מחודשת אינה טעונה בסים של פרינציפים, מולדת השעה היא וצרכי העת יקבעוה ב ז ר ו ע וביציאה מחוץ לשורת הדין ואלו ראו הרבנים צורך בדבר לתקן התקנה, גם במערופיות מטלטלים מי הפריעם?

ג) שאם תמצא לומר כך, לא נפרנם הלכה רוחת במקום אחר, שאין דין עני המהפך בחררה נוהג בנכסי הפקר. הנה כח נכסים שיש להם בעלים אף שהם אינם בני ברית לא גרע מכח נכסים שאין להם בעלים כלל, ומה נשתנה דין ישוב מדין הפקר? ואם תשיבני משונה הפקר שאינו מצוי למוצאו בכל שעה תאמר בחכירת ישוב שאם אינו מוצא כאן ישיתה במקום אחר — אשאלך אף אני: א"כ מדוע השוו המתקנים את מדותיהם גם במקום שהאדון בעל הישוב נותן ישובו במתנה, ומה גם אשר לפי האמת אשר ביסי התקנה, והוא שליט בעלי הנכסים, כל אנשי הישוב לא שלמו בעד הישוב אף החצי מערכו האמיתי וגם זה דומה למתנה או כזביה מן ההפקר? אלא ודאי ברורם של הדברים כך הוא כמו שבארנו: מסיבות סוציאליות קראו את התקנה לאור ובהברח נבראה בשעתה אף שלא מדעת ברורה של המתקנים עצמם, ואם הרבנים אשר אחריהם לא הבינו אל פועל כפיהם ובתומת לבם נשאו ונתנו בהתקנה החיא בפלפול וסברא והעלו דינים מוזרים אשר לא שערום המתקנים עצמם מעולם, אין אחריותם עלינו ולא בשבילם יש זכות למנדינו להשליך עלינו שקוצים ולתננו לשמצה בפני עם הארץ.

הנה הצבנו פה גבולות התיחסות הישראל לעם הארץ עת הוא כבוש תחת ידיהם, הואילה נא קורא יקר ללכת אחרי אל הפרק הבא אשר שם

נראה, כי גם בהיות האומות כבושים תחת יד ישראל לא כחש היהודי במדת הרחמים ואהבת הבריות המורשה לו והטה חסדו לכל גרי מדינתו באין הבדל, ותלונות שונאינו ומנדינו מהבל יכלו מול האמת המבוררת.

---

§ ג

הגוים בישראל

הופיע מהר פארן הופיע פנים כנגד פנים של עכו"ם
(ירושלמי ב"ק פ"ד)

החוקים הרבים בדיני ישראל המצמצים גבול הזכיות האזרחיות של הגוים היושבים בתוכם והחוקים המבדילים וחוצצים בין ישראל לגוים ביחוסי ריעות והתקרבות, היו לתואנה בפי הרומים מלפנים להדית עלינו עון שנאת הבריות והעדר המוסר. וצוררי ישראל תלמידי תלמידיהם בימים האלה לא יחדלו להעלות גרה את העלילה הנתעבה ההיא, ועל פיה יאמרו לקפח זכיותינו גם אנו. והנה לרגל מלאכתנו להציב גבולות היחס בין ישראל לעמים, לא נוכל לעבור מזה עד אם הפיצנו אור בהיר על החוקים הללו על יסודם המשפטי ועל מסיבותיהם ההיסטוריות, למען הוציא לאור את צדקותינו. ואם שלא נעלם ממנו כי דברי טעם לא ישפטו עקמומיות שהשנאה מקלקלתם, ומבקשי תואנה לא יובחו מיושר דברי אמת, לא נחדל מעשות את חובתינו והפושעים שיכשלו דמם בראשם.

והנה עלינו לחקור ראשונה מהו היסוד המשפטי המונח לבסיס לתחוקים האלה המצמצים גבול זכיותיהם האזרחיות של הגוים? על מה נשענו בעלי ההלכה בהתירם טעותו של גוי ואבדתו, ובחטותם את משפטו בדיני נזיקין וכדומה? ונאמר בתשובת השאלה ההיא:

התורה בכללה לישראל נאמרה *) תורתנו הקדושה — לפי הבנת התלמוד — לא יחרה חובותינו לגבי בני נח בחוקים מפורשים והניחה את היחוס הזה להיות תלוי ועומד מבלי צורה קבועה. ולמה? מפני שחוקי התורה אינם עשוים להשנות והיחוס הזה עומד להשנות בכל עת. כל חוקי הכנסיה ביחוס בני האדם קצתם אל קצתם נוסדו על חוקי ההסכם וההתחייבות של נומלין. ואיכבה תקבע התורה חוק אחוה מוחלטת: בצותה על ישראל להכיר את הגוים כאחים וריעים, בעוד שאין לאל ידה לקבעהו על הגוים לגבי ישראל? גם לא יכלה לקבוע חוקים מפרידים מוחלטים בעוד שהעולם שואף לתקונו. ואם ילמדו הגוים מאליהם ללכת באור פני צדקה ומשפט מדוע לא נקרם פניהם באהבה? לואת איפא לא צמצמה חוקיה אלא על כנסת ישראל לבדה, ויחוס העולם הכללי הניחה במצב היולי במסרה אותו בידי חכמי הדורות ובהסמכה עצמה על הכללים הגדולים שבללה, כי המה

---

*) עיין יס של שלמה בבא קמא פרק ו'.

יקבעו צורתו וייחדו את תנאיו, במקום שקצרה ידה להציב גבולות קיימות ומפורטות, לאיזו סבה שתהיה תמסרנו אל ה ד ע ת אשר עיניה בראשה להבחין בין הזמנים והמקומות ואופני המאורעות והיא תנהלנו בנתיבות הצדקה הישרות בעיני אלקים: „ועשית הישר והטוב בעיני ה', והלכת בדרכיו, כי בצלם אלהים עשה את האדם, ונקדשתי בתוך בני ישראל" — מלאכי לויה המה שמסרה לנו התורה להנחותינו במישור וחתחתים של של החיים. כי מהו הישר והטוב בעיני האלהים? אם לא אשר שם בפי הדעת להורותינו. ומה תורנו הדעת? אם לא להעמיד ארץ במשפט לעשות ש ל ו ם בעולם ו ל ק ד ש את האדם בהשם יתעלה. זהו מצב היחס ע"פ התורה. — ואולם איכבה הגבילתהו העת? דברי הימים הראשונים לישראל לא ימסרו לנו סמנים מובהקים להכיר על פיהם את תכונת ההגבלה בזמנם. וההשערה הישרה תאמר כי כל מועקה דתית זרה למו אז. לעומת זה כפלים לנו לתושיה בדברי הימים האחרונים בימי הבית השני, שעל ברכם נולדה תורת הפרושים. חוקים רבים ילידי התקופה ההיא יגרעו נחלת המשפט והצדקה, בפטרם מתשלומי נזקי הגוים ובהתירם העלמת טעותם ואבדתם. היסוד המשפטי של החוקים מטי משפט האלה, הוא אהבת החמס ופריעת מוסר של הגוים לגבי ישראל „ראה ויתר גוים (חבקוק ג') ראה שבע מצות שקבלו עליהם בני נח ולא קיימום עמד והתיר ממונם לישראל *)" (ב"ק ל"ח). מזה אנו רואים כי החוקים האלה לא נוצרו אלא בתור הוראת שעה המחויבה מסבות מושרשות בתכונת העת ההיא. וברייתא אחת קדמוניה שהכרת פניה עונה אמתתה, מפיצה אור בהיר על הנידון. וזה לשונה: וכבר שלחו רומי שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל למדנו תורתכם, קראו ושנו ושלשו. בשעת פטירתם אמרו להם דקדקנו בכל תורתכם ואמת היא חוץ מדבר זה שאתם אומרים שור של ישראל שנגח שור של עכו"ם פטור ושל עכו"ם שנגח של ישראל חייב ממ"נ וכו' ודבר זה אין אנו מודיעים למושלים. וסיים בירושלמי: באותה שעה גזר ר' גמליאל על גזל עכו"ם שיהא אסור מפני חלול ה'". הנך רואה, קורא נכבד, עד מה מהרה ישר נוכחו חכמי ישראל והודו על האמת! מה מאוד שמעו לקול הזמן ולא הקשו ערפם גם למול אזהרתו היותר קלה. כי אך קמטו הסרדיוטות את מצחיהם וירע בעיניהם המעשה, אף כי הבטיחו לבלי הודיע מזה להמושלים מאומה, מהר ר' גמליאל לעקור משנה ממקומה. ומדוע איפה לא הסירוה מקודם לכן? אין זאת כ"א אשר עד הע: ההיא

*) „התרת ממון וגזל" האמורים בתלמוד לגבי הגוים אין מובנם אלא „הטית המשפט במדה מה", אבל גזל גמור שהוא שליחות ידים גרידא בקנינו של חבירו ע"י חטיפה הכחשה והטעאה הוא אסור גמור מדאורייתא, כמבואר בתלמוד ופוסקים ואם לא מפאת הפעול הלא מצד הפועל, כי הגזל תועבה ושנוא לפני הקב"ה (עיין חכם צבי סי' כ"ו ועיין תשובת קדושת יו"ט).

לא התלונן אדם מעולם על המועקה הנהוגה בלי ספק בכל עמי הקדם׳ כמבואר בירושלמי: הופיע מהר פארן, הופיע פנים כנגד פנים של עכו״ם (במדתם מדד להם) ר׳ יוסי בר חנינא אומר כדיניהם — ובאמת גם ההיסטוריה מספרת לנו על היונים הראשונים כי לא נתנו זכות אדם אלא לגויי משפחתם וכל הגוים זולתם חשבו לברברים (לא־אדם) אשר גופם מותר כמונם לא כ״ש. וביחוד הרבו הפרסיים להבדיל בין הטהור והטמא (המאמינים בתורת צוראסטור והמכחישים בה, לפי שטת הצענדה ווסטה) בדברים שבממון ובנפשות. ועתה היפלא איפא בעינינו אם התוקים הללו האצילו מרוחם על דתי ישראל שתתבוננו תחת ממשלתם והשפעתם. ולמה איפא לא ימודו להם חוקי ישראל במדה שהמה מידדים להם? אולם אשבלות הרומים הבשילו ענבי מוסר ורגש היושר נשא פריו, עד כי רעה בעיניהם העקת עם נכרי אז בא התור לבטל את הוראת השעה ולהשיב עטרת המשפט ליושנה. לא מבושה חיצונית, לא „מפני שלא יאמרו״ השגור מאוד בפי מתקני זמננו, כי מי הניא בידי חכמי ישראל להסתיר את החוקים המעיקים מעיני הסרדיוטות מתחלה? אך מפני ח ל ו ל ה׳. ובמה יתחלל שם שמים הרם ונשא על כל תלונות אנוש? הלא בהעשות עולה בשמו. בהודע אל חכמי ישראל כי זרח אור הצדק על העמים, ואם גם בקוים כהים מאוד, כבר הכם לבבם חישר וגיאותם הנדיבה התקוממה למו לבלי עזוב עוד את הכתמים המעטים בהדת המצורפה. כחלול ה׳ נחשב בעיניהם שהדת המצורפה תכיל בקרבה חוקים כאלה שהשתלמות הזמן עשאם לסיגים, ויסהרו להסירם. ואם בכל זאת מצאנו היתר טעות והעלמת אברה גם אחר גזרת ר׳ גמליאל, אות הוא כי החוקים הללו לא הגיעה עתם עודנה להכחד מן הארץ, והגוים לא השבום לעול *) — והנה כמו הכלל הזה של „קדוש ה״ עוד כלל גדול להתלמודיים להגביל על פיהו יחוסנו אל העמים לטובה, והוא שמירת „דרכי שלום״ „ומשום איבה״. ידענו מאוד כי רבים שגו בהבנת המושגים האלה. וידרשום לנגאי באמרם: כי אין יסורתם אלא תרמית ועקיבה לכסות במשאון ורוע לב ושנאה נתעבה. אולם יאמרו נא מה שיאמרו ואנו יודעים ומבירים בשיחות חכמינו ז״ל כי בונתם טהורה וצרופה, וכללו בהכללים הללו כל יסודי תורת הדעת: לשמור שלום האדם וההברה ולאהבה את ה״. ע״פ הכללים הללו הסירו

*) לפי פסוד הסוף יבא לזר על מעשה שמואל בקנת דהכתב (ב״ק קי״ג) הבא שמואל הבלגיע (פירוש: הוסקי, כדעת הר״ן) להעכו״ם חד זוזא למען יבלה לם הקנת היא קיון העכו״ם מוכחת מכוחה בלא הכיר בערכה לו לולי גמובה היא לחו, וע״כ לא ידע מה היא. ויפם לת זאת לו לאות: לם העכו״ם יביע לו לת האמת הלא יבלה נפשו בו והקנת קיימו היא והיא שמואל מחזיקה לו, אבל לם יקיע עשותו ולא יאמר, הלא הכחה לדעת כי לוהב חמם הוא. ולמו מחזיקים כי גם הקנת גזלה היא בידו ובחזקה מיבחל שהיו למשפה, בימים הללה. ע״כ אמר שמואל להחזיקה תחת ידו ולהחזיקה לבעליה כדין מליחה. (בשם גיסי הגאון מוה׳ דוד פרידמן נ״י רועה לעדת קאלאלין בהוסיא).

כמה חוקים מבדילים שהניעו עתם להסתלק מן העולם. ועל פיהם יש בידינו עתה להסיר את שאר המשפטים בדיני „שלי ושלך" שלא הספיקה השעה להסירם מקודם. כי מיום שהנחילו לנו הממלכות זכיות אזרחיות המגינות עלינו ועל רכושינו, בטלים ומבוטלים המה מאליהם, וינוסו כצללים מלפני אור הדעת המפיצה נגהותיה. האומנם לא נוכל לחשוב את כל האומות שבימינו אלה רחוקות מעבודת זרה, אבל לא על מושגים מוטעים קפדה התורה בדוגה חרם את העמים השובבים משובה נצחת. כי תועבותיהם שנאה נפשו, וגם התלמודיים היוצאים בעקבותיה. אך על המעשים המכוערים והמתועבים שפכו חמתם *). בראשי תנאי הקפיטולציה של עיר הבאה במצור מפני בני ישראל, הציגה הדת התלמודיית את קבלת עול „שבע מצות בני נח" או: הקמת כנסיה מולכת במשפט 1) המבערת מקרבה את העבודות הנתעבות השולחות שרשיהן על פלגי דם אדם וגופים; 2) המטהרת את הארץ מזמה; 3) רצח 4) וחמס; 5) המונעת קלות ראש בקדושת הדת בכלל; 6) והמצבת בשער משפט 7) ומגינה על בעלי חיים לבלי ענותם באכזריות רצח. ועתה היאמר אדם כי עברו ישראל בזה את גבולי הסבלנות? הלא עוד יתפלא וישתומם כל איש בשומו אל לבבו, כי הדת הוו מבלי רדוף אחר הבנסת גרים והרחבת גבוליה, ביתר שאת נלחמה בעד האמתיות המוסריות הכלליות לתת מחיה למו על פני כל האדמה. זהו מצב היחס ע"פ ההלכה! ואולם אם אמנם כי התלמודיים מצאו בסים נאמן להלבותיהם

*) אין ספק כי הדת לא הדגוש מכל הגוים, אלא להיות גדולים בגמוסים ודבק אלהיו ולא תפיק אל מוסגיהם ומחוקיהם. כל שבע מצות בני נח לא שמה לחוק אלא על הדוגים להגיע זכות חזקה בתוך ישראל להחשב כגרים תושבים. ומהם לא הפריזה על המדה בדרכה כי יחלילו להדת השלמת את הכבוד הראוי לבלתי נתן את הגעלה והמקודש בעיניה על כל (בדרת הגם) ולכלתי עמות את בעלי החיים באכזריות רצח (אבר מן החי). חולם לשומת בתר כל הגוים המתפקה עמה במוסגו ולא הדגוש אלא מוסר ומשפט. ולחיות מן הכתוב והקבלה והמוסכל: מן הכתוב, לחמי שאנו רואים כי התורה עמה חלקה את יצודת הכתבים לכל הגוים בחמרה: אבר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים" (דברים ד') ולא הקפידה אלא על המעשים המתועבים בחמרה: ובגלל התועבות האלה (מולך ומנחת קסם) ה' אלהיך מוריש אותם מפניך", ומכלל זה אתה שומע כי לא בגלל תעות ע"ז עמה. מן הקבלה, לחר שלא הוחזרו בני נח על התורה, כמו שלמדנו מן הכותים שעובדי ע"ז בתוקף היו, ויסר מהם קנסו לבלתי שלח בם את האלהות שוד. ולא עוד אלא שלחר שקבלה היא בידינו כי הילד שנשבה לבין העכו"ם דינו כשראל הרי גם עכו"ם שהשעבדו אבותיו דינו כחדש. ולמה יקרו עינינו בשן אבותינו? ודבר זה גם המוכל מחייבנו כי מה זכות בידינו להעניש קשה את המועשים בדעותיהם שהוריגו להם אבותיהם. הגדדם חיפה מהמון עם חיהיו כלם פילוסופים ומוקרים? או היאמר הגרת ידינו על כי טפש לבבם מקלוט את אור הדת השראלית? תהלה לאל כי דתנו רחוקה מהזות והבלים כאלה. ומעולם לא דרשה מיד חים אלא מה שמעט בו השבע במדה בינונית. —

בשבבות הגוים ופריעת מוסרם, עם כל זה לא נוכל לכחד כי גם יד שנאה לאומית היתה באמצע לסכסך בינם ובין העמים להרחיב הפרצה ביותר. מאמרים הרבה בתלמוד ומדרשים יורונו כי גברה מאוד האיבה בין היהודים והגוים. רוח החשד נסוכה עליהם לחשוד איש את רעהו כמוכשר לשפיכות דמים ולכל דבר תועבה וכל דבר נמבזה ונמס הגדילה השנאה פי שבעתים ויחזו צלמי בלהות. האומנם הכל יודעים כי השנאה ההיא יסודתה בהתלאות הרבות אשר נשאו בני ישראל מידי הרומים עליזי גאוה ונצחון אשר התפשטו ביהודה כילק ויעיקו על הארץ מועקה לא יכלה נשוא. אך כל אלה לא יניחו את דעת החוקר קדמוניות ולבבו ישתומם על עזוז השנאה ההיא אשר הפריזה במדתה מאוד.

אפס כי כל הצופה במסבות קורות הימים ישכיל ויבין כי פליאות הרבה בנתיבות הקורות תפתרנה לנו בנקל ע"פ מאורעות דוגמתן אשר אתיו לעינינו. לפי שאין הנדון דומה למוחש. ומה שבינת אדם שואלת עליו הנסיון יפרשהו. גם ביחוס להשאלה שאנו בה אין לנו אלא להסב עין צרפתה משכן הציביליזיציה, וכל פליאותינו תמס תהלכנה. קורות ימי צרפת חליכותיהן ותולדותיהן מפיצות אור בהיר על מסבות קורות הימים ליהודה מימי החשמנאים עד עת חורבנה. אשען על בינת הקורא אשר מאליו יחפש ויעמוד על הפרטים המתדמים הרבים שבשתי המאורעות הנכבדות האלה. אולם אני לרגל מלאכתי לא אעיר אלא על השתוות רוח האיבה שהתחוללה בלב המנוצחים מול מנצחיהם ומציקיהם ועל סבותיה ותולדותיה.

מגפת מק מהון שר צבא הצרפתים על יד וויסינבורג יצקה חמת תנינים בלב הצרפתים המתלהבים, וכהר שרפה קאה רוח העם להבות אש אוכלה על הגרמנים. בראשונה כלו חמתם בהגרים השלוים ילידי גרמניה אשר נאחזו בארץ צרפת מימיהם. בחרפות וגדופים החלו ובמכות חדרי בטן כלו לרדוף את הגרים האלה באף ובחמה שפוכה, עד כי לא האמינו האומללים האלה בחייהם עוד. שצף קצף העם שב והיה לאש תמיד ע"י פקודת הממשלה, אשר יצאה לגרש מצרפת כל ילידי גרמניה זקנים ונערים יעפי כח ומוטלים על ערש דוי. גם נערות בנות שבע ושמנה אשר היו באמנה בבתי ספר צרפתים, על כולם יצא הקצף. ורבבות אומללים — הלא תשמענה אזניך: „רבבות אומללים"— הלכו בראש גולים חסרים בגופם וחסרים בממונם. ומדוע? הבאמת היה כל ההמון הזה כולו מרגלים? ואם גם גדולים חטאו אבל טף מה חטאו? —

הצרפתים פרצו כל גדרי עולם בחוקי המלחמה. וכמותרים מכל חובה התחשבו, ידו על מלאכי השלום ועל משמשי החולים. הפרו ברית הקפיטולציה בלאון. ומטעם הממשלה הותר להשבוים המשוחררים לחלל שבועתם ולהלחם מול הגרמנים שנית, ולמה? האם הגרמנים שלא במשפט נלחמו עמהם וכלהקת שודדים פשטו בארצם? האם לא איפא קראו הצרפתים עליהם למלחמה תחלה?

ועתה אם ג ב ר ה השנאה במשך ימי המלחמה, הלא בהתם ברית השלום הניעה עד הראש. כרוח ולעיות שטפה ועברה במרחבי ארץ צרפת, ותמלא כל לב מרורות ורעל. רתת תאחזנו למשמע הקללות המרגיזות המתפרצים מעומק לב המנוצחים. למחרת צאת הגרמנים מפריז, נתן למו מכתב העתי Cloche את ברכתם על דרכם בסגנון הזה: „פתשגן כתב השלום: „להיות מהיום והלאה שלום ואחוה בין הצרפתים והגרמנים. את השלום, טוב, נקבל. כי בפיתם עלינו את החר כניגית, אחיכם הרוסים למדו לבאי תבל איכה יפרוק איש בשעה משחקת לו עול אנוס מעל צוארו. ואולם לאחוה יש תשובה. האחוה לא תסבר ולא תקנה בשטר כסרבולת זוללת, כי תוצאותיה מן הלב. יובל שנים ישבנו לבטח אתכם ואתם הרשתם עלינו רעה. באחים קבלנוכם ואתם לרגל את הארץ באתם ותתנו אותה לבז לרגלי אביריכם הערצים. ועתה הנשמור לכם ברית אחים? לא! תמה אהבתנו ובא קצה. בבתב האמנה אתם קוראים „אחוה" אבל בלבבנו, הה! משטמה ואלה! מהרו עזבו את האדמה אשר טמאתם אותה בדריסת רגליכם; מהרו ופנו לכם דרך ערבות השוממות קברות ישיני עולם, קברות גבורנו הנדיבים אשר נפלו לפי רצח הרבכם; סעו ופנו לכם דרך הערבות האלה והרעישו שמים בהמית נבליכם ובנוריכם, הרגיזו ארץ ברעש שופרות והצוצרה. אך קול דמי האומללים הצועקים מן האדמה יעלה על גביהם, ואלותיהם המרגיזות העולות מקבריהם תשמענה ועצמותיכם תרחפנה מפחד. גורו לכם מפני היום הנורא אשר בו יפתחו הקברים האלה והעצמות היבשות תזעקנה המס ותעוררנה נושביכם ומזעזיעם להנקם מכם נקמת דמינו השפוך. קחו שללכם אתכם, אשר בזותם, השתעשעו בברק אבני חפץ, בשלל צבעי רקמה ובכל שביות החמדה אשר גזלתם מאתנו לבקשת אחיותיכם וארוסותיכם העוגבות החולמות עושק ולמראה רצח ישחקו. שובו עליהן נצחון בעדי זר ישועה אל מערת פריצים אשר בשם ארץ מולדת תקראוה. והיה כי תבואו שמה תמצאו אהליכם שוממים, אבותיכם בחבלי מות, נשיכם בוגדות, אחיותיכם מחוללות ארוסותיכם מנאפות ומגואלות בדם ילדי זנוניהם. ונהפכה לכם שמחתכם האבזריה לאבל ובכי תמרורים וישועתכם למארה וקללה, כציץ נובל יבולו ימי עלומיכם בבעס ובחצי ימיכם לקבר תנדודו".

סה תאמר. קורא נכבד, להאלות האלה? הנופלות הנה משפיך חמתך, ומברכת המינים? ולא המכתב העתי Cloche יחיד בדבר. מאמר אחד אחוז מאלף נתתי לפניך לדוגמא. אולם כל חבל מכתבי העתים עולים בסגנון הזה. אש קדחה באפם ורוחם כנחל בוערה. ולא די למו אלות אין־אונים לברן, ויעתקו ממלים לפועל כפים. ולא ינוחו ולא ישקטו עד אשר תעמוד לפניהם שנאתם הכבושה מלובשת עור וגדים ופועלת פעולתה בחיים.— דפשה משטה לחרש מרטי מבשרת לנו לאמר: „מכתבי העתים הפריזיים מזהירים את העם לבלי ישלחו יד רצח בהגרמנים השבים לצרפת. אבל ככל השנת ידם ירחיקו אותם הרחקה מוסרית. המכתב העתי „זורנאל

דע פאריס" הציע לפני העם לכרות ברית נגד הגרמנים, ועד מהרה מצא אזנים קשובות. ובבית מקוה הסוחרים ובבית משמרת פקודי המסחור באו בברית הרבה פבריקנטים גדולים וסוחרים נכבדים ושאר עמי הארץ לקיים עליהם את הפרטים האלה: א) לבלי לתת לאיש גרמני לשאת משרה בבית מסחר ומלאכה. ב) לבלי בוא לעזרת עסקי גרמניה בגופם ובמאודם. ג) לבלי קחת שטרי סוחרי גרמניה ולבלי לבוא בעסק עמהם. ד) לקבץ סכום גדול לתכלית הפצת רגשי שנאה ונקמה בין האברים ע"י הדפסת ספרים המספרים מאכזריות הגרמנים ועלילותיהם הנוראות, ולהקליט משטמה בלב בני הנעורים בצרפת באמצעות מורי הגמנזיום הסימנריום והליציום ושאר בתי ספר. הגד נא, קורא יקר! האם אין אלו „שמנה עשר דבר" בקומתם ובצביונם ובכל תולדותיהם?

עתה תראו כי הצרפתים הרחמנים שחתו רחמיהם ויצמאו לדם עשוקים. הצרפתים הצדיקים רמסו ברגליהם כל זכיות האדם וילעגו למשפטי לאומים. הצרפתים הנוצרים, המשכילים והמתוקנים הולכים שולל בשכרון שנאה מלאה רעל, ונקמתם להבות בליעל. וכל כך למה? אולם אין אדם ואין אומה נתפשה על צערה. גדול ועמוק מאוד כאב עם גדול כי נפצע כבודו. ומי ימוד ענות לב גאה כי יפרע לקלסה? הצרפתים התימרו בכתר שם טוב וינחלו שם: עם גדול". הצרפתים נתנו חתתם על פני כל העמים בעוז אידעה נשגבה אשר נשאו את דגלה. בעוז אידעת החופש, הצרפתים יחשבו את עצמם לעם מקודש ואת ארצם לארץ מקודשת והיד הנוגעת באדמתה קדשי שמים היא מחללת. פרים, קרית משושם היא מקדש ה' ואויר צרפת מחכים — ועתה, הה! עריצים שברו גאונם, עבדי מושלים גברו עליהם, האויב הרע בקודש, חלל מקדשם, עיר הקדש נתן למשסה ואדמת צרפת נהפכה לזרים. ועל כל אלה היחשו? קנאת כבודם הנפצע הרתיח דמם ויצעק לבם מכאבו, שתו ומצו את כוס התרעלה ותשכרם חמתו והנם מתהוללים. ולכן בעינים מלאות דם יביטו יראו את הגרמנים ובכל פנים מסבירות יחזו אימים ובלהות, ברברים ונמרים טורפים שעירים ומלאכי שחת עולים מעמקי תהום רבה. אלה וכאלה ימליצו עליהם אוהביהם. ומהם עוד יתרה עשו לתת צדק לפועל הצרפתים בהחלט. כי גם עליהם נוסכה רוח עועים להפך אור יומם לליל ולהטיל את כל אחריות המלחמה הנוראה הזו על ראש הגרמנים. מה ישתומם איש לראות כי כל אלה אשר בעליצות נפש ברכו את הצרפתים בהריקם חרב על הגרמנים להכותם חרם, עתה פתאום נכמרו נחומיהם למראה הדם השפוך, ולא ימצאו די מלים לתאר את אכזריות הגרמנים אשר העיזו לצור על פרים משוש כל הארץ ומקדש הציביליזיציה *). גם המה שתו מכוס שנאת הצרפתים ובחומם נדעכו

*) אחד מאוהבי צרפת המתלהבים לא חדל מלמנות בשבח עיר פרים כי לא יחסר בה כל, וגם עלמות אין מספר השומרות נשף (המלין שנה זו נו' 3 מאמר ירושלים רומא ופאריז).

ממקומם ושכחו כי הצרפתים הביאו עליהם האסון בידיהם, בנשאם נפשם לרשת משכנות לא להם, כי בקשו עלילה להתנפל על עם יושב לבטח אתם, כי הציתו אש המשטמה, הקנאה והחשד להפריד בין שני עמים נדיבים, אשר הביאו ברכה לעולם, בלכתם אחוזי ידים; כל אלה ישכחו המליצים הטובים כהצרפתים עצמם, וישפכו כוס חמתם גם הם על הגרמנים — אך הנמצא גם מלאך מליץ אחד מני אלף להיהודים? הזוכרים צוררי ישראל, כי העם הזה כיונה תמימה הוא בשלותו, שלו וצנוע שומר אמונה לאוהבו ולא ישקור בבריתו? הזוכרים המה, כי יונה תמימה כמוהו נאחזה בין צפרני נשרים טורפים אשר מצו דמה ויגרמו עצמותיה על לא חמס עשתה ובלעו אבריה בעודם מפרפרים? אם הבינו קוראים נכבדים! אם תשכילו לצרות הצרפתי, הלא לא זרה לרוחכם גם כאב היהודי אז. ולא נופל היהודי מהצרפתי בכל רגש נדיבה, ועוד נעלה הוא עליו ביתרון רגש הדת והצניעות; גם היהודי התנוסס בכתר שם טוב „ועם הנבחר" יקרא לו, גם הוא היה נורא על כל סביביו ביתרון חכמתו, צדקתו, רוחב לבו ועוז רוחו; גם היהודי אהב את החופש כרוח אפו ואת ארצו ואת מקדשו ברגש הערצה נפלא מאוד; ועתה היחשה דם היהודי בראותו, כי קרנו מעולל בידי נקלים וטמאים יבזו קדשיו? הישקוט לבו, בראותו שקוץ משומם בארצו המטהרה ועובדי פסל ישימו משטרם בארץ? הישא בשרו בשניו, בשמעו התולי רעל ולעני מעוג על דתו הצרופה! ומי המה המלעיגים? מהבילים, מאסיני תפל, עובדי עץ ואבן! העל כל אלה יחשה ולא יתן רוחו למצוקת לבו. שאלו נא ליסים ראשונים וכוננו לקורות אבותינו בתקופת מלכותם השניה. כל התקופה הזו נמשלה ליום סגריר, אשר אך פעמים ושלש יזרח השמש מבין העבים ואחר יעלם. שבעי עוני ורוגז וברוב עפל ויגיעת בשר ורוח הקימו את ההיכל הקטן והדל, למרות צורריהם ומשטיניהם ושכני יהודה הרעים הנוגעים בנחלה. ואולם מלאכי חבלה האלה לא הרפו מענות את היהודים ומהציקם בכל עת מצוא עד בא היונים הגוי המר והנמהר הזה, אשר חרפו פנים שוחקות להיהודים בראשונה ועד מהרה נהפכו לזאבי ערבות צמאים לדם ויאבלו את יהודה בכל פה ויכבידו עליו אכפם. בכל משך ממשלתם אנו רואים שלשלת ארוכה של תלאות ומצוקות שונות עלילות שמדות ומלחמות החליפו משמרותיהם עד ישועת החשמנאים; גם בימי ממשלת הגבורים הנדיבים האלה רבו העתות, שבם התקשרו השמים בעבים וירעפו דם. — יהונתן המכבי נפל לפי חרב בוגדת בנכלי טרפון הבליעל, ומלכי סוריא שקרו בבריתם תמיד. ובסוף הימים האלה עמד עבד נקלה יליד עם נכר, והוא הביא התלאה הנוראה על ראש ישראל, אשר הגיעה למרום קצה. בהסר שבט מושלים מיהודה, והארץ שבה והיתה לאחת ממדינות רומי, כבושה תחת ממשלת הנציבים, אין קץ לכל התלאה אשר הביאו השודדים והמציקים האלה על בית יהודה. כל יד עמל ותלאה הגיעתם מידיהם. את דמם שתו ומצו. את קדשיהם חללו. רגש דתם

פצעו, שלום ביתם הפריעו, רכושם שללו, ארצם השמו, אוצר הקודש בזזו, בחורי ישראל הוציאו להורג, אצבע רשע שלחו לסכסך יהודים ביהודים. ולא אמרו די. עד כי השיסו בהם את שכיריהם, עליוי חמס ורצח, ואת כל הגוים הגרים אשר התישבו בארץ יהודה, לדרוך ברגל גאוה על אדוני הארץ, ולמרות את רוחם בכל יכלתם. וכל כך התגברה עזות הגרים הללו, עד כי היונים תושבי קסריה העיזו פניהם לבקש משפט הבכורה על היהודים, תושבי העיר היהודיה הזאת, ונירון קיסר נעתר לסו. בעת ההיא רבצה בנו האלה הכתובה בתורה „הגר אשר בקרבך יעלה מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה". היפלא איפא כי למראה צרות כאלה התחמץ לב היהודים והתלקחה שלהבת המלחמה בינם ובין הגוים בכל מרחבי ארץ ישראל וסוריא ? היפלא איפא, כי היהודים הנפצעים בלבבם פצעי מות, מלאו את מחץ פצעיהם בסמי שנאה ואיבה אשר שבו והיו לבתובת קעקע בלבבם מזכרת עון ? —

על ברכי השנאה העזה הזו, נולדו גם כל החוקים המבדילים, כמו שמנה עשר דבר ובנותיה. כי כאשר נסה אגריפס לפתות את העם לשמוע בקול פלורוס, הצר והמציק, התמרמרו העם בחמה שפוכה והקנאים מצאו את הרגע הזה מוכשר לבצע את אשר זממו ויתגודדו וילכדו את המצודה „מסדה" ויניחו משמר בתוכה. ויהי כאשר הצליחו בנצחונם הזה וירהיבו בנפשם עוז ללכת הלאה בדרכם המסוכנה, ואחר מפרחי כהונה צעיר לימים ואמיץ לב מתלמידי בית שמאי אליעזר בן חנינא בן חזקיה בן גרון, הציע לפני אחיו הכהנים לבלתי קבל עוד מתנות וקרבנות מן הגוים המתהללים באלילים, ובדבר הזה אמר להניא בידי הכהנים להקריב הקרבנות בעד שלום הקיסר והרומאים. לשוא התאמץ הכהן הגדול וכל תופשי התורה להעבירם מדעתם. כי דבריהם לא נשמעו והקנאים גזרו אומר למלאות אחרי ההצעה הזו. ראשי הכהנים וגדולי הסופרים והפרושים מתלמידי בית הלל נבהלו נחפזו מפני הרעה הנשקפה לעמם, ויקראו אספה בבית חנינא בן חזקיה בן גריון כה"ג להועץ כדת מה לעשות להפריע מחשבת הקנאים. והיה היום ההוא קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל, כי הקנאים התפרצו בכלי נשקם בבית הועד ההוא, ויעמידו שומרים על הפתח, לבלתי תת להנאספים בעליה לצאת החוצה, ובחניתותיהם ורומחיהם אויפו על כל המון תלמידי הלל, אשר חשו על הבית ויגרשום לבל תהי יד תלמידי ב"ה רומסה במנין, ורב מספר תלמידי ב"ש על תלמידי ב"ה ביום ההוא, כי רק ששה במספר מתלמידי הלל הספיקו לעלות. ויכוננו מחיצה של ברזל בין היהודים ובין הגוים לבלי יבואו במגע משא ומתן ותופר האחוה ביניהם לעולמים. ענין המחיצות הללו היה: לאסור לקנות מן הגוים שלשה עשר דבר מאכל וחמשה מיני הרחקות של ריעות והברות ; ואם אמנם, כי ברוח הרילגיוני אשר החיה את רוח הלאומי בישראל, לבשו כל הגזרות הללו צורה דתית. אך אותותיהן לא תנכרנה כי באדמת השנאה הלאומית נטעו

ושרשו, וע"כ עד מהרה מצאו אוזן קשבת בתוך העם הנלהב והמתפרמר, אשר מני אז הסבין באהבת החומרות, ומה גם בהימים האלה, אשר הפרישות וקנאות המדיניות התלכדו יחד, וממקור רגש אהבתם את הדת שטפו ועברו גם נחלי אהבת החרות וכל עלילותיהם בחיים. בסבות הדברים האלה נאחזו הגזרות האלה בלב העם וינקו מליח השנאה. מפלת היהודים וחורבן בית מקדשם לא הועילו אלא להוסיף אומץ בהגזרות הללו להבות שרשיהן עמוק עמוק ביתר שאת. כי הוקדשו בקדושת האסון (י"ח דבר אפילו גדול אינו יכול לבטל, מפני שעמדו להם בנפשותיהם), וגם תלמידי ב"ה אשר התנגדו להם מתחלה קימו וקבלו אותן על עצמם ועל זרעם ולא התלוננו עוד. אף אם בסתר לבבם התעצבו לזכר המעשה ההוא ויאנחו בשברון מתנים. ככה התפשטו והתערו רוב הגזרות הללו בכל ישראל עד שאפילו יבואו כל הרוחות שבעולם לא יזיזו אותן ממקומן *).

---

*) פה מקום להעיר על דברי המשורר הנעלה הח' הכי"ל גלדמן בספרו „בין שני תרבות" השלחים ידם בקדושים ומתעים את חכמי הדת בימי בית שני להתווכח תלמודי הדעת העוסקים בדברים של מה בכך בפעת הסכנה. הנה הוא מומח פיו (המגיד יום' 17 שנת. 1871) וגולל עונו על רחם הסיסטוריה, שלפי דבריו לך היתה מדברת מתוך גרונו ובכותה כתב מה שכתב. אבל יסלח נא הכי"ל אם נאמר כי בכבנו רוח נחקים על כתוב הזירה, לא הספיל עיניו לחפים את קורות החדמה אבל מחחיזו בהסקפה כוללת ובקורית ועכבב הפקרים והוגית מספרים מעפקים. ע"כ נעסה נא להאיר מעט את המבוכה והחסכה הזו; ואם אמנם במקום שים חלול ה' וחלול הדת אין דורשים במעמה אבות ואם נקדשים אינם מהוגנים, אך בהגדן שאנו בו מגילות דברי הימים נקרותו ומהפרשות לעיני כל ישראל כי עדותן היא בהאך ממה שעשן הכי"ל. —

הנה הוא אומר, כי חכמי הדור של התוכן עסקו במה שעסקו ולא במה שדרשה השעה בכל פה. אולם, אך יפרשם את דברי עצמו, בהסבימו לדעת גרחנץ, כי כ"ד אלף תלמידי ר' עקיבא לא היו אלא אנשי חיל, אבר ההגדנו להלחם בעד חרותם תחת דגל רבם? הלא ישחל נא הכי"ל לעפנו, היפה נחה פחחום רוח הגבורה על אחד מבחורי הישיבה, אבר לא עמק כל ימיו אלא בדברות של דופי בויים ואחים ובהלכות של מגדל הפורח באויר? מהפקט הזה עכ"פ נלמוד, כי הפרושים לקחו עכם במחורעות השת היתה. ובאמת הלא הוא נגד כל מפעם ישר, אם נאמר, כי בעת אבר לבבות כל בני ישראל מקנה התלקחו בחבת החרות והשוקה המלחמה — לבות הפרושים לבדם נקפאו מקרח ובחמתון לב עסקו בהלכות מעומעות. ועוד יפלא זאת בעיניו ביתר שאת, אחרי אבר ידענו כי המבוכות המדיניות שממחו בזמן ההוא חולחותם אך מהבות הדתי שהקלבה בהחומה בחמצעות הפרושים הקפפים הללו. והיכן חיפה כי נוחני נמחה בעם כולו לא יהיה בהם רוח חיים? הלא מזה נלחה, כי לא נתן המשורר את לבו לחדר במבבות שחני המסבות ולהחבונן על רוכסי המקרים והרכבתם הפלחה. אך אחד בלישבות של זהומין את הפקרים המקומעים הפיס ממעל ויאמר למהות בהם את פני החכמים, פלמני החומה ומהיניה ולפחם למחלה. ע"כ עליהו החובה להניח חור גם על הפקרים המקומעים הללו. ונלחה מה המה חלומיהן.

הנה הוא נוטע בדברי יוסף הבהן, כי חכמי הדור בזמן המוכן לא הסחללו לגדל שרי צבא וחומני מחבות בחכמיסי מלחמה. לשון לוחר, כי לא מהרו לחת לחיזה בחוכם למלחמת החכמים, כמו שהחחדשה ע"י הרומים. ואני אומר. עוד לבי נוקפי, אם הרבות ניד הסטטוריי לפיוך נח על חנים נאמנים לחרגם ומולדחם שמטרו נפשם בעד עמם, אם גם טוחלו לנו להמלאות החדשות מחסרון חמון כם. עוד מי בזכרונו זכרון מלך אדיר

אך אל תחשוב, קורא יקר! כי כמוהן התערה גם השנאה בישראל ומשתלשלת מדור לדור. חלילה! מן הימים ההם עד היום שמנה עשר מאות שנה חלפו ונגוזו, עשבים עלו בלחיי כבוד ישראל והוד יהודה בלעה הנשיה, שחוח ראש מתהלך היהודי על כדור הארץ מדחי אל דחי, העת והתלאות חשביחו את רתיחת דמו ותשואת קצפו, ולא הניחו במקומם

ועלול מכניע ממלכות, אבל דבקה נפשו בגופות במדה נפרזה ודמה בעתי ידיו הרבה מהממלכות המושלות. עד כי ככבל בזה ומשבר גאונו, וכבל זאת תלילה לה להסיסטוריה לגמות לו בגלל הדבר הזה מלבת בוז וקלסה: לך שוגה יאמר לו ולא נדמם ופתי. ומדוע ממהר ליפות הכיל"ג לדין דומם על חכמי ישראל כאבכי לב ומוכים בתמהון? ותולם זולת זאת, הנה מסבב הכיל"ג כותב מעקרו. כי בחמת לא עמנו החכמים את ידם בעלמת בעת אבל פלגו המכידות. ויוסף הכהן עמנו יוכית. כי כמו בכל פעם שבדבנו תקוטים להחומה גם היום היו הפרושים הראשונים אבר כללו הדרך להתיקונים התלה ויחמרו להביא גם את הסדרים החדשים בתכסיסי מלחמה על אחמת ישראל. הלא מי הוא זה גבור יודפת ובר בבא הגליל, אבל נהל את חילו בתבונת כפים וילמדם לעמוד חוץ בקבצי המלחמה? בן כהנים גדולים הוא! מתלמידי הפרושים הוא! שתף לוחץ בהמ"ד והתחבן בעפר רגלי חכמים בלא עסקו אלא בהלכות אין קוצין ואין פולין. לפי דבכי הכיל"ג! הוא מלא כקן ידו לבנר את המבצרים ולבדות לגיונות מסודרים בתוך העם. ובלי הפוגה כמוהו גם אחר שבי הבבא ידעו תחבולות מלחמה. ואם כי יוסף לא יספר בשבחם, מקצתו גם לו מבצחת הכתות. אך עליו לבלי לנכר את עבכם ולקפח את בכרם. ומי פקד את שבי הבבא הלזה בראשם העם? מי נהל במבוע את תנית המדינה בימי המבוכות והסערות הלזה! מי התחזק לשבר את המרד אבר התפרץ בחמת שפוכה ע"י החולערת נעיולוגים ולעבות סדרים פנימה? הלא הסנהדרין, המוכבה מחברים ופרושים וכ' גמליאל נשיא עליהם! החומים כי לא עמו ידיהם תומיה, כי ה' אחר לשמת את המלחמה החטאה והתגבבו עליהם התלאות מבית ומחון, אבר פדנו את מעשיהם. אבל לא מוכל להחשיבם בהעדר רצון וחיזוק, כי עמו כל מה שבכחם.

אפס שומע אני, כי הכיל"ג מתהפך בהתבוללותיו ואומר, הלא לא מרגע החזרון על המלחמה אני מדבר, שאז מובן מאליו שלא היו עוד פנאי להכין הכל למלחמה. כ"א מזמן קדום לזה. ובפרט ממשך זמן כ"ה שנים החחרונות, מעת שנראה לעין כרוב היטב, שלא יתלטו ממלחמה קבה לחיים ולמות. טעמנו זו היא אחת ומהחלקת לשתים, לפי הזמנים השונים שחטוב עליהם. ולפיהם תפרדנה גם תשובותיו. אין לכחד, כי בזמן השלוה והמנוחה כשעמדו ישראל בקשית עלמם לא שמו לבם בשקידה יתירה אל מלחמת החבשים מסבות שונות: א) להיות העם הזה מבטחו אליו ומוע ולא חפץ בקרבות להשת משכנות לא לו. ע"כ לא חבה להתעסק במלחמה שאינה מסכמת עם חפצו ויכבצו בקרבו בשכנות המלחמה, מבלי מנוח ידים לעשת לאור. ב) מלחמת התכשים היתה בימים ההם מהמלחמות הקשות, שדרשה הרבל ועבודה לבה מימי הגשורים. כמבואר בדברי יוסף הכהן עלמם, שהכיל"ג. כי "מתי מספר מהיהודים, אבר למדו המלחמה מידי הנופלים עליהם מחל הרומים, גם הם לא עמו תומיה כי לא הספיקו בה מנעוריהם", וגם הרומים לא מקצתם ועד גדולם עלמו כלם למחחה. לך צבא תמיד היה למו, אבל הקדישו נפשם להעבודה הזו כל הימים. ומולם המעמד המוסדי והזוטרלי של היהודים לא ניתן לותם להספיק מבחרי בני הגשוריים מקנות העם לעבוד עבודה הנבת כל ימי חייהם, לאבול מעוב המדן ולבנות עתותיהם. כי התנאים החלה בהיות פרנסתם מנויה לא עמו מחומה, בלתי למדו ידיהם לקרב ועמדו מוכים בכל שעה להכין מעבה ומלחמה שלל. ג) בזמן קצר מחרי שהתפרסם מלכות רומי בתכן הקדם, בתו היהודים בעול הורדם ובניו הגשואים להעם הבלית שלחה. והמרין שהפריד בין העם ובין המלכים החלה העמיק הרחיב במדה שחי לחפצר היה לנקי

אלא כאב רומם אבזרי. ובשאט בנפש יביט עתה על צוררי ומציקיו, כנחשים נמאסים המה בעיניו, שיערים להמלט מחמתם. אך המשטמה הלאומית עזבתו; החוקים המבדילים, מהם שהלה בהם יד העת וחכמי ישראל התירום משום איבה (פתם שמנם מתנותיהן), ומהם אשר אמנם זברם אתנו כמו חי, כי *) ט ע ם לא בטל ונמוקיהם עמם. אך את תכונתם המדינית כבר פשטו בבטול ס ב ת ה ויקדשו. היהודי עזב את משבנו בארץ ויבחר מעונו בשמים ואתו יחד עזבו גם החוקים האלה את ביח חומרם והתעלו לרוחנים, לבושיהם הדתיים אשר ש א ל ו בראשונה, שבו והיו לעצמותם ועתה כי החל היהודי לרדת שנית על האדמה ויאמר לקבוע דירתו בין האנשים אין חפצו להוריד גם את החוקים מקדושתם המוחלטה

הדעת מיבחלל להיות מוספים לא מיל שכיחי המציקים האלה ולעבוד אתם יחד. לוהבי בית הולדם נחשבו לבוגדים בעמם, לאבר בתו בעלה אחת עם הגוזמים להכין משפה להשבה האמלמה, לעקדה בידיה וגגליה ולהטלותה עולה על מזבח ממון ומחר אלילי תאותיהם. ומי חיפוה יבר דבר, לאבר לא יבום לבוה בסוד מרעים כאלה? בגלל הדבר הזה התמרמרו היהודים גם על בתי הגמנזיוס והקרקסאות, שבבה הולדם בתוך יהודה, אלא היו אלה בתי למוד לקבב ותחבולות מלחמה; אך היהודים החמינו, שבל היכלי מחדוש הללו, לא הוכנו לסוכך עליהם ועל אלוהם, כ"א להפך למו בקשת רמיה, ביום אחר יחמרו לעמוד על נפשם ולפרוק מעליהם עול זרים. — הנה שגם אלה השבות מחיות ובחוות ומבחלות את נעמת הגיל"ג בחלקה הרחבון. אבל הלא עוד לא יום דעתו והוא שואל: כי אם אמנם לא חפצו בשבת תמיד בעתות המחמה והשלוה, הלא מחוברות השנים החחרונות דרבו את התקון ההוא בכל פה עכ"פ בחוך הולחת שעה "ומדוע לא מלחמו בשום מקום, כי נחספו פקודי החיל ובני השבת בזמן ההוא ללמוד וללמד חכסיסי מלחמה מערבות הקרב. לזאת, בלי השתחפות עם חיל המלך? לך אמת להשיבו על השאלה הזו, הלא אשאלהו אני: היחבן חיפוה כי יחאספו אנשי יבחיל בנים גדי ללמוד וללמד חכסיסי מלחמה, בעוד אבר יום עליהם שבש הרבש של הרומים והחומים, ולא ימבאו עליהם את החשד כי מגמחם לפרוק עול?

עתה רואני כי לחיותי המחייבות חיש כלום; לך עוד הוא טוען על לחיותי השלילות וכוחר במעשה דעלית בן גוריון לדוגמת להוהות כי חבתי יבחיל בזמן ההוא עכ"פ עסקו בדברים טפלים בחין ערך לחם אל החיים ומבאו נפשם על הלבות חין פולין, בעוד שעניש וחזיש שבאו דומם על הרי יבחיל והתעחדו בכל עת להריק בדקיהם המבחיתים. אולם מה יהומם המשורר הנבבד (בלפי הגלחה לא עסק הדבה בקולות יבחיל) בהודע לו, מה שהעלו המבקרים החדשים: כי גוזרי "השמה עבר דבר" הם המה הקנאים הגמלים, אבר הניחו שלבבת המרידה בהאחן, וכל "השמה עבר דבר" מעלה מדעים היחה למו! — אפשר כי הדברים האלה יהיו כהדשים ומתמיהים בעיני הקולת התלמודי, עם כל זה אחת המה כי יש להם סמוכים בהבקורת הגאמית. ואתה הט לחניך ושמע. —

בחוכן מספר הי"ח דבר שורת מבוכה רבה. הבבלי והירושלמי מבלבלים כמה כרכורים להעמיד המספר על מבוא ושמה מוסיפים גורעים פורעים ומגרפים. ואולם בבריית ירושלמית ובהוספתה שניו בשם "ר' שמעון בן יוחאי בו ביום גזרו 1) על יין 2) ועל פ'בן 3) ועל גבינת 4) ועל חומץ 5) ועל נירן 6) ועל מוכסן 7) ועל בבותיהן 8) ועל שלוקין 9) ועל תלוחין 10) ועל החלקה 11) ועל המיקה 12) ועל הטמי 13) ועל בוחיהן לבוק 14) ועל עדוכן 15) ועל מהוחיהן (קרבנותיהן) 16) ועל בניהן 17) ועל בוחיהן 18) ועל בבוריהן ע"כ. יש גורסין "שמעון" תחת "גבינת" ולאבר כי ההלבה הרוחה שבניהם

---

*) אם הדע קורח יקר להבדיל בין ט ע ם ל ס ב ה אז כמה מידות הפחרנה לך בנקל

שנית ולהפיח בקרבם רוח המשטמה הלאומית. ט ע ם הגזרות יחשוב כ ס ב ת ם, והנהו מושיט יד שלום לכל הגוים מבלי יפרוץ גזרות חכמים. שלום שלום יקרא לכל העמים ואיננו מבקש מהם טובה ואיננו מבקש מהם חסד, ואיננו מבקש מהם אהבה יתירה. אך זאת יבקש מהם! זכות משפט וסבלנות. כנים אנחנו, כל מחשבות און רחקו מעלינו ביגיע כפינו נועיל לארצכם, ברוח מבינתנו יפרח עשרכם, בכשרונותינו נרים כבוד חבמתכם. ובגמול כל אלה לא נדרוש מכם דבר, כי אם אשר תניחו לנו מעצב ורגזה שהבאתם עלינו עד היום. ליל עמל חלף עבר ושחר החרות העירנו לתחיה. רגשי בני תמותה החלו להרגיש את לבבנו מחדש. אהבה ושנאה, רחמים ורוגז ישתררו ברוחינו, ולמה איפא תעוררו ע ת ה את השנאה הישנה

נמנו במספר*) ע"כ יש להוסיף אחד ממיני המאכלים הנכפלים כמו „מלוחיהן וכבושיהן" לפי דעת גרסתן. תולם לפי דעתי גרסה להוסיף „לבוש" אשר נאסר בפסלמם על ביטום שהוא מאוחר לפולמם של אסטיטום (עין סוטה מ"ב. וצעלם ממני מעמו של גרסתן בהגיהו פה „קיוסם" תחת „ביטום"). והיה לאמם במגילה סוטה הגי' „יוניות" ולמודים תנו לפכם כי מוסבה על „מכמת יוניות" תולם הגירסה והפעם שהיון מוטעות היה ובעמי ומעוקי: ת') כמאכלה הנמ' (עם „ויוניות מי לסירסה" היה פוטה לל הבנייתה „כמנמו וכו'" ולא לל המגלה; ב) מה לתו על ככה לאמור יוניות בפולמם של רומי; ג) הוא קוניה התום' בב"ק אם נאמר כי יוניות היא „מכמת יוניות" הלא כבר נאסרה במלאמת החמים? ומבוסת התום' תינה מספקת. לכן נדלה לי להניה „רומית" ואותי נזרה „לבוש" המכרת. ואולי היתה בגירסת יוסף כן מתחילה המיה בעפת רומי המסבה לאסור הזה — הבנייתה הזו נכריה דבריה כי אמת המה. ולל המיכני, שהרי היא סותרת להמגלה (שבת), כי לפי הבנייתה הנ"ל נראים תנו לומר שהמגלה מוסבה אך על ההלכה המסוכה לה מלפניה. „כיוצא בו אמרו: לא יאכל הזב עם הזבה" שהיא מכלל „בניהן ובנותיהן" שגזרו עליהם להיות כזבים לכל דבריהם, ולולא התמיהו על „חבבת הזב עם הזבה" מה הועילו בתקנתן של „בניהן ובנותיהן" הלא רוב העם ובפרט עמי האדץ עמאים המה ג"כ. מעתה אזיל לדין כי גזרות י"ח דבר ממקור אחד יצאו ולמבירה אחת כוונו: לעשות מחיצה בל בראל בין היהודים והגוים. נדמים נא לדעת אימה יצאו הגזרות לאור ומה הגיע אליהן? —

הבבלי מספר בלשון קללה „אותו יום נעשו תרב בבית המדרש ואמרו: הנפנם יבוא והיונה אל יבא". הספור הזה אינו מיוחד כראוי, ובמבע לכאה פיום. ואולם הירושלמי יעב ממנו מעט ומיחדהו וז"ל: אותו היום (שבו גזרו על י"ח דבר) היה קשה ליהודה כיום שנעשה בו העגל. תנא ר' יהושע אומע (בבוכה) תלמידי ב"ש עמדו להם (להחספים) מלמעה ומיו הולגים בתלמידי ב"ה תנא שבה מהם (מתלמידי ב"ה) עלו והשתר עמדו (תב"ש) תלידם בחרבות ומחתים (כדי שיהיה הכוב ק"ע) ע"כ. והנה בלדק יהומם כל אים לשאול: אחה רוח עברה על תב"ש לקבוע הלכות בחרבות ומחתים? אי סייפא לתו בספרא. ולא עוד אלא אחר שגמרו וגמרו על ההלכות החלה בחמלעים בלתי נכבדים, מי הכריח את תלמידי ב"ה לקבלן עליהם? אינו קדושה חלה על ההלכות שנקבעו בגבורת הזמוע ולא בגבורת המופת? הלא כפי הגראתה נדק מאד ר' מונא (ירושלמי שם) בחמרו: לא מסתברא דלא (אלא) שהוא חושם בעל. ומדוע נחלקו עליו ר' יוחנן ומשולם ועוד יותיהו את י"ח דבר לטיהה על כל גזרות חכמים בחמלם: י"ח דבר אפילו גדול אינו יכול נכמל מפני שעמדו להם בנפשותיהן? מהו דאברהם! הלזה יקרא חרוף נפש? האם הנוחרים הטילו עלמם בסכנה? הלא מנגדיהם! כל אלה ישוללו את רוח החוקר להחקות על שרשי הגזרות והתיחסותן להמחולטות העכבדות

---

*) למרות מה שמצינו בקדמוניות ספר י"ב ג' שעוד בימי סולייקוס ניהנו העם לאסור בשתן הכותים, כי לאמם בדבות הימים נתרופפה ומחזו ויסדוה.

מקברות הנשיה ? למה תפיחו אש ברגשותנו המרים שהיו לפחם ? — עם גבריאל (ריסטער) מלאך מליץ לישראל אקרא גם אני : הנבט מדליקים אבוקת הבקורת לחפש בקורות הימים ולהוציא לאור תעלומה כי בימי חושך ישבו מעונים בקרן השכה ויורו משפטים ליעקב כי לא יתחובב אהבה ואמונה יתירה לבני דת אחרת ! אבל הטרם תראו בחשכת הלילה של ההיסטוריה את משאות מדורת בית המוקד auto-da-fe שבשרה לבאי עולם באותיות איש אדומה : „אין חובת קיום הבטחה נגד היהודים הכופרים" ? הטהו עיניכם מראות זכויותיהם של היהודים הנתונים למו מאת הקיסרים קרועים ורמסים ברגל גאוה, ודבר מלך שלטון והבטחת אדון כנסת הנוצרים מתגוללים באשפה, יען אין חובת קיום הבטחה

המדינות בזמנן שהולי יעלה בידיו להגיה חור על המבוכות על פי המחוכשות הללו. ואל יפלא זאת בעיניו לחכר בידעתו כי כמעט יבהלו בכלל לבשה את זוהר דתיה וכל חפציה המדינים בעלו עליהם חות חמוטה. ומדוע חיפה לחוקן לאמר כי גם בי"ח דבר חלו מחבטח יסוד מדיני אחד בזמלקן עליו תלמידי בני הבתים הגדולים ? —

המבפם הזה חבר הוחתיו מפי בכובד רחם ובמפה רפה בדבר כולי האי וחולי יתחזק ויעלה למדרגת ודאי לחכרי שיחברנו אחי ההקדמות: א) בזמן הגזרות הללו הי' ממוך לחורבן הבית בזמך ימי המרידה. ב) שהלמידי ב"ם וב"ה נחלקו בחמת ביסודותיהם המדינים. והנה ההקדמה הרחשונה מבוחרת, לחכרי בבי' אליעזר ובי' יהושע מדברים בהמחוצע ההוח כחלו היו עדי לחיה ובשהלכה הגמ' (ע"ז ל"ה) מפני מה הביחו כ' יהושע לב"י (בשהלו : מפני מה לחכמו גזירות על עכו"ם ? הביאה גזרה חדשה היא. ובירושלמי שם: מפני שבקרוב אסרום. ולפי דברי יוסיפון העביר יומן מנוח חלב מהמפולים על זמן טהור חבר הספיק בהשיון יוסף להיהודים חבר בסוריה שלח חבו להתגולל בזמן נויס, והפקיע חת השער חלבעתים. מזה נלחה כי לח נעשו עוד מדינים נכונים בחמכר הזמן יען בבפחתום החדשה הגזרה בימים הללה. גם ההקדמה השניה מבוחרת מחוח. התלמוד והיוסיפון יחחימו בעדותם כי הרבה מהפרושים ומחבי החומה נחבבו לחובבי הבלוס. כ' שמעון בן גמליאל וכ' יוחנן בן זכחי יחמוסבו בראש המפלגה הזו. לעומת הלה מלחמו הרבה מחכמי הפרושים המחבבים חל הקנחים המרחים. כ' זכריה בן חבקולס. כ' נחום הבהן ואליעזר בן חגיית עמדו בראשם. והנה כ' נחום הבהן יודע כי שמותי היה. גם אליעזר בן חגיית, הודע „זכור חת יום השבת לקדשו" תהיה זוכרו מחחד בשבת שחם יחמיה לך מה יפה תהח מתקנו לשבת (מכילחח יתרו ז') נלחה כי שמותי היה (עיין בילה ט"ז) חולם גם שחר הקנחים הפרושים נלחה מחוד כי לח היו מחלמידי ב"ה המחים והעלובים הרודפים חת הבלוס. לך מחלמידי ב"ם הנודעים בהנוחתם המהירה והגלהבה (עיין חגיגה כ' יבמות י"ז) ועדות לדבריו : שלפי דברי יוסיפון היו הקנחים מחמירים מחוד ומגזו הכלית שנלה חת הגויס וכל הדברים החלה נמנו בהחרי תלמידי ב"ש. — ועתה זכינו לדין כי חותם הקנחים ביוסיפון המתהפך בגלגלו יקללם בשם פרישים ועריצים ובכל שם של גנאי הם המה תלמידי בית מדרשו של שמחי הנבוחים הדיבים חבר קלח נפשם בעמל החומחים ומכרו נפשם של חלמים ומקדשם בשעור נפלח מחוד. ולפי זה התחיקה השערתנו כי י"ח דבר שמנו עליהם ונמנום בעלית חגיית בן חזקיה (בבפי הגלחה הוח חגיית כה"ג) ממקור מדיני יצחו. ופרט לחחד מי"ח דבר יחיד לנו חת הדרך למנוח חת המקור ההוח. —

הפרט החמשה עשר מי"ח דבר היח חסור קבלת מתנות וקרבנות מן הגויס לגבי המזבח. והנה ביוסיפון מלחנו זכר לחסיפה חחת שנקהלו בה לחצי הבזיזים וגדולי הפרוסים מול שער נקנור ומועצו יחד : חיכה יעביר חת הקנחים הגלהבים מדעתם המסוכנה, חבר נזכו חומר לבני לקבל מהיוסף והלחה קרבנות הקיסר מטעם שלח מקבלים קרבנות הגויס

להיהודים הכופרים? בבקשה מכם! אל תעוררו ישני עפר מקבריהם. חניחו להמתים על משכבותיהם, פן יקומו ויענו ב כ ם" —

גם אני כמוהו אבקש ואל נא תעוללו עלינו עלילות ברשע ואל נא תחנקו אותנו מיתרון אהבה, כי אין אנו יכולים לקבל לא רוב רוב טובה ולא פרעניות; אם יש את נפשכם באמת ותמים להכיר אותנו לאזרחים נאמנים אל נא תתנהגו אתנו בדאגה יתירה. הסירו מכם כל משפט נמהר ודעת מעוקלת, חקרו ודרשו לדעת את משפט היהודים בלי איבה ונטיה. ואז תוכחו כי מבלי כל דאגה תוכל לפתוח לפנינו שערי כל הזכיות האזרחיות ולא תהי לכם סבה להתחרט.

לגבי המזבח. החכמים וחקרי כהונה העידו כי מאז ומעולם קבלו קרבנות מיד כל בן נכר והכניסו את הקרנים בתי שמן שמכן את שמו בבית הזה לבלי יביאו אסון על בית ישראל. אך הקרנים הנעשים בגבורת ימין אליעזר בן חגגית כה"ג נתן שומרי משמרת ב"ה. לעיל לימים אמין לב ועז נפש אחר הוא היינו הדבר לפניהם לתשובה, החזיקו חזק לכל הפלגות תוכחי השלום, כי אמרו לתת חות בלבבות המרד (מלחמות XII 2)

עתה נגה אור על דברנו ועניני המצוות התפזרו. ספורי יוסיפון וספור חיזוקלמי מצלימים אלו את אלו בתוכן המצומצם בפיס. תלמידי בתי המדרש לא נלאמו בגלל ההלכות לדעת הדין עם מי. אבל בקביעת ההלכות החלה היתה תלויה ההכרעה המסוכנה לשלום או למלחמה. והנה ההלכות החלה לא הוקדמו ע"פ „רוב המנין" שכונו הקנאים בתחבולת מלחמה וחזקת היד אבל ע"פ הקידוש שקדשום העם. כי להיות נפש העם מרה מאוד על הרומאים וכל הגויים עמם מלאו ההלכות בקרבם חדמה שמחה ומעוזבה ועד מהרה הכו שרש והשפעתו בכל העם. ומפלת יסרחל את"כ לא הועילה אלא להגדיל שנאת הקנאה ביתר שאת והלכות החלה הוקדמו מעתה בקדושת האסון. כי כל יסרחל עמדו להם בנפשותיהן והשלימו נפשם על מזבח לתומיתם. ולכן לא יכלו תלמידי ב"ה לבטלן אע"פ שבקרבם פנימה ידעו מאוד כי הגזרות הללו גרמו את מוכבן החכן. הרך דומה כי כשמעאל ר' ישמעאל לר' יהושע מפני מה אמרו גזירות על עכו"ם? השיבו לדבר אחר, כלומר החסן להסיע מלבו זכרונות מכאיבות; ואמרו על ר' זכריה בן אבקולס (שלפי הבבלי הוא היה המוציא הלשון להקרבת קרבנות הקיסר ואע"פ שהתלמוד ימן שבה אחרת להמציעה החלת נתמן עליו בזה יוסף הכהן שהיה עד היום) עמותנותו של ר' זכריה תרבה את ביתנו. — וכן ביזוקלמי: ר' אליעזר אומר בו ביום גדלו שהה ר' יהושע אומר בו ביום מחקן שהה אל"ף לולו היתה חסרה ומלאוה יתיה לחבית שהיה מלאה תגושים כל זמן שהתה עוהן להוכה שומשמין היה מחזקת. ר' אליעזר שהיה מתלמידי ב"ם תשב כי הנחלים הביעו מאוד להת תבור וקשה לנבעי השלה הנעשים ע"י הגזרות הללו שהיו מבשת נתמן להקרבנות שעל ידיהן נתעוררה אהבת התלכדות הלאומית ביתר שאת. ואולם ר' יהושע הביעו „לולו היתה מלאה ותסרוה יתיה. לחבית שהיה מלאה שמן כל זמן שהתה עוהן להוכה מיס היה מזגרת את השמן", ר' יהושע שהיה מאוהבי השלום ובנפש כואבה זכר את הגזרות הללו אבל לפי דעתו הן גרמו את כל התלאה, הוא דעתו כי השנאה הנעשית אבר התחוללה בלב הלאומה היתה בה די ספוק לעורר את אהבת התלכדות הלאומית כדי לרבה למלחמה נאולה ועדקה ולא עוד אלא שהיתה מזוכבה בשמן מבלי כל הערובות סוגים, ואולם השנאה המלאכותית שנוספה עליה הגדילה כמותה אבל החליפה את אהבתה עד שנהפכה ליסרחל לגמרי. וא"כ דברי ר' יהושע מוסבים על שעת הגזרה; אך בהיות יסרחל בגולה הביא גם הוא נחילתן ולא פקפק בהן. —

ועתה דע לך, קורא יקר! כי יסודי הדברים והרחיות הרבות לקוחות מספרו של החכם גרלמן (דברי הימים ליסרחל מלך צליטי) וכי הקרא את הדברים במקומם אז תדע גם מה שחשבתי ושיתי לבי.

B
327-
328.

J.M. Pines.

ילדי רוחי